Rakennus Kaari.

I. Luku.

Kuinga kylän tontti laskettaman, ja tiluxet jaettaman pitä.

1. §.

Jos talonpojat tahtowat kylän uudesta raketa; niin pitä siihen niin suuri tontti laskettaman, kuin loma myöden andaa ja tarpellisexi löytän, että jokainen talo, walkian waaran tähden, taita toisesta erinäns raketuxi tulla. Tontti pitä joka talolle kyläsä jaettaman, äyrin ja aurtoan, leiwiskä ja tynnyri-weron, eli manttalin jälken, niinkuin kungin maanpaikan wanha tawallisus on mitata ja laskea, eli tästälähin taita säätyxi tulla. Se pitä myös laskettaman oikein ilmain jälken, kuin on itä ja länsi, pohja ja etelä, ja joka tontin ymbäri eri raja-merkit pandaman. Kuja pannan jakamattomasta maasta joka tontin wälille kyläsä, sen jälken, kuin tilaa on. Tie kyläsän ja kylästä, olkon niin sillä kylällä, kuin wähembi on, kuin silläkin joka enämbi on.

2. §. Joka talolla pitä oleman hänen oikia ja yhtä hywä osansa tontisa. Jos wuori eli oja on tontisa, joka jaettaman pitä, ja wuori taitan murretta eli poldettaa, ja oja maadutettaa, eli niiden päälle rakettaa, ja ne nautittaa; niin käykön ne puolesta muun maan suhteen tontisa, ja nautitkon se, joka senkaldaisen puutoxen tontisa saa, kaxi kynärätä wuorta ja ojaa yhtä wastan. Jos ei kumbakan taita kelwollisexi tehtää; olkon se kaikki ulkona mittamisesta, ja andakon kylän-miehet kihlakunnan Oikeuden tuomio-kirjaan kirjoitettaa, kuinga heidän keskenäns jaettu on.

3. §.

3. §. Nyt on kukin tontins kyläsä saanut; niin jaetan kullengin hänen osans pellosa ja niitusa, ja kaikisa muisa tiluxisa, niin paremmasa kuin huonommasa: ja olkon tontti kaiken jaon ja osallisuden perustus kyläsä, jonga jälken kaikki muut tiluxet jaettaman pitä. Jokaitzen pitä osans saaman, toinentoisens jälken, niinkuin hänen tonttins makaa auringon ja ilmain jälken, ja olkon sillä eli niillä walda, joilla suurin osa on kyläsä, kuinga moneen osaan peldo ja niittu pandaa mahta; kuitengin että kukin saa yhtä hywän toisen suhteen.

4. §. Ei kenelläkän pidä oleman waldaa sitä kylää harjottaa, joka oikein ilmain jälken laskettu on, ellei kaikki maan-isännät siihen suostu. Jos joku, olkon hänellä enämbi eli wähembi osa kyläsä, walitta, että hän on saanut wähemmän eli huonomman osan, kuin hänen saada tulis; etzikön laillista katzelmusta sen päälle, ja tasatkon Tuomari heidän wälillans.

2. Luku.

Kuinga tontin päälle rakettaman pitä.

1. §.

Tontti pitä rakettaman miespihaxi ja Karjapihaxi. Miespihasa pitä oleman tupa porstuan ja kammion kanßa, niin myös wierastupa, jos talo niin suuri on, kellari, aitta, ja jywäpuodi, kaluhuonet, ja yhteinen huone, portti ja waja. Jos talonpoika tarwitze usiambita huoneita; rakendakon tarperens kuin hän parhain woi. Karjapiha raketan erinäns miespihasta, ja siellä pitä oleman hewoistalli, pihatto, lammashuone, ja sikalätti, tarpellisten karjalatoin kanßa, niin myös luua ja ladot, sen jälken kuin talo suuri on. Sauna eli maltashuone pitä myös rakettaman, niin myös riihi,

kusa

kusa metzää on, ja ne erinäns pandaman. Ei mahda kukan läheemmä naaburins tonttia raketa, kuin että hän tukeen eli tolpan siaxi puolen toista kyynäräta tontistans jättä.

2. §. Jos joku rakenda toiselle esteexi; hajottakon sen, koska hänelle siitä tygösanotan. Jos ei hän sitä tee; wetäkön sakkoa kolme talaria, ja palkitkon wahingon, koska sen ylitze kärajäsä walitetan.

3. §. Nyt on talonpoika rakendanut huoneita, sen jälken, kuin sanottu on; niin pitä hänen ne woimasa pitämän. Jos jotakin puurtu ruokosa ja rakennuxesa; parandakon ja wetäkön sakkoa, kuin 27. Lugusa sanotan.

4. §. Jos joku talo kyläsä hajotetan eli palaa, kusa talonpojat aiwan liki toinen toistans rakendanet owat; niin pitä kylänmiesten sille talolle toisen tontin ulos katzoman, niin hywän ja yhtä suuren jakamattomasta maasta, jos siihen tilaa on, ja langetkon se endinen, kylän yhteisexi jällens.

5. §. Jos joku tahto siirtä ja raketa kylän jakamattomalle maalle, eli sikalaitumelle, ja panna tonttins siaan jällens, seisokon se kylän-miesten suostumisesa. Jos he sen hänelda kieldäwät, niin pyytäkön hän jakoa kärajäsä, ja raketkon sitte osans päälle: ja tulkon pellot, niitut, ja muut tiluxet kyläsä sille uudelle tontille, niinkuin ne sen wanhan alla ennen makaisit.

3. Luku.

Autio-kylästä.

1. §.

Jos kylä on autiona josa usiambi talo on, ja yxi tahto omans ylösottaa, ja ne muut ei tahdo hänen kanßans raketa eli aidata; niin nimittäkön kihlakunnan Tuomari muutamia lautakunnasta,

jotka sinne menewät, ja määräwät hänelle niin paljo tiluxista, kuin hänen talollens tule, ja parhain aidattaa ja ruokottaa taitaan.

2. §. Koska hän on osans ylösottanut ja perannut pellosa ja niitusa, ja ne muut sitte tahtowat nautita jokainen osans tiluxisa; niin sulattakot ja peratkot he niinkuin hän tehnyt on. Ja koska he kaikki owat sulanneet ja parandanet osans, kuin hängin; nautitkot sitte jaon kautta kukin osans pellosa, niitusa ja kaikisa, kuin ennen sanottu on. Jos joku muutoin otta osan kylästä; wetäkön sakkoa, kuin 10. Lugusa sanotan.

4. Luku.

Kuinga tiet ja ojat kylästä tehtämän pitä, ja mingä palkkion sen tule nautita, joka peldons saa niiden siwuun.

1. §.

Kulku-tie kylään ja kylästä ulos, niin myös pellolle ja niitulle, Kirkkon ja Myllyyn, pitä pandaman jakamattomasta, kuutta kyynärätä lewiä, ja paitzi sitä kaxi kyynärätä kummallekin puolelle ojaxi, jos niin tarwitan. Walda maantie pitä oleman kymmendä kyynärätä lewiä ojain wälillä; kusa maantie jo kaxitoistakymmendä kyynärätä lewiä on, pidettäkön se niin woimasa.

2. §. Walda-oja pitä tehtämän jakamattomasta maasta, puoli kolmatta eli kaxi kyynärätä lewiä, kyynärän sywä ja kyynärän awara pohjalda, sen jälken kuin tarpellinen on, ja tilaa siihen löyty. Ja se joka peldons sen wieren saa, nautitkon kyynärän pyörtänöxi, päällen kylänmittää. Sama Laki olkon kusa tie eli aita peldoa kohtaa. Jos tie eli oja käy niitun siwua myöden; siinä ei anneta palkkiota. Jos ojaa tarwitan kaiwettaa

naa-

naaburein peldoin wälille; niin mengön puoli ojaa kummangin pellosta. Pellon pääsä, ojittakon kukin omastans.

5. Luku.

Caillisesta suojeluxesta, sulkemisesta ja aitamisesta.

1. §.

Weräjä, josta kylän tie käypi, pitä kaikilda naabureilda rakettaman ja ylöspidettämän. Weräjän omalle pellolle ja niitulle mahta jokainen itze raketa ja siitä waarin otta.

2. §. Naaburein, jotka yhdesä kyläkunnasa owat, tule sulkea ja aidata ne tiluxet, kuin heillä yhteiset owat, kungin tiluxens suuruden jälken. Jos joku kylästä tahto aidata jotakin erinäns osastans, ja se ilman toisen esteetä tapahtua taita, pitäkön sen aidan yxinäns. Jos kylä kohtaa toista kylää pelloisa ja niituisa, ja yxi tahtoo omans toisen omasta eroittaa: jos se taita tapahtua ilman hänen wahingotans; niin annetan sille walda, joka aidata tahtoo, ja aidatkon se kylä enämmän jolla enämbi, ja wähemmän jolla wähembi osa on. Jos metzä, syöttö-haka, eli takamaa, kohtaa peldoa eli niittua; pitäkön se aidan yxinäns, jonga peldo eli niittu on.

3. §. Aita pitä pandaman taajaxi ja wahwaxi, kaxi kynärätä korkia, ja kaxi kynärätä joka seiwäs parin wälillä; ja pitäkön kylänmiehet waarin siitä, että kukin niin aitaa, kuin nyt sanottu on. Kusa aita kiwestä eli muusta, maan paikan tilan jälken, tehdän, pitä myös sen oleman niin wahwan, ettei se kewästi taida särjetyxi tulla ja kaatua, ja niin korkian ja taajan, että eläimet ja siat ulkona pysywät.

4. §. Koska maa on sula, ja kirsi siitä lähtenyt; niin pitä kylwypeldo aidattu oleman, ja jokaiżen aita wirhetöin, koska aika on kylwää, joko se on syys eli kewä. Jos joku sen laiminlyö; wetäkön sakkoa kaxi äyriä joka seiwäs parilda. Jos sen kautta wahingo tapahtu; maxakon myös sen. Jos weräjä makaa maasa; olkon yhden talarin sakon alainen. Niitun pitä ensimmäisnä päiwänä Toukokuusa suljetun oleman. Jos niitun aita eli weräjä sitte maasa makaa; wetäkön puolda wähemmän sakkoa. Jos ei hän sulje eli paranna, koska naaburit händä siitä waroittawat; maxakon kahdenkertaisen sakon. Jos kylän miesten täyty sulkia sen edestä, jolda puuttu; nautitkot sen edestä täyden maxon.

5. §. Niitun ja pellon pitä suljettuna oleman, sixi kuin kumbikin korjatuxi tule. Ei mahda niitä ennen karjan käytäwäxi annettaa, sen sakon haastolla kuin 9. Lugusa sanotan.

6 §. Jos jollakin on heiniä eli eloja ulkona, sitte kuin hänen naaburins omans korjannet owat; niin pitä heidän sanoman hänelle, että hän myös korja omans. Jos hän taita osottaa estehen ja pakon; niin ei he mahda eläimiäns sisälle laskea, waan taritkot itzens händä auttaman, kohtullisen palkan edestä, korjamas ja sisälle wiemäsä, eli heiniä suowaan ja eloja aumaan panemisesa, ja niiden ymbäri aitamisesa. Jos ei hän sitä tahdo, eli jos ei hätä-tilaa ja pakkoa ole; olkon hänen oma wahingons, kuin hänen heinäins eli elons päälle, toisen eläimildä tehdän, sitte kuin hän niin waroitettu on. Jos ei he waroita, ja wahingo heidän eläimildäns tapahtu; palkitkon sen, ja wetäkön sakkoa, kuin 9. Lugusa säätään.

7. §.

7. §. Jos toisen miehen peldo seiso leikkamata sen tiellä joka elons korjata tahto; sanokon hänelle, että hän leikka pois tieldä. Jos ei se tapahdu; niin mahta se, joka korjata tahto, toisen elon tieldä pois leikata, kusa wahingo wähin on, lyhteisiin sitoa, ja tähkäpäitä pois-poimia, ja sitte syyttömästi siitä läpitzen ajaa. Jos myös niittu on niittämätä, niin pitä senkaldaisesa tapauresa sekä niitettämän että tieldä pois harawoittaman. Jos joku toisin kulke pellon eli niittu-saran ylitze, wetäkön sakkoa yhden talarin joka saralda, ja palkitkon wahingon.

8. §. Joka kiukusta ja ilkiwallaisudesta hakka rikki, repi maahan, eli turmele weräjän eli aidan; palkitkon wahingon, ja wetäkön sakkoa kymmenen talaria. Jos hän muutoin murta eli rikko; olkon kolmen talarin sakon alainen. Jos joku heittä aidaxen maahan toisen aidasta; wetäkön joka aidaxen edestä sakkoa yhden markan. Joka hakka poikki seipäitä, niin että aita siitä wian saa; wetäkön sakkoa joka parilda yhden talarin, ja palkitkon wahingon. Jos joku aidan warasta; käykön sen kanssa, kuin Pahantegon Kaaresa säätän. Olkon myös kaiken päälle karikertainen rangaistus, sillä ajalla kuin peldo ja niittu pitä suljettu oleman.

5. Luku.

Kuinga peldo ja niittu pitä ruokottaman ja enättämän, aidat pandaman, ja ojat kaiwettaman.

1. §.

Talonpojan pitä peldons hywin ruokkoman ja sonnittaman, niitut perkaman ja warjeleman. Olkon myös welkapää, kusa siihen tila on, ja metzää

eli karjan-laidunda ei wahingoiteta, wähittäin ylös-ottamaan ja perkamaan pelloxi eli luhdaxi niin paljon, kuin hywin ruokottaa ja wiljeldää taitan, eli wetäkön sakkoa, kuin 27. Lugusa sanotan.

2. §. Kaikkein pitä kylässä pitämän walda-ojat ja tulwa-ojat, tilustens jälken. Uutta ojaa pitä sen, joka tarwitze, pellollens joka wuosi kaiwaman wähimmäxi neljäkymmendä syldä, eli perkaman kahdexankymmendä syldä wanhaa ojaa; walda-ojan niin sywän ja lewiän, kuin ennen on sanottu, ja poikki-ojat kuutta korttelia lewiät päältä, kolme korttelia pohjalda, ja yhtä kyynäräta sywät. Kaiwakon myös weden-laskun pyörtänen läpitze alas ojaan, jokaitzen wäli waon päähän pellosa, kusa niin tarwitan. Ellei hän sitä tee, maxakon sakkoa, kuin 27. Lugusa sanotan.

3. §. Koska naaburein pellot makawat toinentoisens wieres; olkon puoli ojaa kummangin. Jos kylän ojat kohtawat toisen kylän ojia; kaiwakon kukin edestäns, omain tilustens läpitze, eli wetäkön sakkoa kaxi talaria, ja palkitkon wahingon. Jos joku teke ojan wainions eli niittunsa läpitze, ja toisen kylän niittu, karjan laidun, eli muu kylän keto kohtaa; siinä ei mahda se kylä estää weden juoxua. Jos ei se taida ilman ojata poislangeta, ja ei he sowi kumbi ojan kaiwaman pitä; säätäkön Tuomari heidän wälillens, kuin hyödyllisexi ja tarpellisexi löytän.

4. §. Joka wuosi pitä myös, jos niin tarwitan, wiisikymmendä syldä uutta aitaa ylöspandaman, ja ne wanhat kaikki woimasa pidettämän, niin warustettuna, kuin 5. Lugusa säätty on.

7. Lu-

7. Luku.

Kuinga humalisto pitä istutettaman ja woimasa pidettämän.

1. §.

Joka talolla pitä humalisto oleman, ja istuttakon talonpoika hywiä juuria neljällekymmenelle salwolle joka wuosi, siihen asti että niitä tule kaxi sataa koko talolle. Jos ei se tapahdu; wetäkön sakkoa joka wuodelda yhden talarin, ja istuttakon kuitengin kuin sanottu on, ellei se löydy, ettei humalistoa siinä taida istutettaa, eli ylöspidettää.

2. §. Nimitysmies kandakon syys-Käräjäsä sen päälle, joka humalistoa ei ole niin istuttanut, ja ottakon sakon ulos ennen Tuoman päiwää. Jos Nimitysmies sen laiminlyö; andakon itze sen sakon ulos.

3. §. Jos talonpoika löytä edesäns humaliston kahteen sataan salkoon asti; pitäkön sen woimasa, ja lisätkön, jos hän woi. Jos hän laske humaliston häwiämään, wetäkön sakkoa yhden talarin joka neljäldäkymmeneldä salwolda. Jos hän sen jättä peräti autioxi; wetäkön sakkoa kymmenen talaria, ja tehkön humaliston uudesta.

8. Luku.

Luwattomasta pellon eli niitun wiljelyxestä.

1. §.

Jos joku leikka eli niittä hänen naaburins peldo-eli niittu-sarasta; maxakon jällens elon eloa wastan ja heinät heiniä wastan; sakotettakon myös luwattoman wiljelyxen edestä joka saralda yhteen talariin.

2. §. Jos joku kylwää toisen peldo-saralle; ottakon se laihon, jonga sarka on. Jos se korjaa joka kylwi; wetäkön sakkoa yhden talarin, ja andakon ulos mitä hän sisälle-wienyt on.

3. §. Joka naaburins maan osan ja saran aidalla sisalle otta; wetäkön sakkoa kolme talaria, ja purkakon itze aitans. Jos ei hän pura, koska händä siitä waroitetan; olkon sen päälle kaxikertainen sakko. Jos hän aitaa sisälle toisen osan ynnä raja-merkin kanßa; wetäkön sakkoa kuusi talaria, ja purkakon itze samalla muotoo, eli wetäkön kaxikertaisen sakon. Jos hän on raja-merkin wäändänyt muuttanut, poisottanut, eli peittänyt; wetäkön sakkoa, kuin sanottu on Maan Kaaren 13. Lugusa.

4. §. Jos joku heittä toisen peldoon hukkakauraa, kieruruohoo, wirnaita, eli muuta mitä ikänäns se on, että siitä pahaa ruohoa kaswaa mahdais; olkon kunniatoin, paratkon kaiken wahingon, ja wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria joka pellon edestä, kuin hän on tahtonut niin turmella: Jos ei hän woi wahingota täyttää, palkitkon sen työlläns.

5. §. Lampuodin ei pidä andaman toisen nautita ja wiljellä mitän talon tiluxista, kymmenen talarin sakon haastolla; ellei maan-isändä siihen lupaa anna.

9. Luku.

Kuinga wahingo palkittaman pitä, jonga eläin teke toisen tiluxilla, niin myös kuinga eläin sisälle otetta mahta.

1. §.

Jos joku löytä toisen miehen eläimen pellosans, niitusansa, haasans eli luodosans; niin mahta hän sen sisälle otta. Jos hän tietä kenen se eläin oma on, andakon hänelle siitä kohta tiedon, ja kutßukon kaxi eli usiamba wierasta miestä naaburistans, katßoman ja arwaman wähingon, ja lunastakon

stakon se, jonga eläin on, sen ulos, sen jälken. Jos ei siihen arwioon tydytä, kuin wahingon päälle pandu on; niin kutzukon kaxi Lautamiestä, jotka sen arwawat, ja tuomitkon sitte Oikeus käräjäsä siitä, jos ei he sowi. Jos ei se kuin eläimen sisälle otti, tiedä kenen se on; kuuluttakon sen kohta ylös naabureillens, ja andakon katzoa wahingon, kuin sanottu on. Jos ei naaburit tiedä sen omistajata; niin kuuluttakon pitäjän miehille ensimmäisnä kirkkopäiwänä. Jos ei hän sitä tee; wetäkön sakkoa yhden talarin joka wuorokaudella, kuin hän sitä eläindä sisällä pitä. Pitäkön myös se waccin eläimestä; joka sen sisälle ottanut on, siihen asti että näin kuuluutettu ja ilmoitettu on; sitte olkon hänellä walda sitä nautita ja työsä pitä, waan ei pahoin sen kanßa menettä.

2. §. Nyt tulee se jonga eläin on, ja taritze oikeutta wahingon edestä, sen jälken kuin arwiomiehet määräwät: Jos se joka eläimen sisälle otti, ei tahdo sitä ulosandaa; niin pangon se toinen todistajain kanßa niin paljo rahaa, kuin wahingon palkkioxi arwattu on, eli täyden pantin, eli takauxen sen edestä, jongun tygö hänen naabureistans, Lautamiehen eli Neljännesmiehen, ja waatikon eläindäns ulos samain todistajain kanßa. Jos se hänelda wielä sitten kieltän; turwarkon Kruunun Foudiin eli Nimitysmieheen, ja wetäkön se, kuin pidätä, sakkoa yhden talarin joka wuorokaudelda, ja palkitkon wahingon. Koska riita tule siitä, jos se eläin on laillisesti sisälle otettu, ja se joka sisälle ajoi, ei taida todistailla, muilla perusturilla, eli wallallans osotta, että hän sen eläimen sieldä löysi ja sisälle otti, kuin sanottu on; niin sakotettakon samalla muotoo, ja palkitkon wahingon.

3. §. Nyt löyty, että se eläin on sisälle mennyt toisen kelwottomasta aidasta, eli weräjästä, andakon se eläimen wallallens, joka sisälle otti, ja se, jonga olis tullut aitaa eli weräjätä ylöspitää, maxakon kohta wahingon, ja wetäkön sakkoa kuin 5. Lugusa sanottu on.

4. §. Joka salaisesti poisottaa eläimens, kuin toiselda on sisälle otettu, ehkä mikä eläin se olis, wetäkön sakkoa kolme talaria: Jos hän sen teke wäkiwallalla ja ryöwyllä; rangaistakon kuin Pahantegon Kaaresa sanotan.

5. §. Jos joku maahan murta aidan eli weräjän, ja sen kautta eläimildä wahingo tapahtu; wetäkön sakkoa, kuin 5. Lugusa sanottu on, ja palkitkon wahingon. Joka kulke weräjän läpitze, ja ei sitä sulje jälkens; wetäkön sakkoa yhden talarin, ehkä wahingota ei tapahdu.

6. §. Joka ehdollans laske eläimens sisälle toisen peldoon, josa elo ei ole korjattu, taikka niittämättömähän niittuun; wetäkön sakkoa hewoiselda ja wanhalda naudalda, eli sialda kolme markkaa, hehkoiselda, wuohelda eli lambalda kaxitoistakymmendä äyriä, wohlalda, wasikalda, eli karitzalda, neljä äyriä, ja palkitkon wahingon. Jos joku pane sinne hewoisen eli muun eläimen liekaan; olkon sama Laki. Jos wuoden tulo on korjattu, eli jos tämä tapahtu syöttöhaasa; olkon sakko puolda wähembi. Jos joku anda ajaa ja paimendaa eläimiäns toisen erinäisesä metzäsä eli maasa; wetäkön neljännen osan sakkoa. Jos paimen eläimiä sinne aja; wetäkön sakkoa, kuin täsä sanottu on.

7. §. Jos joku kyläkunnasa laske eläimiäns, yhden eli usiamman, wainiohon, niittuun, hakoihin eli luotoihin, ennen oikiata aikaa, ja naaburitten suostumata; wetäkön sakkoa neljännen osan sitä wa-

stan,

stan, kuin 6. §. sanottu on, ja olkon naabureilla walda aja sen ulos.

8. §. Jolla on pahan-elkinen eli hillimätöin eläin, joka kelwollisen aidan rikko, eli ylitze kimmo, ja teke wahingon pellosa eli niitusa; maxakon wahingon. Jos hän tiesi että sillä eläimellä senkaldainen paha tapa oli, eli jos se hänelle sanotan, ja hän ei kuitengan siitä waaria pidä, eli pane sen päälle hillitys neuwoja; wetäkön sakkoa yhden talarin: Jos se tapahtu toisen erän, eli usiammasti; sakotettakon kaxikertaisesti, ja palkitkon joka erä wahingon.

10. Luku.

Kuinga kylän jakamattomat tiluxet metzässä ja maasa mahta nautittaa ja sisälle-otettaa; niin myös jakamattoman eli toisen miehen metzän eli maan luwattomasta wiljelyxestä.

1. §.

Jakamattomasta metzästä ja maasta mahtawat kaikki maan isännät kyläsä ottaa turpeita, tuohia, puita, hirsiä, aidaxia, lehtiä ja muita, huonen ja talon tarpexi; waan ei wiedä sitä kotoa pois, eli muille myydä eli aldixi andaa. Joka tätä wastan teke, wetäkön sakkoa hirren eli saha-tukin edestä kuusitoistakymmendä äyriä, joka kuormalda niistä muista kuusitoistakymmendä äyriä, ja miehen takalda neljä äyriä: maxakon myös paitzi sitä muille maan isännille, niin paljo kuin heidän osaxens hinnasta juoxe. Jos jollakin on maata kahdesa kyläsä, älkön nautitko yhden kylän jakamatoinda metzää eli maata toiseen kylään, saman sakon haastolla. Joka myy kylän jakamattomista tiluxista ja maasta, sitte kuin jako laillisesti anottu on; wetäkön sakkoa kuin 5. §. sanotan. 2. §.

2. §. Turpeita ei pidä leikattaman jakamattomasta maasta, joka niituxi kelpaa; sen sakon haastolla, kuin 1. §. sanottu on. Ei pidä myös puuta kaattaman, eli ladwaa hakattaman, lehtein ja tuohein tähden, waan kiskottaman ja karsittaman.

3. §. Masto-puuta ei mahda kukan hakata Kruunun maalla, ilman Kuningan Käskynhaldian luwata: joka sen teke, maxakon sen hinnan, ja wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria. Jos mastopuu löyty perindö-maalla; niin ei pidä sitä hakattaman eli myytämän, ennen kuin se Kruunulle tarittu on, saman sakon haastolla.

4. §. Jos maan isändä kyläsä tahtoo sisälle otta jotakin, kuin jakamatoin on; niin sanokon sen kaikille kylän miehille. Jos ei he tahdo hänen kanssans aidata ja ruokota, niin etzikön Oikeudelda laillista jakoa, ja nautitkon kukin osans kaikesa kuin jaettaa taitaan. Joka toisin sisälle otta ja nautitze; olkon rikkonut työns ja sen wuoden kaswon muille maan isännille, ja wetäkön sakkoa wiisi talaria sen tähden, että hän niin sisälle ottanut ja wiljellyt on. Sama Laki olkon, kusa metzä ja maa jakamatoinna makaa usiamman kylän wälillä.

5. §. Joka otta turpeita, tuohia, lehtiä, niiniä, eli hakka puita, aidaxia, seipäitä, hirsiä, eli mitä hywäns se on, sen kylän tiluxilda, josa ei hänellä itzellä yhtän osaa ole, eli toisen eroitetusta ja yxin omasta metzästä, siinä kyläsä josa hänellä osa on, maxakon hinnan sen edestä kuin hän ottanut on, ja wetäkön kaxikertaisen sakon sen suhteen, kuin 1. §. sanottu on. Olkon myös Tuomarilla walda, kusa senkaldainen luwatoin wiljelys usiammasti tapahtu, näiden sakkoin siwusa, uhka-sakon eteenpanna. Se kuin niin muodon luwattomasti wiljele Kuningan jahti-paikoisa ja elikkö-tarhoisa, wetäkön

kön sakkoa joka masto-puulda sata talaria, muun hirren edestä kymmenen talaria, ja maxakon ilman sitä hinnan; ja olkon sakko niistä muista, kuin edellä mainittu on, neljänkertainen, Kuningalle yxinäns.

6. §. Jos joku kanda toisen päälle sisälle-ottoin eli muun luwattoman wiljelyxen tähden, ja se, jonga päälle kannetan, sano että ne tiluxet owat hänen omans; koetelkon Oikeus ensin jos päällekandaja sitä metzää ja maata silloin on nautinnut ja hallinnut, ja jos se selkiästi löyty, niin laskekon se, kuin luwattoman wiljelyxen teki, sen ulos kuin hän aidannut on, ja andakon takaisin mitä hän ottanut on: wetäkön myös sakkoa kuin ennen on sanottu. Waan jos ei se löydy; niin pitä se, josta riidellän, takawaarikkoon pandaman, ja uhka-sakon haastolla kieltämän. Sitte eroittakon Tuomari heidän wälilläns omaisuden oikeudesta. Jos se asian kadotta, joka luwattomasti wiljeli; wetäkön sakon wäkiwallasta, eli luwattomasta wiljelyxestä, niinkuin asia waati.

7. §. Lampuodilla, eli sillä joka toisen maata wiljele, ei pidä oleman waldaa myydä hirsiä, puita, aidaxia, eli muuta senkaldaista talon tiluxista, ellei hänellä siihen ole maan-isännän lupaa. Jos hän sen teke, eli myöden anda toisen sitä tehdä; wetäkön molemmat sakkoa, kuin 5. §. sanottu on.

8. § Perindö talonpoika mahta nautita yxinoman metzäns huonen tarpexi ja myydäxens; kuitengin sillä säästöllä, ettei metzää häwitetä, ja taloa turmella. Olkon myös welkapää, ensist ottamaan tuulenkaatamia, kuiwia puita, oxia ja kandoja polto-puuxi, ennen kuin tuoreita puita siihen hakatan. Jos perindö-talonpoika löytän wäärin käyttäwän wapauttans; wetäkön sakkoa kymmenen talaria. Jolle wero talosta lange, kazokon sen perän.

9. §.

9. §. Niisä metzisä, jotka wuorten töiden alla owat, ei mahda kukan sysixi, eli muihin aineihiin, kaata mitän puuta, kuin suuriin rakennuxiin wuortentöisä kelpa, wiidenkymmenen talarin sakon haastolla joka puulda.

10. §. Ei mahda myös kaupungin asuwaiset, ilman luwata ja tiedota, hakata toisten metzistä, jotka siinä ymbärillä owat puolen toista penikulman sisälle, kymmenen talarin sakon haastolla joka kuormalda, ja hinnan takaisin.

11. Luku.

Karjanlaitumesta, kaitzemisesta, ja paimendamisesta.

1. §.

Aitamatoinda maata ja karjan laidunda mahtawat kaikki, joilla siinä osa on, eläimen syötöxi nautita, ja anda karjan siellä sekaisin käydä. Mutta ei pidä kenengän ajaman eli paimendaman karjaans toisen yxinomasa metzäsä eli laitumesa; sen sakon haastolla, kuin 9. Lugusa ja 7. §. sanotan.

2. §. Jos ne, jotka yhdesä asuwat, yhdesä eli usiammasa kyläkunnasa, owat itzens yhdistänet karjankaitzemisesta ja paimenen pitämisestä, ja joku laiminlyö sen ylöspitää; maxakon sen wahingon, kuin eläin hänen syyns eli laiminlyömisens kautta teke, eli saa. Paimendamiseen pitä waimo wäkee pidettämän, kusa se tapahtua taita, waan ei poikia; kymmenen talarin sakon haastolla.

3. §. Jos paimen kadotta eläimen, eli metzänpeto teke wahingon, ja se löytän, että paimen olis tainut sen estä; niin maxakon sen palkallans, eli työlläns.

4. §. Koska kirsi on maasta lähtenyt, pitä siat oleman rengaistetut, ettei he nurmia yöskaiwais,

ja

ja olkon Silda-foudi welkapää, siitä tarkan waarin pitämän. Ottakon myös kiinni, eli merkitkön kaikki ne siat, jotka hän rengastamatoinna löytä; ja lunastakon se, jonga siat omat owat, ne hänelda, kahdella markalla jokaitzen edestä. Jos ei omistaja tahdo niitä lunasta; haastakon Silda-foudi hänen Oikeuden eteen, ja marakon hän sitte, Silda-foudille kaxikertaisesti joka sian edestä. Jos Silda-foudi tämän laiminlyö; wetäkön sakkoa yhden talarin, ja ottakon se kuin tahto ja taita, ne rengastamattomat siat, liioitengin se joka ne tiluxildans löytä, ja wahingota kärsi, ja nautitkon saman oikeuden, kuin Silda-foudi.

12. Luku.

Kuinga siat mahta päästettää terho-metzään.

1. §.

Jos usiammalla on yhteinen terho-metzä; niin pitä heidän oikialla ajalla sopiman keskenäns, kuinga monda sikaa siinä taitaan elättä, ja laskekon sitte jokainen sisälle, sen jälken, kuin hänellä metzäsä osa on. Jos joku päästä usiamman sisälle; olkon muilla walda ottaa ne kiinni, ja hän wetäkön sakkoa markan joka sialda, ja palkitkon wahingon. Jos ei hänellä itzellä ole niin monda sikaa, kuin hän osallans elättä taitaa; olkon hänellä wapaus muiden sikoja wuoron edestä sisälle ottaa. Jos ei hän sitä tee; niin mahtawat ne toiset hänen osans syyttömästi nautita.

2. §. Joka otta toisen siat wuoron edestä; laittakon ne takaisin, eli maxakon sen werran, kuin ne maxoit, koska ne wastan otettin. Jos hän taitaa osottaa, että ne tautiin owat kuollet, eli muusta tapauxesta hukkan tullet, ja hän löytyy wiattomaxi siihen; olkon syytöin. Sama laki olkon, koska

elä-

eläimiä wuoron edestä kesä-laitumelle eli ruokolle otetan.

3. §. Jos siat juoxewat yhdestä metzästä toiseen, jotka ei yhdesä ole; niin tygö sanokon metzän isändä händä, jonga siat owat, ensimmäisen ja toisen kerran, että hän ne poisotta, ja sieldä pois pitä. Jos ne siellä sitte löytän; niin mahta metzänisändä ne kiinni-ottaa, ja andakon wierasten miesten arwata, mitä niiden edestä maxettaman pitä, jos ei he molemmin siitä muutoin sowi.

4. §. Jos joku ehdollans päästä sikoja toisen terho-metzään, joka aidattu on; olkon ne metzänisännälle rikkonut. Jos siat eli muut eläimet, jotka terhoja syöwät, päsewät muutoin sinne sisälle; käykön sen kanßa, kuin 9. Lugusa eroitettu on. Jos siat kuoletetan eli lyödän; niin sakotetan niistä ja maxetan, kuin muista eläimistä 22. Lugusa säättään.

13. Luku.

Kuinga sakkoa wedetän, koska hedelmän kandawaiset puut luwattomasti hakatan, ja kuinga toiset siaan istutettaman pitä.

1. §.

Ei pidä kenelläkän oleman walda Kruunun tiluxilla ja yhteisyxillä eli perindö-mailla, hakata ja kaata hedelmän kandawita puita, kuin owat tammi, pöki, omenapuu ja saxanpihlawa, eli jollakulla muulla tawalla niitä turmella: Joka sen tekee; wetäkön sakkoa tammelda ja pökildä yhdexän talaria, ja omenapuulda ja saxanpihlawalda kolme talaria, kaikki kolmi-jakoon, ja maxakon puun hinnan Kuningalle. Jos se tapahtu wapaalla eli perindö-wapaalla maalla; nautitkon wapa mies saman oikeuden kuin Kuningas. Jos wapa mies hakka

ka eli turmele hedelmän kandawaisen puun kylan jakamattomilla tiluxilla, eli yhteisyxillä, olkon sama Laki, ja olkon puu Kruunulle rikottu, eli wapamiehelle, jos jollakulla hänen kanßans samasa kyläsä osa on, kullengin osans jälken.

2. §. Jos se tapahtu Kuningan jahti-maasa, taikka elikkö-tarhasa; olkon sen päälle kaxikertainen sakko, Kuningalle yxinäns.

3. §. Jos joku hakka maahan eli turmele ehdollans toisen puun, joka kaunistuxexi huonen eli tien wieren, taikka mualle on istutettu; wetäkön sakkoa kuin Pahantegon Kaaresa sanotan.

4. §. Jos yhteisyxisä, taikka perindö- eli Kruunun maalla löyty wanha ja kuiwanut tammi eli pöki, eli jos ne seisowat pellon eli niitun estenä ja wahingona; etzikön se, joka sen puun kaata tahto, eli wahingon siitä kärsi, Kuningan Käskynhaldian lupaa, ja hän andakon jahti-palweljain ja kahden Lautamiehen, katzella sen puun, ja säätäkön sitte kuin kohtullisexi ja hyödyllisexi löytän: Ei mahdeta kuitengan senkaldaista puuta kaattaa, enuen kuin se Kruunun wasaralla on ulosmerkitty. Jos katzelmus-miehet todistawat tästä toisin kuin tosi on; wetäkön kukin sakkoa kymmenen talaria. Omenapuu ja saranpihlawa mahta senkaldaisesa tilasa syyttömästi kaattaa.

5. §. Kaikkein, jotka hedelmän kandawaisia puita perindö- eli Kruunun maalla hakkawat, pitä istuttaman joka puun siaan kaxi samasta laista, mutta neljä jos hakkaus Kuningan jahti-maasa tapahtunut on: pitäkön myös sitte niistä sihen asti waarin, että ne eläinden syömisen alda owat ylöskaswanet, taikka wetäkön sakkoa joka puulda kuin ei istuteta ja warjella, neljännen osan luwattoman hakkauxen sakosta. Jos joku kaata eli ylösotta

wahteran, lehmuxen, jalawan, saarnin, eli jongun muun senkaldaisen puun, josta suurembi hyödytys on, kuin muista hedelmättömistä puista; istuttakon toiset siaan, ja pitäkön waarin kuin sanottu on. Ellei hän sitä tee; weräkön sakkoa yhden talarin kuldakin puulda.

6. §. Koska puu kaatan, joko hirsixi, polttopuixi, aidaxixi, eli mixi hywäns; pitä ladwa ja oxat pois otettaman, ettei karjan-laidun siitä tulis wahingoitetuxi, kuuden markan sakon haastolla, ja pitä saman sakon haastolla kuiwat puut, tuulen kaatamat, risut ja kannot, wähittäin pois perattaman.

14. Luku.

Huhdan-polttamisesta.

1. §.

Peldo-aidan sisällä, niitusa ja syöttöhaasa, mahta jokainen kaskexi hakata ja poltta piendä kelwotoinda metzää; kuitengin niin ettei hedelmän kandawata puuta, masto-puuta, laiwan työhön eli hirrexi kelpawata puuta, sillä wahingoiteta, eli se wäärin käyttämys tapahtu, että metzä ja keto, niittu ja peldo aidan sisälle otetan, ja metzä, perkamisen warjon alla, poispoltetan. Se kuin rikko tätä wastan, weräkön sakkoa hedelmän kandawalda puulda, mastopuulda ja hirreldä, kuin 10. ja 13. Lugusa sanottu on.

2. §. Ulkona aidoista ei mahda kukan huhtaa polttaa, ellei hän tahdo sitä pelloxi ja niituxi perata; ja siihen ei tilaa ole suojeluxen ja aidan sisällä, eli se karjan laitumen tähden tarpellinen ole. Joka tahtoo perindö- eli Kruunun maalla sen syyn tähden huhtaa polttaa, andakon sen Kihlakunnan Tuomarin tietä, ja säätäkön hän kaxi Lautamiestä,

jot-

jotka jongun jahti- eli Kruunun-palweljan kanßa, sen tilan katzowat; sitte kuin ne owat kuulduxi tullet, koetelkon käräjän Oikeus, jos se taitaan myöden annetta eli ei; andakon myös Kuningan Käskynhaldian sen tietä, joka siihen luwan anda, jos hän sen hyödyllisexi löytä. Jos joku polttaa huhtaa ilman luwata, eli enämmän, kuin hänellä lupa on; wetäkön sakkoa kymmenen talaria, ja olkon rikkonut työns ja laihon. Jos hän on asujan ja ei itze maan isändä; palkitkon myös kaiken wahingon. Jakamattomasa metzäsä ei mahda kengän, saman sakon haastolla, huhtaa polttaa, eli kaikki metzän isännät siitä yhtehen sowi, ja siihen lupaa annetan, kuin täsä säätty on. Pangon myös ulos karjan laitumexi, sen kuin hän sitä warten on polttanut, sitten kuin hän sitä kolme wuotta on nautinnut, eli wetäkön sakkoa, kuin 10. Lugusa sanottu on.

3. §. Ei mahda katzelmus-miehet muuta maata huhta-maaxi uloskatzoa, kymmenen talarin sakon haastolla, eikä Oikeus sitä myöden andaa, kuin nyt sanottu on. Ei mahda he myös waiwastans, eli lupa-sedelistä maxoa ottaa: joka sen teke, olkon rikkonut yhden wuoden palkan.

4. §. Wapaalla maalla mahta isändä itze huhtaa polttaa, eli sen toiselle myöden andaa, hänen yxin omasa metzäsäns, aitain sisällä eli ulkona niistä. Jos Lampuodi huhtaa polttaa wapaalla maalla, ilman isännän luwata ja tiedota; wetäkön sakkoa, kuin 2. §. sanottu on.

5. §. Kusa Pruukit ja wuortentyöt nyt owat, eli ylös otetuxi tulewat, ei mahda kukan huhtaa polttaa sen paikkakunnan sisällä kuin Kuningas kieldä, ei myös yhteisyxisä, sadan talarin sakon haastolla. Jos se tapahtu Kuningan yxin omaisisa jah-

ti-paikoisa; olkon kahden kertaisen sakon alla, Kuningalle yxinäns, ja maxettakon wahingo.

15. Luku.

Metsän-kulosta.

1. §.

Joka tahto huhtaa polttaa, peratkon metzän ymbärildä pois, kaiwakon ylös maan, ja pitäkön wettä saapuilla, ja muita tarpellisia aseita, walkian sammuttamiseen. Tygösanokon myös lähimmäisiä naabureita, että he käsillä owat, ja tulewat awuxi, jos tarwitan. Joka ennen, kuin hän tämän kaiken tehnyt on, eli wäkewällä tuulella, suurella kuiwalla ja palawalla, sytyttä walkian huhtaan, eli mene sieldä pois, enneu kuin walkia peräti sammunut on; wetäkön sakkoa kymmenen talaria, ehkä ei wahingota tapahdu. Jos wahingo tapahtu; maxakon kalustansa, ja wetäkön sakkoa sata talaria.

2. §. Nyt on hän ne waarin ottanut, kuin tässä sanottu on, ja tapahtu että walkia kuitengin lewiä, eli jos walkia on niin peitosa ollut, ettei sitä taittu hawata, ja teke sitte wahingon; niin tygösanokon silloin, kymmenen talarin sakon haastolla, usiambita naaburita, ja andakon kläpäkä lähimmäisen kirkon tykönä, että sillä wäkee awuxi kutsua. Jos kylän-metzä silloin pala, wetäkön wiisi talaria tapaturman sakkoa jokaitzen edestä, metzänisännälle yxinäns, ja siihen siwuhun, joka tammelda ja pökildä kuusitoistakymmendä äyriä; istuttakon myös senkaldaiset puut siaan, kuin ennen sanottu on. Kylän ja Kirkon edestä sakotetan, kuin 24. Lugusa eroitetan:

3. §. Jos joku sytyttä walkian ulkona kedolla, muusta syystä eli tapauxesta, eli jos matkamies sen te-

teke, ja ei sitte tyynni sammuta; wetäkön sakkoa kaxikymmendä talaria. Jos joku sytyttä wäkewälle tuulella, eli pitkäisellä kuiwalla, taikka kusa metsä ja muuta taita syttyä, ja ei sammuta walkiata; olkon kaxikertainen sakko, ehkä ei wahingota tapahdu. Jos siitä wahingo tule, maxakon sen, ja wetäkön sakkoa sata talaria, ja se jonga maa on, eli joka päälle kanda, nautitkon asian-omaisen oikeuden, ja olkon hänellä walda otta tundematoinda ja irtainda wäkee kiinni, kuin 5. §. sanotan. Jos walkia pääse palkolliselda eli paimenelda; sakotettakon ja maxakon wahingon, kuin sanottu on. Jos ei he sitä woi; tehkön työtä wahingon edestä ja kärsikön ruumin rangaistuxen sakoista. Jos wahingo on niin suuri, ettei sitä taita työllä palkita, kärsikön ruumilla sekä sakon että wahingon edestä.

4. §. Koska metzän kulo pääse wallallens; pitä naaburein ja pitäjän miesten riendämän sammuttamaan, eli maxakon sakkoa kaxi talaria. Jos waara enäne, andakon sen lähimmäiselle Kruunun palweljalle tietä, ja andakon kohta arpa-kapulan juosta kylästä kylään. Joka sen seisahdutta; wetäkön sakkoa kymmenen talaria. Joka ruoka-kunnasta pitä yri mies walkian tygö tuleman, niin myös joka Ryttäri, Soldati ja Puosmanni, kirwen eli piiljkirwen, lapion ja wesi-astian kanßa. Jos joku jää peräti pois, ilman laillista estettä; wetäkön sakkoa wiisi talaria. Joka tule myöhän, eli mene työstäns ja siastans pois, ennen kuin korolupa annetan; maxakon sakkoa kolme talaria. Nyt on walkia niin tukahutettu, ettei kaikkia siellä tarwita; määrätkön Kruunun palwelja wissit miehet, jotka siellä wartioitzewat, toinentoisens jälken, siihen asti ettei yhtän waaraa ole.

5. §. Ennen kuin miehet erkanewat, pitä wisusti erinomattain Kruunun palweljoilda keskusteldaman, kuinga walkia on wallallens päsyyt. Jos matkamies löytän siihen syypäxi, eli irtain mies, eli se, jota ei tuta woimallisexi wahingota maxamaan, ja hän ei saa edestäns takausta; niin pitä hän kiinni otettaman, ja Kihlakunnan Oikeuden kohta sitä tutkiman ja tuomitzeman. Jos se on talollinen mies; haastettakon ensimmäiseen käräjään.

6. §. Jos ei Kihlakunnan ja Wuori-Foudit, Jahtimestarit, ja maan jahtimiehet tule metzän kuloon, koska he sen hawaitzewat, eli sanan siitä saawat, ja ellei he wirkaans tee; wetäkön sakkoa kukin kolmekymmendä talaria, mutta Nimitysmies ja halwemmat palweljat kymmenen talaria.

16. Luku.

Kuinga yhteisydet mahta nautittaa.

1. §.

Maan yhteisyttä mahtawat ne nautita, jotka Läänin sisällä rakendawat ja asuwat, ja Kihlakunnan eli pitäjän yhteisyttä ne jotka Kihlakunnasa eli pitäjäsä owat. Niisä mahtawat ne, joilla senkaldaista ei ole omisa tiluxisa, nautita karjan laidunda, hirsiä, polttopuita, aidaxia, lehtiä, tuohia, turpeita, niiniä ja muuta, kuin siellä löyty, omaxi tarpexi, waan ei mitän siitä toiselle andaa eli myydä. Joka tahto siellä hakata hirsiä, polttopuita, aidaxia ja seipäitä; andakon sen ensin käräjäsä tietä, ja koetelkon Oikeus kuinga paljon hän tarwitze, sitte etzikön hän siihen lupaa Kuningan Käskynhaldialda, kuin 14. Lugusa sanottu on. Jos joku nautitze yhteisyttä toisin; wetäkön sakkoa, kuin 10. Lugusa 1. §. säätty on.

2. §.

2. §. Jos jollakin on talo toisesa Lähnisä, Kihlakunnasa, eli pitäjäsä; älkön kuljettako mitän yhteisydestä siihen taloon, joka siitä ulkona makaa, eli wetäkön luwattomasta wiljelyxestä sakon kuin sanottu on.

3. §. Jos joku osa yhteisydestä rauhaan kuulutetan, että metzä hyötyä mahdais, eli muun syyn tähden; wetäkön se sakkoa, joka siellä hakka, luwattomasta wiljelyxestä, ja maxakon siihen siwuun sen eteenpannun uhkasakon, ja palkitkon wahingon.

4. §. Ei mahda kellengän sallittaa sisälle aidata mitän yhteisydestä. Jos joku siitä sisälle otta; purkakon sen kohta, ja wetäkön sakkoa, kuin 10 Lugusa ja 4. §. sanottu on.

17. Luku.

Kuinga kylän kala-west mahta nautittaa.

1. §.

Jakamatoinda kala-wettä mahtawat ne, joilla siinä osa on, wiljellä nuotalla ja werkoilla, kuin tarpexens. Jos joku tahto kalan-pyydystä raketa; tehkön sen oman osans jälken kyläsä, sitä myöden kuin siihen tila on. Jos yxi tahto jakaa, ja ei toinen; olkon sillä walda, joka jakaa tahto, jos Tuomari koettele, että se muiden wahingoittamata tapahtua taita.

2. §. Jos joku tahto raketa kalan-pyydystä koskiin, wirtoihin eli salmihin, joita ei taita jaettaa; niin kutzukon naaburins kanßans rakendaman. Jos ei he tahdo, ja Oikeus koettele sen taitawan tapahtua, ilman heidän wahingotans; niin määrätkön hänen eteens, millä tawalla, ehdolla ja ajalla, hän sitä pyydystä raketa ja nautita mahta.

3. §. Se kuin laske merran eli werkon toisen kala-weteen, eli käy ahraimella, eli muulla kalan-

pyydyrellä; wetäkön sakkoa kolme talaria. Jos se tapahtu kalan-kudusa; wetäkön kaxikertaisen sakon, olkon myös rikkonut saalins. Joka wetä nuottaa toisen kala-wedesä; maxakon sakkoa wiisi talaria. Jos se tapahtu kalan-kudusa; olkon kymmenen talarin sakon alainen: Ja mahta se, jonga kala-wesi on, ottaa hänelda wenhen, nuotan ja werkot, eli muuta merkixi ja pantixi, ja pitä sen rikkomata, siihen asti kuin hän oikeuden edestäns taritze.

4. §. Ei mahda kukan niin raketa kalan-pyydystä, että hän sillä Kruunun-wäylän, eli kulkulaidan tukki ja toisen kalan-pyydyxen ylembänä eli alembana kelwottomaxi teke. Jos se tapahtu; ottakon ylös, ja wetäkön sakkoa kymmenen talaria, palkitkon myös kaiken wahingon.

18. Luku.

Kuningan yxinomista ja rauhaan kuuluretuista, niin myös muista yhteisistä kala-wesistä.

1. §.

Kuningan yxinomisa kala-wesisä suolaisesa meresä, suurisa wirroisa, joisa, koskisa ja järwisä, ei mahda kukan kalastaa, ilman Kuningan Käskynhaldian luwata ja tiedota. Joka tätä wastan rikko; wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria Kuningalle yxinäns, ja olkon rikkonut saalins.

2. §. Kuningan yhteisisä kalanpyytö-sioisa ja karitten tyköna meri-maan paikoilla, mahtawat ne, jotka Kihlakunnan eli Pitäjän sisälle rakendawat ja asuwat, kaloja pyytää oikialla ajalla, ja aitto- ja ylöspanna määrätyn ulostegon edestä, kaikki sen jälken, kuin lupa siihen annetan. Jos joku siellä kalaa pyytä ilman luwata; olkon kalan-pyydyxäns paitzi, ja wetäkön sakkoa, joka eräldä, kolme talaria.

3. §.

3. §. Jos yhteisydesä löyty kala-wettä; olkon kaikilla, joilla yhteisydesä oikeus on, walda sitä nautita. Jos yhteisys ulottu mereen; niin ei mahda ne, jotka likinnä merta asuwat, ulossulkea niitä kalan-pyydöstä, jotka edembänä owat.

4. §. Jos joku, kuin ulkona Kihlakunnasta eli Pitäjästä asuu, tahto kalastaa näisä nimitetyisä wesisä; hakekon Kuningan Käskynhaldiata. Jos se taita tapahtua ilman niiden wahingota ja estettä, jotka Kihlakunnasa eli Pitäjäsä asuwat; andakon hän siihen luwan. Se kuin kalastaa ilman luwata, wetäkön sakkoa wiisi talaria, ja otettakon hänen pyydyxens pois, niin myös kalat kuin hän siellä saanut on.

19. Luku.

Uuden kylän oikeudesta.

1. §.

Pää-kylä on wanha kylä, ja uusi kylä se, joka pää-kylän maallen rakettu on, ja jonga tiluxet owat witzasten ja seiwästen sisällä Pää-kyläsä.

2. §. Uusi kylä nautitze pääkylän kanßa tarpexens, sen takamaasta, hirsiä, aidaxia ja poltto-puita, tuohia, turpeita, sandaa ja sawea, karjan laidunda ja syöttömaata eläimillens, niin monelle, kuin hänen luastans ja ladostans elätetän, niin myös newa-niitoxia, jotka ei aidatut ole, niin kauwan kuin pääkylä itze ei tahdo eli taida niitä wiljellä, hänen on myös kala-wesi ja nuotta-apaja siinä rannasa, joka hänen oikiain sisälle ottoins ja aitains sisällä on: Ei mahda kuitengan pääkylä estettää kalastamasta sen ulkopuolella wedesä. Ei mahda uusi kylä näistä oikeuxista mitän toiselle aldixi andaa, eli pääkylän metzästä ja maasta enämbätä sisällen ottaa, kuin sen mitä hänelle aidan ja war-

jeluxen, eli wissein raja-merkkein sisällä, wanhudesta ollut on: ei myös pääkylän metzästä eli maasta, eli omain aitain sisäldä mitään myydä. Jos toisin tapahtu, weräkön sakon luwattomasta wiljelyxestä, kuin 10. Lugusa sanottu on.

3. §. Jos pääkylä tahto sisälle ottaa jotakin metzästäns ja maastans; niin ei hänen pidä uutta kylää sulkeman ulos takamaasta, karjan laitumesta ja wedestä, sakon haastolla, kuin 25. Lugusa 9. §. sanotan: ja älkön ottako enämbätä aitans sisälle, kuin että uudella kylällä on hänen tarpens, kuin ennen on sanottu.

4. §. Jos pääkylän miehet tahtowat metzäsä ja takamaasa jakoa tehdä; niin nautitkon uusi kylä äyrilukuns eli manttalins jälken, puolda wähemmän kuin pääkylä, ja olkon sillä sitte pääkylän oikeus sen ylitze: mutta ei mahda uusi kylä senkaldaista jakoa etziä.

20. Luku.

Myllyistä.

1. §.

Jos wirta eli oja juoxee kylän tilusten läpitze, ja siihen taitan mylly eli muu wesirakennus rakettaa; nautitkon kylän miehet osan siinä, jokainen sen jälken, kuin hänellä kyläsä osa on. Jos wirta eli oja juoxe kahden kylän keskitze, ja molemmilla on osa myllyn siasa; nautitkon puolen kumbikin. Jos yxi tahto raketa, ja ei toinen; käykön sen kanßa, niinkuin kalan pyydysten rakennuxesta sanottu on.

2. §. Ei mahda kukan niin raketa, että toiselle siitä ylembänä eli alembana estettä on. Jos joku sen teke; weräkön sakkoa kymmenen talaria, ja purkakon sen kuin niin rakettu on. Sama Laki

olkon

olkon jos Kuningan wäylä eli kulka-laita tukitan.

3. §. Kusa Kuningan wäylä wanhudesta ollut on, pitä kolmas osa wedestä auki jätettämän, ja kusa purje-laita on, kaxitoistakymmendä kyynäräta: paattilaidaxi kahderan kyynäräta, kaikki sywimmäsä wedesä, ja pitäkön Kuningan Käskynhaldia siitä waarin, ettei sitä tukita. Wuorten työt, niin myös weron alaiset myllyt, ja kala-rakennuxet, nautitkon sen oikeuden ja wapauden, kuin heille suotu on.

4. §. Joka uutta wesi- eli tuuli-myllyä raketa tahtoo, tehkön sen käräjäsä tiettäwäxi, ja Tuomari katselkon Lautamiesten kanßa sen tilan, kuulkon myös naabureita sen ymbäristöllä, ja niitä joilla wanhat myllyt siinä läbinnä owat, ja koetelkon sen jälken, jos uusi mylly, ilman heidän, eli muiden wahingota, siinä mahta rakettaa: andakon myös sen sitte Kuningan Käskynhaldialle tietä, jolla on walda siitä säätä. Saha-myllyistä olkon sama Laki.

5. §. Jos joku ottaa toiselda käytettäwää werottomaan myllyyn; wetäkön sakkoa ensimmäisen kerran kolme talaria, toisen kerran, ja sitte joka erä kuusi talaria, ja olkon rikkonut mylly-tullin.

6. §. Koska myllyt owat laillisesti raketut ylembänä ja alembana wirrasa; älkön ylemmäisembi pidättäkö wettä alemmaiselda, ja alemmainen älkön sulkeko ylemmäisen päälle, waan nostakon itze ylös sulkuns, eli wetäkön sakkoa ensimmäisen kerran kolme talaria, ja sitte joka erä kuusi talaria: maxakon myös wahingon. Ensimmäisnä päiwänä Touko kuusa pitä sulkulauta awattaman, kusa wesi taita peldoa eli niittua wahingoitta. Jos se laimin lyödän; sakotettakon kuin sanottu on. Kusa sahamylly on, pitäkön isändä waarin, ettei lastut täytä

tå wirtaa, eli olkene pellon eli niitun påålle. Joka tåtå wastan rikko, wetåkön sakkoa kymmenen talaria, ja palkitkon wahingon.

7. §. Ei mahda kukan kaiwaa uusia kaiwannoita ja ojia järwistå, joista, eli ojista, eli wetå muulla tawalla puolehens wettå ja kalastoa endisestå sywydeståns ja paikastans, toiselle wahingoxi ja haitaxi. Jos se tapahtu; wetåkön sakkoa kymmenen talaria, ja tåyttåkön wahingon: pangon myös kaikki siallens, kuin se ennen ollut on.

21. Luku.

Kimalaisista.

1. §.

Jos Kimalaiset lendåwåt pois toisen metzåån, ja isåndå noudattaa heitå hamaan heidån patzaseens ja reikååns, merkitze saman puun, ja anda sen kylänmiesten tietå; ei pidå kelläkån oleman waldaa niitå hånelda pois-ottaa. Jos Kimalaisparwi on istunut hedelmålliseen ja rauhaan kuulutettuun puuhun, niin pitå se patzaseen pååstettåmån, ja ei puuta hakattaman eli hukattaman, sen sakon waihella kuin 13. Lugusa sanottu on. Jos se on muusa puusa; hakatkon maahan, ja ottakon kimalaisens syyttömåsti.

2. §. Jos joku löytå kimalaisia omalda maaldans, eli siitå josa hånellå osaa on; olkon hånen joka löysi. Jos se on lampuodi; nautitkon hån kolmannen osan, ja maan isåndå kaxi osaa. Jos joku löytå ne toisen aidan sisåldå; ålkön nautitko siitå osaa. Löytå joku ne aidan takaa toisen metzållå ja maalla; pitåkön kolmannexen, ja maan isåndå kaxi osaa. Jos kaxi sanowat samat kimalaiset löy-

löytänens; nautitkon se tämän löytö-palkan, joka ensin kuulutti. Siitä, joka toisen tiluxilda löytä, ja ei kuuluta, waan pois ottaa, ja myös siitä joka rualla ja spötöllä tygöns hukuttele toisen kimalaisia, eroitetan Pahantegon Kaaresa.

22. Luku.

Siitä, joka haawoitta, eli tappa toisen eläimen, eli koiran, ja jos joku osta eli myy kipiän eläimen; niin myös jos eläin eli koira wahingoitze toisen eläimen.

1. §.

Joka lyö' toisen eläindä pahemmin, kuin tarkotus oli, ajaisans sitä tiluxistans ja aidoistans ulos, eli sisälle ottaisans, niin että se siitä kuole; andakon hänelle yhtähywän jällens, eli sen täyden hinnan. Jos ei se kuole, waan haawoitetan; ottakon sen kotia tygöns ja paratkon. Jos se tule raajarikoxi ja wirhellisexi; pitäkön sen itze, ja andakon isännälle wirhettömän siaan, eli sen hinnan.

2. §. Joka ehdollans haawoittaa toisen eläimen, muuloisin, eli sisälle ottaisans, paratkon sen haawoitetun, ja wetäkön sakkoa, neljännen osan sen hinnasta. Jos se on hewoinen, härkä eli lehmä; pangon myös toisen niin hywän eläimen kohta sen siaan, hänen tarpexens ja hywäxens. Jos se eläin tule niin terwexi, kuin se ennen oli; ottakon kukin omans jällens. Jos se kuole, eli tule raajarikoxi eli wirhellisexi; maxakon jällens yhtä hywän, ja wetäkön sakkoa, kuin sanottu on.

3. §. Se kuin tapaturmasta tappa toisen eläimen, joka syödä kelpaa, maxakon sen hinnan, ja pitäkön eläimen itze. Muusta eläimestä, joka ei ruaxi kelpaa, maxakon neljännen osan sen hinnasta.

4. §.

4. §. Jos joku palkan otta eläinden parandamisesta, eli suonen iskemisestä, ja se saa kuoleman eli wahingon hänen syyns kautta; maxakon eläimen, ja pitäkön sen. Jos hän taita todexi näyttää, ettei hänen syytä siihen ollut; olkon wapa.

5. §. Jos jollakin on eläin, jolla on tarttuwa tauti; pitäkön sen erinäns, ettei muiden eläimet siitä tulis saastutetuxi. Ellei hän sitä tee; wetäkön sakkoa kolme talaria, ja palkitkon wahingon. Siitä kylästä, josa eläinden tauti on, ei mahda kukan myydää eli ostaa eläindä. Jos se tapahtu; maxakon wahingon joka siitä tule, ja wetäkön kumbikin sakkoa kymmenen talaria, eli warjelkon itzens laillisilla perustuxilla eli walallans, ettei hän tiennyt siinä tautia olewan: tappakon myös se eläimen, joka ostanut ja kotians wienyt on, koska naaburit siitä muistuttawat; eli wetäkön karikertaisen sakon, ja olkon heillä walda se eläin kuolettaa. Härkä, hewoinen, koira, eli mikä eläin se ikänäns on, joka tarttuwaiseen tautiin kuole, eli tapettaa täyty, kuin sanottu on, pitä kohta nahkoinens päiwinens kaiwettaman kahta kynärätä sywälle maahan, taemma kylästä, teistä ja wesistä, ja olkon palkollinen welkapää sen tekemän; naaburit auttakon myös, jos niin tarwitan. Jos palkollinen estele; olkon puolen wuoden palkkaa paitzi. Jos eläin kuolee muusta taudista, eli muutoin kuoletetan; niin mahta se nyljettää, ja tehkön sen pakollinen sen sakon haastolla, kuin sanottu on. Joka soimaa toisia senkaldaisesta, eli että hän eläindä on auttanut, suonda iskennyt, parandanut, eli kuohinut; wetäkön sakkoa kaxikymmendä talaria, eli kärsikön ruumillans.

6. §. Joka tappaa toisen koiran ehdollans; wetäkön sakkoa kolme talaria. Jos se on karjan-

koi-

koira, jahti-koira, eli kahleisa olewa kartanon-koira; wetäkön kapikertaisen sakon, ja maxakon hinnan. Pahanelkisen koiran, joka pure ihmisiä, eli eläimiä, ei pidä wallallans oleman.

7. §. Jos eläin tappaa toisen eläimen, joka ei syötää kelpa; maxakon isännälle puolen sen hinnasta, kuin tapetuxi tuli. Jos se kelpa syötää; maxakon neljännen osan, ja sen kuollen ottakon se, jonga oma se ennen oli. Jos eläin eläimeldä haawoitetan; maxakon puolen parandamisen palkkaa ja puolen wahingota. Jos eläin on tottunut wahingota tekemän, ja isändä sen tietä, eli jos hän sitä on waroitettu; maxakon kaxi sen werta kuin sanottu on. Sama laki olkon koirasta, joka eläimiä pure, eli repi. Jos koira teke kolmannen kerran wahingon; maxakon sen isändä kuin sanottu on, ja tappakon koiran.

8. §. Koiran eli muun eläimen, joka raiwoxi tule, pitä isännän kohta sisälle-salpaaman, eli tappaman, koska hän sen tietä saa. Ellei hän sitä tee; wetäkön sakkoa kymmenen talaria. Jos wahingo tapahtu; palkitkon myös sen. Jos joku hututta koiran toisen eläimen päälle, ja se saa wahingon; maxakon jällens täyden, ja wetäkön sakkoa neljännen osan sen hinnästa. Jos koira saa wahingon; olkon se mitätöin. Jos jollakin on metzän petoja, karhu, susi, ilwes, kettu, eli muu raatelewa eläin, ja hän ei sido eli salpaa heitä niin sisälle, ettei he toisen eläindä taida wahingoitta; wetäkön sakkoa kymmenen talaria, ja palkitkon wahingon. Jos se tapahtu toisen erän; wetäkön kapikertaisen sakon, ja täyttäkön wahingon. Jos pahan-elkinen eläin, koira eli muu peto, haawoitta eli tappa jongun ihmisen; siitä eroitetan Pahantegon Kaaresa.

23. Lu-

23. Luku.

Kuinga wahingollisia eläwiä mahta tapettaa, niin myös jahtia ja suden-ritoja pidettämän pitä.

1. §.

Karhun, suden, ilwexen, ketun, näädän, saukon, majawan, hylkeen, ja muita wahingollisia eläwiä, niin myös kotkan, haukan, hyypiän, kokkolinnun, ja muita raatelewia linduja, mahta joka mies syytöinnä ambua, eli satimilla käsittää, ja ne pitää.

2. §. Suden werkon pitä joka koko talon pitämän, neljä syldä pitkän, ja wiisi kyynäräta korkian, ja ne wähemmät sen werran kuin sitä suhteen wastaa: sen pitä walmin oleman, koska jahtihin kutzutan, ja niin wahwan, ettei se rikki mene, yhden miehen sitä myöden ylöskiiwetes. Jahtikäskyä pitä myös kaikkein kuuleman, joilla eläimiä on: Ei pidä kenengän oleman siitä wapaan, waan ainoastans Papin pappilasa, josa hän itze asuu, niin myös Lukkarin, lukkarin talosa, ja koturi waimon.

3. §. Koska käsky tule Kihlakunnan jahtihin, niin pitä yxi mies joka ruoka-kunnasta, ja istundo- eli Säterii-kartanon torppareista joka toinen tuleman, pyssyn, keihän, eli kirween kanßa, niin aikaisin, kuin hän kutzuturi tule; mutta koska jahti tapahtu pitäjän sisällä, ei saa yxikän sieldä pois olla, jolla joku eläin on. Joka ei aikanans tule, eli tulee ilman kelwollista werkkoa, ja jahti-asetta, eli ei pysy seisomas siinä johon hän asetetan, ja tee mitä hänelle käsketän, eli käyttä itzens sopimattomasti, eli saatta pahan menon, eli lähte pois johdista, ennen kuin miehet owat ylöshuutut, ja lupa

pa annetan; wetäkön sakkoa yhden talarin. Joka peräti pois on; wetäkön sakkoa kaxi talaria, ja toisella erällä kaxikertaisesti: ellei Tuomari koettele, että hänellä laillinen este ollut on. Jos jahdin edesseisoja salaa jongun, joka on pois ollut, eli jotan rikkonut, niin kuin sanottu on: eli anda hän, eli joku muu, jollekulle luwan, olla ilman estettä pois jahdista; wetäkön sakkoa kaxi talaria.

4. §. Joka pitäjäsä, josa se tarwitan, ja tapahtua taita, pitä kaikkein, jotka siellä asuwat ja joilla maata on, itzekukin tilustens osan jälken, rakendaman yhden suden ridan eli suden kuopan, ja sen pitä neljännen osan pitäjästä ylös pitämän, wuotens kungin. Torparit auttakon pää-kyläns rakendamaan ja ylöspitämään. Jos siellä on autio-maata, niin ylös pitäkön se suden ridan, joka niitun niittä, siitä päiwästä kuin hän sen niittänyt on, ja wuoden ymbäri: muutoin raketkon koko pitäjäs autio-maan edestä. Ellei se tule, jota kutsutan tähän rakennuxeen; wetäkön sakkoa kuusi markkaa, ja raketkon yhtä hywin. Jos suden rita häwiä; wetäkön se neljäs osa, jonga tuli ylöspitää, kymmenen talaria sakkoa, ja parandakon sen jällens.

5. §. Joka laiminlyö wartions ja työns suden kuopan tykönä, koska händä käsketän siellä syöttöä pitää; wetäkön sakkoa joka päiwäldä yhden talarin. Ja joka sen ylöspannun syötön tappa, eli repi alas; wetäkön sakkoa kolme talaria. Joka suden kuopan turmele; olkon kymmenen talarin sakon alainen, ja parandakon kaikki jällens.

6. §. Jahti palweljain ja yhteisen Kansan pitä, siihen aikan, kuin wahingolliset eläwät poikiwat, pyytämän pojat käsittää ja ulos juurittaa: ja nautitkon se, joka muutoin kuin jahdisa käsittää eli tappa wahingollisia eläwiä, Kihlakunnan

sakko-rahoista, eli Kaupungin rahoista, koska se tapahtu Kaupungin maalla, neljä talaria joka isolda karhulda, karhun pojalda yhden talarin, sudelda kari talaria, suden pojalda yhden talarin, ketulda kuusitoistakymmendä äyriä, ja ketun pojalda kahdexan äyriä.

24. Luku.

Wahingo-walkiasta kyläsä.

1. §.

Kaikki walkian siat ja takat pitä niin oleman laitetut ja warustetut, että walkian wahingo mahdais estetyxi tulla. Jos walkia pääse wallallens siinä kyläsä, jota lampuodi wiljele, ja se tapahtu huolimattomudesta, eli hänen katzomattomudestans, kuin on: että hän itze edelläpäin on hawainnut waaran, eli on siitä waroitettu ja ei ole sitä estänyt, kanda itze ulos, eli salli toisen pitää ja kandaa kyntilätä, ilman lyhdytä, ja walkiata ulkohuoneisa, eli kusa pellawia, hamppuja, heiniä, lastuja, eli muuta senkaldaista on, johon walkia pikaisesti tarttua taita; pane kyntilän seinähän, teke walkian uuniin eli tottoon, ja siitä ei waaria pidä; pitä kyntilätä wuoteen wieresä, ja nukku siitä pois; polttaa tupakkia ladosa, rehu-huonesa eli mualla, josa walkia pikaisesti syttyä taita; eli ambuu waarin-ottamata huonetta eli kattoa kohden; eli jos walkia pääse wallallens muusta senkaldaisesta laiminlyömisestä, koska paremmin taitaisin ja pitäis wahingota estettä: Jos silloin huone ja talo palaa; raketkon jällens yhtä hywän, ja älkön nautitko palon apua, eli weron wähennystä. Jos huone ja maa on talonpojan oma; niin pitäkön myös itze wahingon. Jos muiden huoneet, ja talot, eli muut rakennuxet ynnä palawat; maxakon tawarastansa niin kauwas kuin se ulottu, ja wetäkön sakkoa kari talaria joka

ka huonelda, maan isännälle yxinäns; ellei hän woi wahingota ja sakkoa maxa, palkitkon sen työlläns, eli kärsikön ruumillans, kummanka hän tahto, joka wahingon kärsinyt on. Jos ihmisiä niisä huoneisa pala; wetäkön täyden miehen hengen sakon jokaitzelda. Jos Kirkko pala; maxakon sata talaria kirkon rakennuxexi. Jos hän wähemmin syypää on; maxakon neljännen osan siitä, kuin sanottu on. Joka huolimattomasti walkiata pitele, sillä tawalla kuin nyt sanottu on; wetäkön sakkoa wiisi talaria, ehkä ei wahingota tapahdu.

2. §. Jos wahingo tule oikiasta tapaturmasta, jota ei taita edelläpäin nähdä eli wälttä, ennen kuin wahingo tapahtu; olkon syytöin. Jos ei tietä kuinga walkia on wallallens päsnyt; niin puhhistakon itzens omalla tapaturma-walallans, ettei se hänen katzomattomudestans eli syystäns ole tapahtunut. Jos ei hän woi walaa täyttä; niin wetäkön sakkoa, kuin 1. §. sanottu on.

3. §. Jos palkollinen on, wastoin isännän waroitusta ja tahtoa, kandanut walkiata ulko-huoneisiin ja muihin paikkoihin, eli muutoin huolimattomasti sen kanßa itzens menettänyt, kuin ennen on sanottu: niin olkon isändä syytöin, ja palkollinen maxakon sen wahingon, joka siitä tule, eli kärsikön ruumillans. Jos walkia pääse wieralda eli matkamieheldä, ja wierasten holhojan, eli muiden huone palaa; olkon sama laki.

4. §. Koska wahingo tapaturmasta on tapahtunut, eli sen syystä, joka ei wahingota maxaa talda; niin pitä Kihlakunnan andaman palon-apua huoneilda, niinkuin ne olit, koska ne paloit, ja talonpojalle owat tarpelliset, niin myös jywildä, rehulda, ja eläimildä, kuin talon pitämiseen tarwitan, ja hänelda hukkunut on: mutta muulda irtai-

melda kalulda ja talon-kappaleilda, ei anneta palon-apua, ei myös saunalda ja mallas-huonelda.

5. §. Kaikista taloista Kihlakunnasa pitä palon-apua annettaman, manttalin jälken. Wapan miehen istundo-kartano eli säterii, ja lato-kartano, niin myös pappila, ei mahda palon-apua nautita, kusa he ei sitä anna: ei arwata niisä huonetta korkiammaxi, kuin talonpojan talosa.

6. §. Joka maanpaikasa pitä Kärädjäsä, Kuningan Käskynhaldian läsnä-ollesa, Kihlakunnan miesten wälillä yhdistys tehtämän, kuinga paljo jokaitselda uudelda huonelda, koko manttalisa eli wähemmäsä, palon-apua annettaman pitä; ja koska walkian-wahingo sitte tapahtu, etzikön se, joka kärsei, Kihlakunnan Tuomaria, ja hän nimittäkön katzelmus-miehet, jotka wahingon katzelewat. Heidän pitä wisusti tutkiman, mingäkaldaiset ne huonet, jotka paloit, silloin olit, uudet eli wanhat: ja Kihlakunnan Oikeus koetelkon sen sitte, ja tuomitkon, kuinga suuren palon-awun joka talolda, yhdistyxen ja huonetten laadun jälken, oleman pitä. Mitä Oikeus tuominnut on, näyttäkön se, jolle wahingo tapahdui, Kuningan Käskynhaldialle, ja säätäkön hän, että se palon-apu, ilman wiiwytystä mahta yläskannetuxi tulla.

7. §. Ei mahda kukan ymbärins käydä palon-apua kerjäten: Joka siihen kirjoituxen anda; wetäkön sakkoa kuusi talaria.

25. Luku.

Teistä ja silloista, kuinga ne tehtämän ja raketteman pitä.

1. §.

Maan-tie pitä pandaman Läänisä, kusa se tarwitan; ja andakon Kuningan Käskynhaldia Kärädjäsä tutkia, kusta se tasaisin ja suorin tehdä tai-

taitan. Otettakon myös siihen ne tiluxet, kuin kohtawat ja edesä makawat, jota kukan ei kieldää mahda: ja nautitkon se kylä, jonga pellosta eli niitusta siihen otetan, sen edestä täytteens Kruunulda.

2. §. Maantien pitä oleman kymmendä kynärätä lewiän, kuin ennen on sanottu: tien kärajään, kirkkoon ja myllyyn, niin myös muun kulkutien, kuusi kynärätä; sillan, wirran eli ojan ylitze, tien leweyden jälken.

3. §. Joka koko penikulman päähän maantiellä, rakendakon kihlakunda patzat, eli suuret kiwet, ja wähemmät joka puolen penikulman ja wirstan päähän, jonga päälle penikulman luku merkitty on.

4. §. Kusa tie juoxe Kaupungiin, pitäjään, pruukiin, merisatamaan, eli muuhun kuuluisaan paikkaan; pitä merkit pandaman, jotka osottawat, mihin paikkakundaan se tie menee.

5. §. Jos joku hajoittaa eli rikkoo nämät penikulman kiwet ja merkit; sakotettakon kuin Pahantegon Kaaresa eroitetan.

6. §. Tiet pitä täytettämän, ja korotettaman sannalla ja soralla, ja joka wuosi parattaman, ettei wesi sen päälle seisahda. Molemmin puolin pitä ojat tehtämän, kusa se tapahtua taita, niin myös wesi wako siitä ulos, kusa se tarpellinen on.

7. §. Yhteisen talwitien, wetten ja soiden ylitze, pitä joka kylän tilustens edestä wiitottaman, kusa jää wahwin on, ja wähin waara: Kusa suuret wedet owat, tehkot sen ne pitäjät, jotka ymbärillä makawat: muuttakot myös tien niin usein kuin tarwitan, ja merkitkön ne paikat, joisa suuret awennot ja rairot owat, ja johdattakot tien niiden siwuitze, eli raketkon sillan ylitze; kolmen talarin sakon haastolla. Kihlakunnan Foudi katzokon sen perään, että se oikialla ajalla tapahtu. Jos joku

hakka nuotta-awennon talwitien wiereen; merkitkön sen itze. Joka talwitien wetten ylitze rikki hakka, eli sillan turmele; wetäkön sakkoa kuin Pahantegon Kaaresa säätetän, ja wastatkon wahingon edestä.

8. §. Kaikkein, joilla maalla taloja on, eli niitä pitäwät, pitä tietä tekemän ja sildoja rakendaman, ja ei Kuningan kartanotkan, eikä latokartanot pidä siitä wapaat oleman. Jokaisen pitä saaman jakons osan jälken kuin hänellä kylässä on, ja kuin kaikille soweljammaxi lange: Ja pitäkön Kuningan Käskynhaldia siitä waarin, ettei yhtä enämmän rasiteta, kuin toistakan. Kaupungit tehköt ja pitäköt tiet ja sillat, niin kauwas kuin Kaupungin tiluxet ulottuwat.

9 §. Joka muutta kulku-tien endisestä paikastans, ilman Kärädjä-Oikeuden luwata ja tiedota; wetäkön sakkoa kolme talaria. Jos joku muutta maantien endisästä paikastans; wetäkön kaxikertaisen sakon, ja pangon tien jällens kuin se ennen ollut on. Joka teke itzellens kulkutien eli jalka-polun toisen pellon eli niitun ylitze; wetäkön sakkoa kaxi talaria ja maxakon wahingon.

10. §. Jos sillasa löyty puutos; wetäkön sakkoa se jonga tule sen ylöspitää, yhden markan ensimmäiseldä hirreldä, ja niin toiselda ja kolmanneldа, ja parandakon kohta. Jos usiambi hirsi makaa maasa, eli koko silda; wetäkön sakkoa kolme talaria. Jos se on walda maan tiesä; wetäkön kaxikertaisen sakon. Jos hän tule waroitetuxi, ja ei paranna; olkon sen päälle kaxikertainen rangaistus sitä wastan, kuin nyt sanottu on.

11. §. Jolla kelwotoin tie on, ja joka tien tekemiseen ja sillan rakennuxeen kutzutan, mutta ei tule määrätyllä päiwällä; wetäkön sakkoa kolme ta-

talaria, ja olkon Kihlakunnan Foudilla, eli sillä Kruunun palweljalla, joka lähellä on, walda, palkan edestä parata hänen tie osans, ja otta sen ulos hänelda joka niskuttele. Sama woima olkon Pormestarilla ja Raadilla, kusa Kaupungin tietä ei parata. Jos ei se tule oikialla ajalla, jonga tien ja sillan katzeleman pitä; olkon kaxikertaisen sakon alainen.

12. §. Maan-tiehen mahta sandaa ja risuja otettaa, kusta lähinnä löytän, ja yhteisydestä senkaldaisia puita kuin tarwitan, ja ulosmerkityxi tulewat.

13. §. Jos silda on kelwotoin, ja sitä tapahtu wahingo; niin täyttäkön se, jonga piti sillasta waarin pitämän, kaiken wahingon ja esteen. Jos joku ihminen saa siinä wahingon, maxakon parandajan palkan, ja puolen haawoittamisen sakkoa. Jos joku saa surman siitä, wetäkön sakkoa kuin Pahantegon Kaaresa sanotan. Jos eläin sa wahingon eli surman, käykön sen kanßa kuin 22. Lugusa tässä Kaaresa säätty on. Jos wahingo tule siitä, ettei talwi-tie eli nuotta-awendo ole merkitty; olkon näissä tapauxisa sama Laki.

14. §. Jos silda palaa, eli wedenpaisumus sen pois wie; niin pitä niiden, joiden se tule raketa, pitämän luotuxen eli lautan, siihen asti että silda wahwaxi tule. Ellei sildaa raketa määrätyn päiwän sisällä; niin wetäkön se sakkoa, joka niskuttele, kymmenen talaria. Kusa luotus eli lautta muutoin on, wetäkön sakkoa, se jonga pitää tule, kymmenen talaria joka wiikolda, kuin se kelwotoin on. Jos wahingo sen kautta tapahtu; maxakon myös sen.

15. §. Kuka ikänäns löytä kelwottoman tien eli sillan; kandakon sen päälle, ja nautitkon asianomaisen oikeuden, erinomattain se, joka wahingota kärsinyt on. Ellei sitä muu tee; niin olkon Ni-

mitysmies päällekandaja, eli Sildafoudi, ja ottakon asian-omaisen oikeuden Nimitysmiehen ja Lautamiesten, eli lähimmäisten naaburein pitä kohta katselemuxen pitämän, ja siitä lähimmäisesä Kärä-jäsä todistaman.

26. Luku.

Kuinga yhteisen kanßan huonet pitä rakettaman

1. §.

Kaikkein jotka pitäjäsä asuwat, pitä Kirkkoa rakendaman ja ylöspitämän, ja mitä siihen tule: niinkuin kellokastaria, kirkkoaitaa, pitäjän tupaa ja waiwasten tupaa. Rakennus ainet, ajot, ja muut kulutuxet ulostehdän näihin, manttalin jälken, ja päiwätyöt ruokakunnan jälken. Ennen kuin senkaldaisisa jotan eteen otetan, pitä pitäjän miehet kokoon kutzuttaman, siitä keskustelemaan ja yhdistymään.

2. §. Pappilaa pitä myös kaikkein rakendaman manttalin jälken; mutta istundo eli säteriikartanot ja lato-kartanot, niin myös huonettomat raja- ja piiri-talot, olkon siitä wapaat. Pappilasa pitä oleman tuwan, kahden kammion kanßa, keittohuonen, pryki-huonen leiwin-uunin kanßa, jywäaitan kahden pohjan ja luhtin kanßa, puodin, riihen ja luan, naweton ja tallin: kaikki niin suuret, kuin siitä erittäin säätty on. Nämät huonet ja ei usiambata, tule pitäjän miesten katettuina ja sisäldä rakettuina Kirkkoherralle walmisna andaa, ja olkon hän sitte welkapää, ne woimasa pitämään omalla kulutuxellans. Koska ne wanhuttans ja nautizemisesta, ja ei Papin korjamattomudesta langewat; niin pitä pitäjän miesten ne rakendaman ja parandaman heidän kulutuxellans, ja mahta rakennus-ainet otettaa pappilan tiluxilda, jos siinä ulottu-

tuwainen metzä on. Jos pappila tarwitze, tilustens ja tilains jälken usiambia huoneita, rakendakon ja ylyspitäkön ne Pappi itze, eli maxakon mitä puuttu. Jos hän muutetan siitä tilasta toiseen, ja löytän huonen-katzelmuxesa rakendanen enämmän, kuin hänen welwollisudens waati wuosikautisen rakennus määrän jälken; nautitkon sen edestä maxon sildä, joka hänen jälkens tule; kuitengin pitä se huone, kuin 27. Lugusa 3. §. seiso kolmen wuoden rakennuxen edestä, luettaman pappilasa wiiden wuoden rakennuxexi, ja ne wähemmät sen jälken. Jos Pappi rakenda usiambia huoneita, kuin pappila tarwitze, hänen oman soweljaisudens tähden, ja se joka sitten hänen siaans tule, ei tahdo niitä pitää taillisen arwion jälken; niin mahta se joka ne rakendanut on, ne poiswiedä. Jos hirret siihen owat otetut pappilan metzästä, maxakon ne sen jälken, kuin katzelmus-miehet koettelewat, ja ne rahat tulkon pitäjänmiesten hywäxi, heidän rakennuxexens pappilasa.

3. §. Kaupungisa rakendakot ja parandakot ne huonet ja kartanon Papille, joilla siinä huonet ja tontti on, eli jotka Porwarin elatuxen keinoa pitäwät, ja erittäin ei ole siitä wapautetut. Sitte kuin ne huonet laillisesti raketut owat; pitäkön Pappi niistä waarin, ettei ne turmelluxi tule, ja huolimattomudesta häwiä.

4. §. Kärräjä-huonet pitä joka Kihlakunnan rakendaman, manttalin jälken, tawalliseen Kärräjäpaikkaan, eli kuhun Kuningan Käskynhaldia löytä sen yhteiselle kansalle soweliammaxi, sitte kuin Oikeus siitä kuultu on. Siinä pitä oleman yxi tupa niin suuri, kuin tarwitan, ja kaxi kammiota; ja olkon Kihlakunda welkapää sen rakennuxen ylöspitämään. Joka Kärräjä-paikasa pitä myös

yxi wangi-huone oleman, josa pahantekiät mahtawat kiini pidettää. Tästä rakennuxesta ei pidä kenengän wapan oleman, paitzi istundo- ja lato-kartanoita, huonettomia raja- ja piiri-taloja, niin myös Pappein ja Lukkarein maita.

5. §. Kusa kymmenesten-aitta tarwitan; rakendakon sen kaikki ne pitäjäsä, eli kaupungisa, kuin Kruunun kymmenexiä ulostekewät.

6. §. Jos Kihlakunnan ja Pitäjän miehet kutsutan näihin yhteisiin rakennuxiin, ja joku on pois; wetäkön sakkoa miehen päiwätyöldä yhden talarin, ja juhdan päiwätyöldä kaxikertaisesti. Jos rakennus jongun niskurin tähden tule seisahtaman; wetäkön se sakkoa kolme talaria, ja täyttäkön sittekin päiwätyön. Nämät sakot pitä, samaan rakennuxeen käytettämän.

27. Luku.

Kuinga huonetten katzelmus pidettämän pitä.

1. §.

Joka kolmas wuosi, eli usiammin jos tarwitan, pitä Kruunun-Fuodin eli Nimitys-miehen, kahden Lauta-miehen kanßa, sillä ajalla, kuin 14. Lugusa 2. §. Maan Kaaresa sanottu on, katzeleman, kuinga talonpoika Kruunun maalla rakendanut ja sitä ruokonnut on, ja perindö-maalla, koska sen ruokosa ja rakennuxesa joku puutos hawaitan: ja tygösanokon silloin talonpoikaa rakendamaan ja parandamaan mitä puuttu. Jos siinä hawaitan suuri ruokottomus olewan; niin katzelkon he huonet, alushirten, seinän, kattoin, permandoin, takkain, tottoin ja uunein, akkunoitten, lukkuin, pellein ja owein puolesta, niin myös pellot, niitut, ojat, aidat ja metzän, ja ylöskirjottakon wisusti, mitkä huonet hän rakendanut on, niin myös kaiken sen puu-

puutoxen kuin talosa löyty; ja määrätkön rahasa, mitä se maxaa parata eli raketa, kuin hän aikanans on laiminlyönyt.

2. §. Se huonetten katselmus pitä sitte kärädjä-sä näytettämän, ja Oikeudelda koeteldaman. Jos ei sitä, josta riita on, taita siinä ratkaistaa, eli jos joku ano uutta katselmusta; niin pitä Kihlakunnan Tuomarin, puolen lautakunnan kanßa, katselmuxen pitämän, ja kohta siinä tuomitseman. Jos wika löyty huonesa, joka oli wiatoin, talonpojan siihen tullesa; wetäkön mätänemisen sakkoa yhdeldä hirreldä kaxi äyriä, toiselda ja kolmannelda neljä äyriä; usiammalda, ja harjahirren ja alushirren mätänemisen edestä, kuin ei taida parattaa, wetäkön sakkoa kuusi markkaa, ja kelwottomalda ja häwinneldä huonelda, kaxi talaria. Jos huone-harja on paljasna; wetäkön sakkoa kuusi äyriä. Jos wesi käy katon, seinän eli permannon läpitse, eli harja on mädännyt; wetäkön sakkoa kolme markkaa. Owelda joka on kelwotoin, yhden markan, ja takalda kaxi talaria.

3. §. Kolmen wuoden rakennuxexi luetan koko talosa nämät huonet: tupa, kahtatoista eli neljätoistakymmendä kyynärätä pitkä, ja kymmendä kyynärätä lewiä, nurkkain sisäldä, toton ja uunin kanßa, pellin kanßa takasa, hywän katon, akkunoitten, lukun ja kaiken sen sisä-rakennuxen kanßa, kuin seinäsä kiinni on: kaxi aittaa, samasta suurudesta yhteen, eli yxi puolda wähembi luhtin kanßa, kaikki sisäldä raketut: riihi ja lua, kumbikin kahtatoista eli neljätoistakymmendä kyynärätä pitkä: nawetto kuusitoistakymmendä kyynärätä pitkä kaiken sisärakennuxen kanßa: niin myös hewostalli, eli muut niin suuret huonet, eli wähemmät usiambain nurkkain kanßa raketut. Muut neljänurkkaiset laita-huonet

net mies-pihasa eli karja-pihasa, luetan yhden wuoden rakennuxexi. Wähemmäsä talosa, olkon wähemmät huonet tarpen jälken, ja seisokot ne yhtä monen wuoden rakennuxesta, kuin sanottu on. Olkon myös asuja welkapää, kattamaan kaxikymmendä kyynäräta uutta kattoa joka wuosi, kusa niin tarwitan, ja pitämään ne huonet, jotka raketut owat, woimasa. Ei ole kukan welkapää rakendamaan enämbätä, kuin talo tarwitze, maan tawan ja tilan jälken.

4. §. Jos ei uutta peldoa ole tehty, kusa siihen tila on, eli jos talonpoika on päästänyt kedoxi sen, kuin wiljellä taitan, eli jos niittu on metzittynyt eli sioilda ylöskaiwettu; wetäkön sakkoa kahdexan äyriä joka pannin eli puolen tynnyrin maalda. Jos oja eli aita on kelwotoin; wetäkön sakkoa joka kolmelda syleldä yhden äyrin.

5. §. Mitä rakennuxesa ja ruokkomisesa puuttu; pitä talonpojan, sakon siwusa, parandaman ennen kuin hän talosta lähte; eli maxakon sen jälken, kuin katzelmusmiehet eli Oikeus sen arwannut on. Jos hän aikaa siihen ano; pangon pantin eli takauxen sen edestä.

6. §. Jos metzä on yli tarpeen ja laittomasti kulutettu ja häwitetty, eli talonpoika on hakannut hedelmän-kandawia puita, mastopuita, ja laiwan aineita; maxakon wahingon, ja wetäkön sakkoa, kuin 10. ja 13. Lugusa säätty on.

7. §. Koska maa on ylössanottu, pitä huonenkatzelmus pidettämän ennen kuin talonpoika pois siirtä, ja jätetän hänelle joka siaan tule, siitä ulos-kirjotus, todistuxexi, kuinga hän sen maan wastan ottaa.

8. §. Wapamies mahta talonpoikans kanza huonenkatzelmusta pitä, kahden estettömän Lautamiehen

hen kautta, niin usein kuin hän sen tarpellisexi löytä, ja puutoxen ulosmitata. Jos Lampuodi luule siinä hänelle liiallista tapahtuneen; olkon hänellä wapaus, kihlakunnan Oikeudesa sen takaisin woittaa.

9. §. Jos joku ei tydy kihlakunnan Oikeuden päätöxeen näisä asioisa: Ja se on Kruunun talo, josa katzelmus pidetty on; niin etzikön yhden kuukauden sisällä Kuningan Käskynhaldiata, ja olkon hänellä walda sitä katzelmusta koetella ja ojastaa: Jos se on wapaus eli perindö-maa; edeswetäkön Tuomarin tykönä walituxens, kuin Oikeudenkäymisen Kaaresa laillisesta wedosta sanotan.

10. §. Koska talonpojan pitä talosta siirtämän, niin ei hän mahda sieldä poiswiedä tuohia, aidaxia, turpeita, polttopuita, hirsiä, eli mitä ikänäns se on kuin hän talon tiluxilda on ottanut, ei myös sondaa. Jos hän sen teke; sakotettakon kuin 10. Lugusa sanotan, ja wiekön sen takaisin. Ei mahda hän myös ennen lähtöpäiwää eläimiä eli rehuja talosta poiswiedä, kymmenen talarin sakon haastolla. Jos hänellä on lähtöpäiwänä rehua liiaxi, ja tahto sen myydä; taritkon sitä maan isännälle, eli sille joka hänen siaans tule. Olkon myös talonpoika welkapää, jättämään taloon ne lukut, jotka owesa eli seinäsä kiinni owat, niin myös pellit, akkunat, pitkän pöydän ja laawitzan, seinäsä kiinni olewat penkit ja wuoteet, ja muun kiindiän sisärakennuxen, kuin aitasa, mallassaunasa, ladosa, hewostallisa ja nawetosa oleman pitä. Jos hän niistä jotakin wie pois; wetäkön jokaitzelda sakkoa kaxi markka, ja toimittakon sen takaisin.

28. Luku.

Matkustawaisten Majamiehistä.

1. §.

Waldateiden warresa maalla ja merellä, pitä tarpelliset kyyti-talot ja Majamiehet matkustawaisille oleman, ei edembänä toinen toisestans, kuin enimmäxi kaxi penikulmaa. Kuningan Kåskynhaldian tule kihlakunnan Kåråjåsä niitä panna ja asettaa joka Kihlakunnasa, erinomattain Kruunun maalle. Jos ei Kruunun taloa niin lähellä löydy; niin pitäkön wapamies, eli perindö-talonpoika ne maallans, eli waihettakon Kuningan kanßa ja ottakon palkkion. Joka kaupungisa pitä myös oleman majat wieraille ja kyytiziät, niin monda kuin siellä tarwitan.

2. §. Kihlakunda rakendakon wierasten majaan Kruunun maalla tarpelliset huoneet matkustawaisille, wierasten tuwan kammioinens, hewostallin ja waunuwajan kaiken sisä-rakennuxen kanßa, ja Majamies pitäkön ne sitte woimasa; eli wetäkön sakkoa, kuin kanßakunnan huoneista, 26. Lugusa sanottu on. Ne huonet kuin Majamies omaxi tarpexens pitää, raketkon hän, ja korjatkon itze. Jos joku tahto Kruunun maalla omalla kustannuxellans huoneita raketa, saadaxens niisä matkustawaisia ylöspitää; nii olkon Kihlakunda rakendamisesta wapa. Wapaus- ja perindö maalla raketkon maan isändä jos hän tahto wierasten Majamiehen wirkaa nautita. Jos ei hän sitä tahdo, ja paikkakunnan tila waati että wierasten Majamiehen wirka siihen kaiketi asetettaman pitä, ja hän ei tydy ottaman Kruunulda palkiota; niin raketkon Kihlakunda, kuin sanottu on.

3. §.

3. §. Wierasten Majamiehen pitä kohtullisen maxon edestä, matkustawaisille lainaman huonetta ja tallia. Pitäkön myös waarin kaikesta siitä, kuin wieras hänen talteens anda, eli maxakon kohta jällens mitä hänen talon-wäeldäns, eli hänen omasta syystäns poistule eli turmellan. Jos usiammat wierat tulewat, kuin wierasten majasa siaa saawat, niin sioittakon heitä lähimmäisten naabureins tygö, niin monda kungin tygö, kuin hän koettele siellä tilaa saawan, ja tarpehens heidän rahans edestä. Jos joku estele itzens ottamasta heitä tygöns; sakotettakon, kuin sanotan wierasten Majamiehistä, 7. §.

4. §. Wierasten Majamies mahta myydä wiinaa ja olutta, kannuttain ja tuopittain, ja ruoka-kalua, kuin hän taita ja woi pitää. Jos hän maalla asu; olkon hänellä walda, sitä kuin siellä löyty, tarperens ostaa, ja huone-sans nautittaa andaa. Kotomiehen ruokaa ja juomaa, wuoteen, kyntilöitä, puita ja hewoisen ruokaa pitä hänellä aina, matkustawaisia wasten, säästösä oleman. Kuningan Käskynhaldian pitä säätämän, mihingä hindaan itze kutakin myytämän pitä; olkon myös welkapää, sen perän tarkasti katzomaan, ettei hindaa sen määrän ylitze koroteta. Hewoissia, satuloita, waunuja, kärryjä, rekiä ja wenheitä, pitäkön wierasten Majamies niin monda, kuin hänelle päälle pandu on. Jos ei hän sitä tee, eli jos ei kaikki ole niin hywät ja walmit, kuin ne oleman pitä; wetäkön sakkoa kuin 7. §. eroitetan.

5. §. Jos usiambia hewoisia tarwitan, kuin wierasten Majamiehen itzees tule pitää, niin täyty lähimmäisten naaburein hänelle awuxi ruleman. Jos siinä on suurembi kulku-tie, kuin että kyyti niin taitan yllöspitää; niin pangon kihlakunnan Oikeus

sii-

siihen holli-kyytin, niin kuin tarpellisexi ja kohtullisexi löytän, ja Kuningan Käskynhaldialda wahwistetan. Kaupungisa-josa muutos-paikka on, pitä Porwarein kyytin ylöspitämän.

6. §. Ei mahda wierasten Majamies päällens otta kyytiä jongun muun edestä, eli siitä kerän wapauttaa, joka kyytin alle tule. Jos hän sen teke; wetäkön sakkoa kymmenen talaria. Jos wierasten Majamies anda jongun muun kyytittää, kuin sen jonga pitä ja joka taita, ja ei ole itze siihen suostunut; wetäkön sakkoa wiisi talaria. Se kuin anda palkan edestä hewoisens ja kaluns edemmä, kuin ensimmäiseen muutos-paikkaan kaupungisa eli maalla; olkon saman sakon alainen.

7. §. Jokaitzen wierasten majan tykönä, pitä yxi taulu ulospandaman, joka osottaa penikulman lugun ensimmäiseen muutos-paikkaan, ja kuinga paljo wenhen ja hewoisen wuoroa maxettaman pitä. Se wierasten Majamies eli kyytitziä jolla ei ole hänen tauluns ulkona, eli joka ottaa enämmän hewoisesta eli muusta, kuin säätty on, wetäkön sakkoa kymmenen talaria, toisella erällä kaxikertaisesti, ja andakon takaisin, mitä hän sen yli ottanut on. Sama sakko olkon, jos ei hänellä ole hywät wenhet, hewoiset, ja kalut, eli ruokaa, juomaa ja rehua, wuodetta ja kyntilätä. Jos talonpoika eli Porwari laiminlyö kyytin; wetäkön sakkoa kuusi markkaa. Jos matkamies tule estetyxi ja wiiwytetyxi wierasten Majamiehen ja kyytitziän syyn kautta; niin wedetän sakkoa yxi talari joka hetkeldä.

8. §. Ei mahda kukan wierasten Majamiehelle wahingoxi, walda teillä hewoisia ulos wuorolle andaa, eli majaa, ruokaa eli juomaa, matkustawaisille tarjona pitää. Joka sen teke; wetäkön sakkoa wiisi talaria.

9. §.

9. §. Jos matkustawainen otta wierasten Majamieheldä wäkiwallalla ruokaa ja juomaa, eli muuta mitä se olis; wetäkön kaxikertaisen wäkiwallan sakon, ja palkitkon wahingon. Jos wierasten Majamies on ilman syytä senkaldaisia kieldänyt; koetelkon sen Tuomari, kuin ennen on sanottu. Jos matkustawainen lähte pois ja ei maxa, eli pitää Majamiehen eli kyytitziän kaluja ja hewoisia edemmä, kuin ensimmäiseen muutos-paikkaan; wetäkön sakkoa kaxikymmendä talaria.

10. §. "Jos wieras teke wäkiwalda Majamie-"helle, eli hänen wäellens, haawalla, mustenemalla "eli werinaarmalla; niin olkon rikkonut Kuningan "walan; ja olkon mitätöin kaikki mitä hän sama-"sa työsä saapi. Jos wäkiwaldainen wieras heitä "muutoin lyö, eli andaa heille soimu-sanoja; ol-"kon sen kaiken päälle kaxikertainen sakko. Sa-"ma Laki olkon, jos Majanpitäjä, eli hänen wä-"kens, senkaldaisen työn tekewät wieralle, eli hä-"nen wäellens".

11. §. Kuka ikänäns itzewaldaisudesta kyytihewoisen eli kaluin kanßa pahasti menettä eli jotakin muuta turmele; maxakon jällens sen jälken, kuin se arwatan. Jos hän teke wahingon aikomuxesta, wetäkön myös sakkoa kymmenen talaria. Jos waunut eli kalut menewät rikki, ja matkustawainen, eli hänen wäkens, ei ole siihen syypäät; olkon syytöin.

12. §. Majamies wastatkon itze sen wäärryden edestä, kuin hän eli hänen wäkens teke matkustawaisille, ja petoren eli warkauden tähden, wetäkön kaxikertaisen sakon.

13. §. Ei mahda enämbätä painoa pandaa kärrylle eli reelle, yhden hewoisen perään, kuin kari-kymmendä leiwiskää, ja kahden perään kaxi sen

werta. Ei pidä myös usiamman kuin yhden miehen ratzastaman yhdellä hewoisella. Kaxi mahta ajaa reellä, eli kärryllä, yhden hewoisen kanßa, ja kolme waunusa, kahdella hewoisella, ja älkön kuljettako enämbä kanßans, kuin yhden waatesäkin, eli wähän arkun kukin.

14. §. Kuka ikänäns petollisen passin, eli muun petoxen kautta, otta wapan kyytin eli rawinnon, wierasten majamieheldä eli yhteiseldä kansalda; wetäkön sakkoa sata talaria ja petoxestans erittäin, sen jälken kuin se on. Hän mahta myös kohta kiinni otettaa ja wangeuteen pandaa, ellei hän ole warallinen, eli taida takausta edestäns panna. Sitte tuomitkon Oikeus sen ylitze ensimmäisesä Käräjäsä.

15. §. Joka Käräjäsä pitä Oikeuden wisusti sen perän kysymän, kuinga wierasten majamies täyttä welwollisuudens. Jos hänen ylitzens walitetan; kutzukon hänen Oikeus kohta sisälle, eli jos se ei taida tapahtua, ensimmäiseen Käräjään, ja kärsikön hän mitä laki woipi. Jos ei hän sittekän itzens ojenna; tehkön sen Kuningan Käskynhaldialle tiettäwäxi, ja säätäkön hän wierasten majanpidon wirasta, kuin hänen wirkans waati.

29. Luku.

Huonen rakennuxesta kaupungeisa.

1. §.

Kuinga huonet kaupungisa rakettaman ja ylöspidettämän pitä, niin myös mistä muutoin kaupungin hyödytyxexi ja kaunistuxexi waari otettaman pitä, siitä on erittäin säätty. Kuningan Käskynhaldian tule ynnä Pormestarin ja Raadin kanßa siitä waarin pitää.

Kaup-

Kauppa Kaari.

I. Luku.

Ostosta ja waihetuxesta.

1. §.

Oston pitä tapahtuman ilman waatimusta eli petosta, myyjän ja ostajan mielisuosiolla ja suostumuxella. Jos toisin tapahtu; olkon kauppa mitätöin.

2. §. Koska laillinen kauppa on päätetty; niin sen pitä seisoman ja ei takaisin käymän. Joka sen rikkoa tahto, wetäkön kolme talaria sakkoa, ja palkitkon wahingon.

3. §. Jos siitä kuin myyty on, eli hinnasta kuin siitä saatin, päällepuhe tule; puolustakon kumbikin sen kuin hän ulosannoi, eli wetäkön sakkoa kymmenen talaria, ja maxakon wahingon.

4. §. Jos se kalu myydän, josa sitten löytän wirhe olewan, ja myyjä tule laillisesti sidotuxi, että hän sen wirhen tiesi, ja ei ilmoittanut: ottakon omans jällens, ja andakon hinnan takaisin; palkitkon myös kaiken wahingon, ja tehkön sakkoa kymmenen talaria. Jos itze kalusa löytän salainen wirhe, niin ettei ostaja eikä myyjä sitä ennen hawainnut; käykön se kauppa takaisin, ja ottakon kukin omans jällens. Jos kauppa on tapahtunut sillä ehdolla, että ostajan pitä kalun pitämän, joko se olis parembi eli pahembi; niin seisokon kauppa wahwana. Koska hewoinen ostetan; olkon ostajalle koetus-aikaa kolme wuorokautta.

5. §. Joka kahdelle myy yhtä; palkitkon wahingon, ja sakoitettakon kymmenellä talarilla; ja se pitäkön kalun, joka ensin osti.

6. §. Älkön yxikän sekoittako itzens toisen miehen kauppaan, eli taritko silloin yli, koska ostaja ja myyjä hinnasta supsiwat; Joka sen teke, wetäkön kolme talaria sakkoa.

7. §. Kuin niitä kaluja ostetan, jotka pitä punnittaman, mitattaman, taikka luettaman; niin wartioitkon niitä myyjä siihen asti, kuin se on tehty; sitten wartioitkon niitä ostaja.

8. §. Ei kengän mahda jotakuta osta toisen miehen waimolda, lapsilda eli palkollisilda, muutoin kuin että heillä on lupa myydä, eli he kauppaa tekemään asetetut owat. Jos joku sen teke, ja sen päälle kannetan; niin olkon se mitätöin, ja sakotettakon kymmeneen talariin.

9. §. Jos joku teke jongun kalun petollisexi; käykön sen, niinkuin muun warkauden kanßa. Jos käsityömies sen teke; olkon myös kadottanut wapaudens, harjotta ammattians. Jos joku myy sitä, kuin hän tietä petollisexi tehdyxi, eli josa wilppi on, niinkuin pahaa hywän edestä, sekoitettua puhtaan edestä; olkon sama laki. Wäärästä mitasta ja waagasta, säätetään siinä 8. Lugusa; ja wäärästä myntistä, Pahantegon Kaaresa.

10. §. Niitä kaluja, jotka kaupungin runsimiehildä pitä katzottaman ja koeteldaman, ei mahda ostaja tygöns otta, ennen kuin se tehty on; eli wetäkön ostaja ja myyjä sakkoa, kumbikin kymmenen talaria.

11. §. Joka pane toisen käsityömiehen merkin oman työns päälle, tehkön sakkoa wiisikymmendä talaria. Jos siinä löytän petos eli wilppi, wetäkön sakkoa siinä siwusa, kuin sanottu on.

2. Lu-

2. Luku.

Tapuli-kaupungein ja ylimaan-kaupungein kaupasta.

1. §.

Tapuli-kaupungein Porwarit saawat, kukin kaupungisans, kauppaa tehdä oman maan ja ulkomaan miesten kanßa. Ei mahda he muuloisin, kuin wapamarkkinoilla ylämaan kaupungeisa, muiden kanssa kauppa tehdä, kuin Porwarein kanßa niisä samoisa; ei kuitengan heille ole sallittu silloin niille myydä toisin, kuin joukottain.

2. §. Ylimaan Kaupungin Porwarit mahtawat osan ottaa laiwain uloswarustamises niin myös tapuli-kaupungeisa, siellä myydä joukottain ne kalut, kuin he saawat sisälle; eli andaa ne wiedä siihen kaupungiin, kusa he itze owat ja asuwat.

3. Luku.

Kuinga porwari-oikeus woitetta mahta.

1. §.

Joka tahto Porwari-oikeutta woitta, olkon se oman eli ulkomaan mies; etzikön sitä Pormestarin ja Raadin tykönä, ja kuulustelkon he Kaupungin Porwareita siitä: jos se hänelle silloin Pormestarilta ja Raadilta sallitan; pangon takauxen, että hänen pitä wähimmäxi kuusi ajastaikaa kaupungisa asuman, ja kaiken Kaupungin oikeuden, woimans perästä ylös pitämän: nimittäkön myös sen kaupan ja elatuxen keinon, taikka sen käsityön, jonga edestä hän mahdais sisälle kirjoitettaa Kaupungin kirjaan, ja tehkön sitte tawallisen Porwari walan: sitte annetan hänelle Porwari-oikeuden kirja sen päälle.

2. §. Se joka on ulkomaalla asuwa, ei mahda woitta porwarin oikeutta tässä Waldakunnasa, niin kauwan kuin hän seiso kuuliaisudesa toisen Esiwallan alla.

3. §. Ei mahda kengän olla Porwari kahdesa Kaupungisa yhtä haawaa, eli harjoitta sekä kaupantekoo että käsityötä yhdes kaupungis. Jos joku sen kanßa tawoitetan, wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria. Joka tahto harjoittaa usiambata käsityötä kuin yhtä; etzikön siihen lupaa.

4. §. Jos käsityömies tahto kauppamieheri tulla; niin sanokon ylös Pormestarin ja Raadin edes käsityöns, ja ottakon kirjan kaupantegon päälle.

5. §. Joka tahto ylössanoa Porwari-oikeutens; tehkön sen Pormestarin ja Raadin edesä, kuusi kuukautta ennen kuin hän Porwari-keinons ylönanda, eli paikkakunnasta siirtä, ja osottakon että hän on Porwari-welwollisudens täyttänyt, kuin sanottu on. Jos hän mene ulkomaalle; andakon ulos kuudennen penningin kaikesta tawarastansa, Kuningalle ja Kaupungille kahtia. Jos hän wie kalunsa ulos, eli pyytä sitä pois laitta, ennen kuin ulosteko maxettu on; olkon rikkonut puolen siitä. Jos hän myös itze pois pakene, ennen kuin hän tässä tilasa welwollisudens täyttänyt on; langetettakon walapattoiseri. Jos hän siirtä toiseen paikkaan Waldakunnasa; olkon ulostegosta wapa, jos ei toisin erittäin asetettu ole. Jos hän siirtä ennen kuin hän Porwari-oikeuden on ylössanonut, ja todistuxen saanut, että hän on porwari-welwollisudens täyttänyt; wetäkön wiisikymmendä talaria sakkoa, ja älkön ennen sitä nautitko Porwari-oikeutta toises Kaupungis.

4. Luku.

Joukko- ja rihkama-kaupasta.

1. §.

Se joka joukko-kauppaa teke; ei mahda myydä wähittäin, waan täydet ja puolet kappalet, täydet ja puolet sälytyxet (a); kaxikymmendä leiwiskä (b), ja puolen siitä; täydet ja puolet tynnyrit, taikka wähemmät astiat, jos tynnyri-kalua on senkaldaisisa astioisa sisälle tullut myytäwäri, täydet arkut eli pakat, kaxikymmendä (c), kaxitoistakymmendä (d), ja kuusikymmendä (e), joukosa, sen jälken kuin kalu on; nahka-kalut, koko tikkurit (f) ja kihtelyxet (g). Jos hän myy jotakin wähemmäsä; olkon sen rikkonut, eli wetäkön sakkoa niin paljon, kuin se maxa. Ei mahda myös se joka joukko-kauppaa teke Saxan-wiinain ja muiden wierasten juotawain kanßa, myydä wähemmäsä astiasa, kuin puoles ankkuris, saman sakon haastolla.

2. §. Ei mahda kengän mun kuin Porwari, harjoittaa käsityön-wirka, pitä awoinda puodia, eli myydä kaluans wähittäin: Jos joku teke sitä wastoin; olkon rikkonut kaluns, ja wetäkön sakkoa neljäkymmendä talaria.

3. §. Ne, joilla kaupungeisa owat käsityöhuonet, mahtawat siellä pitä awoimia puodeja, ja myydä wähittäin, mitä heildä walmistettu on, ja maxakon sen edestä kaupungiin senkaldaisen ulostegon, kuin puodi-kauppaa wastan tule. Sama laki olkon niillä, eli heidän waran-edeskatzoillans, jotka maalla pitäwät käsityö-huonetta, kusa rautaa, terästä, messingiä, eli muita kotomaan työaineita, walmistetan; jos he kaupungisa tahtowat puodeja pitä.

(a) Lästit. (b) Kippundi. (c) Waali. (d) Tusina. (e) Skokki. (f) 10. kappalda. (g) 40. kappalda.

4. §. Jokaitzesa kaupungisa pitä kaupungin juoma-sia oleman, yxi eli usiambi, kusa wiinaa ja olutta myydän.

5. §. Kaikki riista, joka maalda sisälle tule myytäwäxi, pitä kaupungin torille ja satamoihin wietämän, ja ei mualla myytämän. Joka rohkene tullisa, eli kaduilla ja kujilla niitä osta eli myydä; olkon myyjä kaluns, ja ostaja rahans rikkonut.

5. Luku.

Kuinga ulkomaan mies kauppaa tehdä mahta.

1. §.

Ulkomaan miehen, joka kauppaa tehdä tahto, pitä itzens edesandaman Pormestarin ja Raadin tykönä, niin pian kuin hän kaupungiin tule. Se langetkon kahdenkymmenen talarin sakon alle, joka hänen huoneseens otta, ja ei kohta edesanna.

2. §. Koska hän riistans kanßa Tapuli-kaupungiin tule, pitä hänen ne siellä myymän joukottain, ja ei toiseen paikkakundaan tästä Waldakunnasa wiemän, sen sakon haastolla, kuin 4. Lugusa 1. §. säätty on. Jos hänellä on jostakusta kalusta wähembi; älkön sitä myykö, muutoin kuin yhtähaawa.

3. §. Ulkomaan mies mahta ruoka-kalua kaupita Laiwoisa ja Aluxisa, ja muita kaluja niisä paikoisa kuin Pormestari ja Raadi sitä warten nimittä; ja ei majatalosans, eikä awoimisa katupuodeisa. Ei myös mahda hän muiden kautta anda niitä uloskaupita, eli itze waelda kaupungista kaupungihin, taikka wuorentöiden paikoisa, ja siellä kauppa tehdä, lainata siellä jotakin ulos, eli welkans uloswaatia, sadan talarin sakon haastolla; olkon myös kaikisa näisä tiloisa rikkonut kauppa-kaluns. Jos hän sen teke toisen kerran; sakotettakon kaxikertaisesti.

4. §.

4. §. Se Porwari joka wastoin Lakia wieraille kauppamiehille awullinen on salaisella kaupalla, wetäkön sakkoa wiisi sataa talaria. Jos hän sen teke toisen kerran; sakotettakon kaxikertaisesti, ja kolmannella kerralla olkon paitzi Porwari-oikeuttans.

6. Luku.

Maan-kaupasta.

1. §.

Ei mahda kengän maalla pitä kauppamiehen kalua huonesans myytäwänä, eli sen kanßa kulkea kylästä kylään, kauppaa tehden: Ei mahda myös kengän maalla ylösostaa maan riistaa, sitä siellä eli kauppa-kaupungisa myydäxens; Jokainen kuin sen teke, olkon ensimmäisen kerran rikkonut kalun, ja ottakon Kuningas siitä kolmannexen, toisen edesandaja, ja sen kolmannen lähin waiwaisten huone. Jos hän useimmin sen kanßa tawoitetan; wetäkön siinä siwusa sakkoa kaxikymmendä talaria.

2. §. Sama laki olkon niistä, joilla on maalla joku kalun-kätkö kauppaa warten: älkön kuitengan olko kieltty ylöspanna oman wuoden tulons ja werons, ja sen myydä, kusa hän tahto.

3. §. Jos maan-mies waihetta ylöspitämisexens ja tarpexens, kalua kaluun, eli ostaa walmin rahan edestä, mitä toinen kaswostans taita toiselle jättä; se ei mahda maan-kaupaxi kutzuttaa.

4. §. Ne jotka hewoisten kanßa kauppaa tekewät, mahtawat kulke ymbäri maata, ja niitä ostaa ja myydä. Kaupungin Liha-myyskendeliät ja kalamiehet mahtawat myös maalda osta teuraskarjaa ja tuoreita kaloja, kaupungin tarpexi.

7. Luku.

Markkinoista.

1. §.

Markkinat pitä joka wuosi pidettämän, sillä paikalla ja ajalla, kuin siihen määrätty on.

2. §. Ei mahda markkina-kalua myytä, ennen kuin markkina päälle kuulutettu on, eikä sitte kuin se ulos kuulutettu on; waan olkon kauppa mitätöin, ja wetäkön ostaja ja myyjä sakkoa, kumbikin kymmenen talaria.

3. §. Kaikki waldakunnan asuwaiset, mahtawat wapa-markkinoilla taikka laiwoista ja aluxista, eli torilla, taikka muisa paikoisa, jotka sitä warten asetetut owat, myydä eli waihettaa heidän kaluns; mutta ylimaan-kaupungin Porwari ei mahda myydä kaluans jollekulle ulkomaan miehelle, eli hänen kanßans waihettaa kalua kaluun; kalun rikkomisen ja kahdenkymmenen talarin sakon haastolla; waan olkon se Tapuli-kaupungein Porwareille ainoastans sallittu.

4. §. Wierat, jotka ulkomaalda kalun kanßa sisälle tulewat, mahtawat sen, wapa-markkinan aikana, Tapuli-kaupungeisa myydä kaikille, sekä waldakunnasa että ulkomaalla asuwaisille, laiwoista eli puodeista, joukottain eli wähittäin, walmin rahan edestä, taikka myös sen welaxi andaa. Ei ole heillä walda kalua kaluun waihettaa, eli ylimaan-kaupungin asujalda ja maan mieheldä jotakuta ostaa eli welaxi otta. Niildä, jotka owat Porwarit samasa Tapuli-kaupungisa, josa markkinat pidetän, mahtawat he wapasti ostaa ja waihettaa.

5. §. Ulkomaan miehet ei mahda ylimaan-kaupungein markkinoilla kauppaa tehdä eli waihetta. Joka sen teke, olkon kaluans paitzi, ja wetäkön päällisexi sata talaria sakkoa.

6. §.

6. §. Jos meteli, kapina ja tappelus tapahtu, sitten kuin julkiset markkinat kuulutetut owat, rangaistakon se kuin sen teke, Lain jälken, ja wetäkön kymmenen talaria sakkoa, rauhan rikoxen edestä.

8. Luku.

Mitasta ja waagasta.

1. §.

Koko Waldakunnasa pitä oleman yhdenkaldainen mitta ja waaka, Kruunun merkillä wahwistettu. Ei mahda kengän kuin kauppaa teke, pitää toista mittaa ja waaka; waan otettakon se hänelda pois ja lyötäkön rikki, ja wetäkön hän siinä siwusa sakkoa kymmenen talaria.

2 §. Joka pitä kaupasa, otosa eli annosa, wäärän mitan eli waagan; rangaistakon niinkuin warkauden edestä.

3. §. Jos se joka on asetettu mittaa ja waakaa ojendamaan ja merkitzemään, niitä wääräxi teke; olkon hengens rikkonut. Jos muu mies tule woitetuxi, että hän Kruunun merkin, mitan eli waagan päälle pannut on; olkon kunniatoin, ja sakotettakon sataan talariin. Joka muutta kruunatun mitan eli waagan, ja sen niin muodon wääräxi teke; olkon myös kunnians rikkonut; ja wetäkön wiisikymmendä talaria sakkoa.

4. §. Jos joku teke mittamisesa eli punnitzemisesa wäärytä, ehkä hän oikein kruunattua mittaa eli waakaa siinä pidäis; tehkön sakkoa kymmenen talaria, ja palkitkon wahingon. Jos Kruunun Ylöskandomies rikko tätä wastan; olkon wirkaans paitzi, ja sakotettakon kaxikertaisest.

9. Luku.

Rahan eli kalun welaxi-andamisesta, ja niiden kaswosta.

1. §.

Joka anda toiselle welaxi walmista rahaa, eli mitä se olla mahdais; tehkön sen kahden todistajan läsnä-olles, eli ottakon kirjan sen päälle.

2. §. Mitä welaxi annettu on, pitä määrättynä päiwänä, welkamiehelle eli hänen asian-ajajallens, eli sille jolla hänen oikeudens on, samasa laisa, yhtähywänä, ja täyderi jällens maxettaman.

3. §. Ellei se, jonga maxaman pitä, taida toimitta saman kaldaista mynttiä, eli kalua, kuin ulos-lainattin; seisokon sen wallasa, joka welaxi andanut on, joko hän ennen odotta tahdois, eli otta täytteens muusa laisa, sen jälken, kuin se lainattu, määräpäiwän-aikana, korkeimmasta käy.

4. §. Jos wissiä päiwää ei ole maxoon määrätty; niin etzikön hän, joka ulosannoi, omans jällens, koska hän tahto.

5. §. Jos joku on samalda mieheldä saanut usiamman lainan, kuin yhden, ja sitonut itzens, yhden edest andamaan suuremman kaswon, ja toisen edest wähemmän, taikka ei ensingän; silloin mahta welkapää lukea sen kuin maxetan, mingä lainan päälle hywäns, ei kuitengan ennen, kuin määräpäiwä on sisälle käynyt. Ei pidä mitän pää-welan päälle luettaman, ennen kuin kaswo maxettu on.

6. §. Älkön yxikän ottako, eli andako itzellens kirjotta suurembata kaswoa, kuin kuusi sadan edestä wuodelda; Joka sen teke, eli otta kaswoa kaswon päälle, olkon rikkonut koko kaswons, ja wetäkön sakkoa kymmenexen pää-welasta, waiwaisille.

7. §. Jos welka-kirja tule, molembain suostumuxella

muxella uudistetuxi, ja kaswo pää-welan tygö pannuxi; se ei pidä luwattomaxi korgoxi luettaman.

8. §. Joka otta kalua welaxi, ja lupa maxaa wissin päiwän päällä, ja ei tee sitä; niin andakon kaswoa kuusi sadan edestä wuodelda, määräpäiwästä asti. Jos ei wissiä aikaa ole määrätty; niin luetan wiisi sadalda, siitä päiwästä, kuin hän Kuningan Käskynhaldian eli Tuomarin tyköna, etzityxi tule.

9. §. Se woitto ei mahda luwattomaxi korgoxi luettaa, joka tule luwallisesta kaupasta, eli siitä ostosta kuin laillisesti päätetty on. Sama laki olkon kusa maa raha-lainan edestä kirjoitettu on, ja wero, woiton ja wahingon päälle, sen kaswon siaan, kuin siitä lainasta tulis, joko wero olis enämbi taikka wähembi.

10. §. Jos joku on lainaxi ottanut rahaa wissixi ajaxi, ja ei kaswoa sen edestä luwannut; älkön silloin olko welkapää sitä andamaan. Ellei hän maxa määrätyn ajan päällä; maxakon sitten kaswoa kuusi sadalda wuodesa. Jos ei yhtän aika ole nimitetty; käykön sea kanßa, niinkuin 8. §. säätty on.

11. §. Joka welkoile sitä welkaa, jonga hän tietä maxetuxi; wetäkön sakkoa puolen siitä kuin hän welkoinut on, asianomaiselle yrinäns.

12. §. "Jos jollakin on welkaa toisen tyköna, "kalusa, rahasa, eli mitä se olis, ja ei walwo si"tä kirjallisesti, eli suusanalla, taikka ei anna sitä "edes Oikeudesa, eli Kuningan Käskynhaldian ty"köna, kahdenkymmenen ajastajan sisällä; hänellä "ei pidä oleman sitten sen päälle mitän puhu"mista".

+ kymmenen

10. Lu-

10. Luku.

Pantista ja takauxesta.

1. §.

Joka pane pantixi kuldaa, hopiata, eli mitä hywäns se on irtaimesa kalusa, tehkön sen kahden todistajan kanßa, eli ottakon sen päälle käsikirjoituxen hänelda, joka pantin saa käsiins.

2. §. Koska määräpäiwä on ohitze, ja panttia ei lunasteta, niin olkon pantin haldialla walda, andaa sen kihlakunnan Kärajäsä yhden kerran ja Kanpungisa kolmena maanandaina ylöskuulutettaa, ja sitten laillisesti arwattaa. Jos pantin isändä silloin tahto lunastaa panttins, tehkön sen Kaupungisa neljäntoistakymmenen päiwän, ja maalla kuukauden sisällä, sitten kuin se hänelle ilmoitettu on, ja maxakon päällisexi sen kaswon, jonga hän luwannut on. Ellei hän tahdo eli woi; olkon hänen ehdosans, joko hän tahto andaa pantin julkisen uloshuudon alla myytäwäxi käydä, eli anda welkamiehen sen pitä arwion jälken. Jos pantti arwatan eli myydän korkemmaxi, kuin welka on; nautitkon welkapää sen kuin ylitze on: Jos pantti on wähembi; täyttäkön hän puutoxen.

3. §. Pantti pitä hywin kätkettämän ja waarisa pidettämän, ja ei ilman isännän luwata ja tiedota nautittaman, eli uloslainattaman, kuuden talarin sakon, ja wahingon palkkion haastolla.

4. §. Jos wahingo pantille tule, sen kautta, ettei se, jolla pantti oli, siitä oikein waaria pitänyt ole; maxakon hän sen täydellisest. Jos se tapahtu tapaturmasta ja ei kätkemättömydestä, olkon wahingo omistajan, ja maxakon yhtä hywin sen, jonga edest pantti seisoi.

5. §. Jos joku pane petollisen pantin ulos ehdol-

dollans, palkitkon wahingon, ja sakoitettakon petoxen tähden kolmannexella siitä, kuin hän lainaxi otti, eli pyysi.

6. §. Joka tahto toisen tygö ulos-panna sen pantin kuin hänen käsisäns on, ilmoittakon sen ensin pantin haldialle, taikka jos ei hän saapuilla ole, andakon sen Oikeudelle, eli Kuningan Käskynhaldialle tiettäwäxi, ja älkön pango panttia korkemmalda ulos, eli muulla ehdolla, kuin se hänen tykönäns seiso, taikka wetäkön sakkoa kuudennen osan pantin hinnasta, ja palkitkon wahingon. Joka kieldä tietoans wastan, sen pantin jonga hän on wastan ottanut, wetäkön sakkoa puolen siitä, kuin pantti maxaa.

7. §. Joka tuhlaa eli hukkaa pantin, ennen kuin se on arwattu, ja laillisesti seisonut; wetäkön sakkoa neljännen osan pantin hinnasta, ja maxakon wahingon.

8. §. Joka takaa toisen welan edestä, maxakon hän sen kuin welkapää itze ei woi maxa. Jos welkapää pitä itzens salasa, koska maxon aika on sisällä, taikka on mennyt ulkomaalle ja hänen tawaraansa ei löydy; niin pangon Kuningan Käskynhaldia takaus-miehelle päiwän eteen, welan maxoon.

9. §. Jos takaus-mies on ottanut päällens toisen welan, niinkuin omans, ja luwannut maxon määrätyllä ajalla eli paikalla, eli myös itzens ynnä welkapään kanßa siihen sitonut; silloin etzikön welkamies kumba tahtons.

10. §. Kuin welkapää kuole, niin wastakon hänen perillisens, niin pitkäldä kuin hänen tawaransa ulottu, ja maxakon takaus-mies sen kuin puuttu. Jos takaus-mies kuole, takauxesa seisoesans; olkon silloin welkamies welwollinen, kohta waatimaan uutta takausta welkapäältä: Jos hän taita

sen

sen toimittaa; olkon sen endisen takausmiehen perilliset wapaat: Ellei hän sitä taida; etzikön welkamies welkans kohta ulos welkapäältä, ja puutoxen takausmiehen kalusta.

11. §. Jos kaxi eli usiammat owat takauxeen käynet, ja itzens yxi kaikkein edestä, eli kaikki yhden edestä, wastauxeen sitonet; etzittäkön siinä täydestä welasta ketä tahtons. Ellei niin taattu ole; wastatkon kukin osastans.

12. §. Jos joku on taannut itze personan ja ei hänen welkans edestä; toimittakon hänen edes, ja olkon ilman wastausta. Ellei persona tule, maxakon silloin takaus-mies welan.

13. §. Wallan-alainen ei mahda takauxeen mennä; ei myös waimo, ilman miehen tiedota ja suostumusta. Leski-waimolla olkon walda kalunsa kanßa taata.

11. Luku.

Lainasta.

1. §.

Joka otta lainaxi kuolutta eli eläwätä, andakon jällens niin hywänä kuin hän sen sai. Lainakalu ei mahda turmeldaa.

2. §. Jos joku kieldä lainan, ja löytän että se hänens tietens on hänen käsisäns; andakon sen ulos, ja palkitkon wahingon, wetäkön myös päällisexi sakkoa, puolen sen hinnasta.

3. §. Ei mahda kengän, oman eli toisen welan edestä pidättää sitä, kuin hän lainaxi saanut on, ellei hänellä siinä ole pantti-oikeutta, eli että hän lainan andajan suosiolla tarpellista kulutusta sen päälle on tehnyt. Jos se tapahtu; wetäkön sakkoa kymmenen talaria, ja andakon lainakalun jällens.

4. §.

4. §. Jos joku myy, pantixi pane, eli poisandaa, ilman lainan andajan lupaa, ja suostumusta, sitä kuin hän lainaxi ottanut on; maxakon hän sen täydellisesti sille joka lainan andoi, ja wetäkön sakkoa puolen sen werta. Olkon myös lainan andajalla woima lunastaa sen jällens. Jos petos löytän sen tykönä, joka osti, pantixi otti, eli lahjaxi sai; andakon sen takaisin haldialle ilman lunastusta, ja wetäkön siinä siwus sakkoa, kuin nyt sanottu on. Sama laki olkon, koska joku ottaa lainan toisen nimeen, ja ei woi sitten täyttä, että se hänen luwallans ja tiedollans tapahtunut on.

12. Luku.

Talde-kalusta, eli jongun halduu pannusta ja uskotusta tawarasta

1. §.

Jos joku pane toisen taan taldeen, kuldaa, hopiaa, rahaa, eli muuta irtainda kalua; pangon sen todistajain kanßa, eli ottakon kirjan sen päälle.

2. §. Talde-kalusta ja uskotusta tawarasta, pitä waari pidettämän niinkuin omasta. Jos se pahene, eli kato hänen kätkemättömydens, eli syyns kautta; maxakon täydellisest. Jos se tapahtu tapaturmasta: olkon syytöin.

3. §. Jos joku pane toisen taan taldeen kiinnisuljetut, eli sinetillä lukitut arkut, kaapit eli pakat, ja se kuin wastan-otti ei tiedä, mitä niisä on: taikka jollei se ole hänelle, kappale kappalelda, waagan, mitan eli lugun jälken käsiin annettu: Jos sitten se joka talteen pani, waati enämmän pannens, kuin hän jälleus sai; olkon se kuin wastan-otti wapa, koska hän kaikki rikkomata ja wahin-

hingoittamata ulos anda, niinkuin hän sen on wastan ottanut. Jos se löytän rikotuxi ja tallelle pania jotakin kaipa; niin täyttäkön silloin todistailla eli walallans, kuinga paljon hän toisen tygö pannut on. Jos hän sen woi tehdä; wastatkon se jonga taldeesa kalu oli, kaiken wahingon edestä, eli näyttäkön hywillä tiedoilla, taikka wannokon, ettei se hänen kätkemättömydestäns ja syystäns tapahtunut ole, taikka ettei hänellä ole siitä tietoa ja hyödytystä ollut. Jos hän tule sidotuxi, että hän on ehdollans sen tuhlannut; seisokon warkan oikeuden.

4. §. Joka kuluta uskottua kalua, eli hywäxens sitä nautitze ilman talteen panian suostumusta; tehkön sakkoa kymmenen talaria, ja palkitkon wahingon. Jos joku myy, pantixi pane, eli häwittä sitä, käykön sen kanßa, niinkuin 11. Lugusa 4. §. lainasta sanottu on.

5. §. Jos usiammat owat pannet toisen taan, omaisuttans tallelle, josa heillä kaikilla osa on; se ei mahda jommankumman anomisen päälle ulosannettaa, ellei hän siihen näytä kaikkein täyttä waldaa. Jos se jonga taldesa kalu on, sen toisin ulosandaa; wastatkon itzekutakin, hänen osans edestä, ja etzikön miestäns.

6. §. Jos se, kuin kalun wastan otti, ei tahdo pitää sitä pidemmäldä takanans; sanokon silloin hänelle joka tallelle pani, että hän mahdais otta sen jällens, ja ottakon todistuxen sen päälle. Ellei haldia ota omans jällens; seisokon itze kaiken waaran.

7. §. Jos se kuole, jonga käsisä talde-kalu oli; niin pitä hänen perillisens sen edestä wastaman, ja andaman täyden jällens.

8. §.

8. §. Jos tallelle pannun kalun päälle, tarpellinen kulutus on tehty, eli wuoro maxettu sen huonen edestä, josa kalu tallella pidetän; niin pitä haldian sen maxaman, ennen kuin kalu takaisin annetan.

9. §. Jos joku parembata tietoans wastan kieldä talde-kalun ja uskotun tawaran; sakoitettakon niinkuin siinä 11. Lugusa 2. §. lainasta sanottu on.

10. §. Jos joku usko kaluns toisen halduun, koska se tulen, meren eli wihollisen wallasta wapahdettu on, ja se joka wastan-otti kieldä siihen, ja tule woitetuxi, että hän sen petollisesti salannut on; rangaistakon kolmenkertaisella sakolla, niinkuin warkauden edestä.

11. §. Jos kalu tuomitan kolmannen miehen taldeen, se pitä waarisa pidettämän, niinkuin muu talde-kalu, ja ei ulosannettaman, ennen kuin Tuomari eli Käskynhaldia sen myöden anda.

12. §. Jos käsityömies myy eli pantiri pane, sen kuin hänelle tehtäwäxi, määrätyn palkan edestä, käsiin annettu on, maxakon wahingon jällens; ja weräkön niin hän, kuin se joka tietens toisen kaluu osti, kumbikin kaxikymmendä talaria sakkoa.

13. Luku.

Wuorolle-panemisesta ja ottamisesta.

1. §.

Koska joku wuoro toiselle huonetta, taloa, tonttia, eli mitä se olis, rahan eli kalun edestä, wissin ehdon kanßa, eli ilman; se pitä wahwana seisoman, joko käsi-raha on sen päälle annettu, eli ei.

2. §. Jos yhtä kahdelle wuorotan; niin pitäkön se, kuin ensin wuoroi; joko se jälkimmäinen enäm-

mân on luwannut, eli ei; ja wetâkôn se, kuin wuorolle pani, kymmenen talaria sakkoa, ja palkitkon wahingon. Sama Laki olkon sitâ, joka wuoroo itzellens sen, jonga hân tiesi toiselle olewan wuorotun.

3. §. Joka wuorolle pane toisen kalun, ilman isânnân tiedota eli tahdota; maxakon wuoron ja kaiken wahingon; ja wetâkôn kuusi talaria sakkoa.

4. §. Kuinga omaisus maalla, niin myôs huonet, talot ja tontit Kaupungisa, wuorolle pandaman ja otettaman pitâ, eroitetan Maan Kaaresa. Hewoisten, waunuin ja wenhetten palkkamisesta matkustawaisten majamiehildâ, ja mikâ Laki on, koska ne pahetan ja turmellan, on sâätty Rakennus Kaaresa.

14. Luku.

Palkollisista.

1. §.

Palkollista ei pidâ pestâttâmân, waan Laurin ja Michelin pâiwân wâlillâ; ei myôs ennen kuin waka tieto on, ettâ se on endisen palweluxens ylôssanonut. Joka sen teke; wetâkôn kymmenen talaria sakkoa. Sama sakko olkon palkollisella joka itzens ennen poislupa, eli pestâtâ anda.

2. §. Oikia määräpâiwâ pitâ oleman Michelin pâiwâstâ samaan aikaan wuotta sen jâlken, sekâ Kaupungis ettâ maalla.

3. §. Joka anda itzens pestâtâ kahdelle isânnâlle, pysykôn sen tykônâ, joka ensin pestâis; ja maxakon yhden wuoden palkan, sille kuin kârsii. Jos riita tule Oikeuden eteen, kumbi ensin pestâis, mengôn palkollinen kohta palweluxeen sen tygô, joka asian siellâ woitta, ehkâ tuomiota wastan weto pannan. Jos se tuomio sitten ylemmâsâ Oikeudesa

sa muutetan; nautitkon se kuin siellä woitta, kaiken wahingon palkkion.

4. §. Seitzemän päiwä jälken Michelin päiwän, pitä laillisesti pestätyn palkollisen maalla, palweluxeens menemän, ja Kaupungisa kolme, eli eninnäkin neljä päiwä. Ellei se tapahdu, ja isändä tahto palkollisen pitä; turwatkon Käskynhaldiaan paikkakunnas, joka kohta anda sen palweluxeen tuottaa. Jollei isändä tahdo händä pitä; maxakon palkollinen sakoxi yhden wuoden palkan. Ellei hän woi sakkoa maxa, tehkön niin kauwan työtä, että hän sillä itzens lunastais.

5. §. Koska palkollinen on palweluxeens tullut; niin tehkön ahkerudella ja uskollisudella ne askaret, kuin perhen isändä, hänen eteens kohtudella pane. Jos joku on laiska ja wastahakoinen; se ojettakon ensist hywällä, ja sitten kohtullisella huonen kurituxella. Ellei hän sittekän tahdo itzens parandaa; ajettakon ulos palweluxesta ilman passita ja päästökirjata, ja olkon palkkaans paitzi. Ei mahda trengi eli piika pitä arkkuans mualla, kuin siellä kusa he palwelewat.

6. §. Jos palkollinen karka ilman päästökirjaa pois, ennen määrä-päiwää; niin olkon perhen isännällä woima tuoda händä takaisin, niinkuin Maan Kaaresa 16. Lugusa 7. §. Lampuodista sanottu on, ja pysykön palkollinen palweluxesans oikiaan määräpäiwään asti ilman palkata. Ellei perhen isändä tahdo sitä pitää palweluxesans, niin andakon palkollinen pesti-rahan takaisin, ja wielä niin paljon tygö, kuin hänelle palkkaa luwattu oli, perhen isännälle yxinäns.

7. §. Joka wiettele palkollisen toiselda, wetäkön niin hän kuin sekin joka itzens siihen wälikappalexi anda, kymmenen talaria sakkoa kumbikin.

8. §. Ei kenellächän olko walda hyljätä palkollista ilman syytä. Joka sen teke; palkitkon wahingon, ja andakon palkolliselle täyden palkan, ja mengön sitten palkollinen toiseen palweluxeen.

9. §. Jos palkollinen tule sairaxi, niin tule perhen isännän händä hoihota ja korjata: mitä parandajan ja lääkityxen päälle kulutetan, mahta isändä hänen palkkans päälle lukea, jos hän tahto.

10. §. Jos palkollinen tahto isännästäns eritä; sanokon ylös palweluxens Olewin ja Laurin päiwän wälillä. Ellei se tapahdu; niin palwelkon wielä edespäin, ensimmäiseen määrä-päiwään asti, saman palkan edestä, kuin ennenkin. Samalla ajalla sanokon myös isändä palkollisen ylös, ellei hän sen palwelusta edemmä tahdo eli tarwitze. Ellei hän sirä tee; pitäkön sen toiseen määrä-päiwään asti, ja andakon sille, niin suuren palkan, kuin ennengin.

11. §. Jos perhen-isändä estä palkollista lähtemästä pois palweluxestans, koska se niin palweluxens on ylössanonut, eli kieldä mitä hän hänelle luwannut on, ehkä hän wastattawasti on palwellut; andakon ulos palkan, ja wetäkön päällisexi, puolen siitä, sakkoa, palkolliselle yxinäns. Jos isändä on omalla kulutuxellans pitänyt jongun oppimas jotakin käsityötä, lasku-taitoa, eli muuta senkaldaista, sen ei pidä ennen lähtemän, kuin hän on isändäns käden, kohtullisesti täyttänyt.

12. §. Perhen-isännän ei pidä kieltämän ilman syytä laillista päästö-kirjaa; kymmenen talarin sakon haastolla. Ei hän myös mahda andaa paremhata päästö-kirjaa, kuin palkollinen ansainnut on; Jos hän sen teke, saakon kaxikymmendä talaria sakkoa.

13. §. Mitä muutoin tule isännän ja palkollisen wälillä waarin otettawaxi, sen kanza olkon, niinkuin erittäin siitä säätty on. 15. Lu-

15. Luku.

Kuinga kaupan-yhteys pitä tehtämän, pidettämän, ja rikottaman.

1. §.

Jos joku tahto toisen kanßa kaupan-yhteyttä tehdä, ja yhdesä kauppaa harjoittaa; niin pitä liitto siittä kirjallisesti tehtämän, ja kaikki ne ehdot jotka suositan, selkiästi nimitettämän.

2. §. Yhteys-kumpanitten tule wastata kaikkein yhden edestä, ja yhden kaikkein edestä, siinä kaupasa, kuin kauppa-yhteyden puolesta päätetän. Jos yhteys-kumpanit saawat muilda welaxi rahaa eli kalua, ja jombikumbi heistä poislähte; niin etzikön welkamies omans niildä jällens, kuin jälken jäätwät.

3. §. Jos joku on uskonut kauppa-yhteydelle rahaa eli muuta, kuin on maxamata, koska kauppa-yhteys rikotan, ja joku yhteys-kumpani tule köyhäxi ja woimattomaxi, eli pois pakene; olkon kuitengin ne muut welkapäät maxaman kaikki, mitä kauppa-yhteyden on welkaa.

4. §. Se yhteys-kumpani, joka petoxella, ja oman hyödytyxen tähden teke toiselle wäärytta ja wahingota; eroitettakon hänen yhteys-oikeudestans, waikka kauppa-yhteyden määrä-päiwä ei ole ulkona: ja ottakon se toinen hänen osastans ja tawarastansa niin paljon kuin wierat miehet, eli Oikeus arwawat wahingon olewan: rangaistakon myös petollisuden tähden, sen jälken kuin asia waati.

5. §. Jos yhteyden omaisus ja kauppa saa wahingon, jommankumman erinäisestä laiminlyömisestä eli huolimattomudesta; niin täyttäkön hän wahingon. Jos se tapahtu oikiasta tapaturmasta, jota ei kengän taida edelläpäin nähdä eli karttaa, ennen

kuin wahingo on tapahtunut; niin heillä kaikilla olkon siinä yhtäläinen osa.

6. §. Jos yhteys-kumpani tahto panna toisen siahans, ja itze eron otta, ja muut siihen suostuwat; niin olkon hänellä lupa siihen. Ei yrikän mahda wastan heidän tahtoans tunge itzens kauppa-yhteyteen. Sama laki olkon, koska yhteys-kumpani tahto otta jongun muun kanßans sille osalle, knin hänellä itzellä on yhteydes.

7. §. Jos joku tahto eteen-panduna määrä-päiwänä, yhteydestä eron otta, eli uutta liittoa tehdä; ilmoittakon sen todistajain kanßa, kolme kuukautta ennen.

8. §. Koska yhteyden määrä-päiwä on ulkona, ja yhteys kumpanit tahtowat eron otta; niin pitä heidän tarkasti ylöspaneman yhteyden rahan ja kalun, heidän welkans, ja mitä muiden heille welkaa on: ja koska welka maxettu on, jakakon ja ottakon kukin osans, niin pahasa kuin hywäsä.

9 §. Jos yhteys-mies on hätäyndynyt andamaan kaiken kaluns käydä welan maxoxi, eli jos hän sen on rikkonut; seisokon kuitengin kauppa-yhteys siihen asti, että määrä-päiwä ulkona on, ja astukon welkamies hänen siaans ja oikeuteens, ellei ne muut yhteys-kumpanit tahdo hänen osaans lunasta.

10. §. Jos yhteys-kumpani kuole ennen oikiaa määrä-päiwää; niin ei mahda hänen leskens ja perillisens yhteyttä rikko.

11. §. Jos se kuole, joka enämmin taitonsa ja käsitöidens kuin sisälle-pannun rahan tähden, yhteyteen otettu on; siinä leski ja perilliset ei mahda hänen siaans ja oikeuteens astua, ellei niin ole, että koko kauppa-yhteys siihen suostu. Jollei se tapahdu; olkon yhteys heidän wälillans eroitettu, ja ottakon

takon perilliset hänen osans hywäsä ja pahasa, sen jälken, kuin ennen sanottu on.

12. §. Koto- ja kauppa-yhteydestä laiwain walmistuxesa, eroitetan Meri-laisa.

16. Luku.

Kuinga welkapään pitä omaisudens hänen welkamiehillens yhtähaawa ylönandaman; niin myös niistä, kuin welan tähden karkawat.

1. §.

Jos joku on niin köyhtynyt, ettei hän woi kaikkea welkaans maxaa; niin andakon welkamiehelle tietä tilans, jos hän pyytä pidendämistä ja aikaa maxoon. Ellei he kaikki siihen suostu, eli jos hän tahto yhtähaawa kaiken omaisudens heille jättä; niin etzikön Tuomaria ja andakon kohta sisälle ylös-panon kaiken tawaransa ylitze, ja mitä hänellä on saamista, irtaimesa ja kiindiäsä kalusa, niin myös welkans, kodonkirjat ja raamatut: allekirjoittakon myös ne sillä wakutuxella, kuin Perindö Kaaresa, kalunkirjoituxesta sanottu on, ja pangon Oikeus sitte kaikki ne talteen ja takawaarikkoon. Sitten kutzukon Oikeus kaikki welkamiehet, uloslyödyn julistuxen kautta, ja ne tietyt wielä erinomaisen ilmoituxen kautta, määrätyxi ajaxi selittämään heitäns siitä wapaudesta kuin welkapää etzi, ja niistä perustuxista kuin hän silloin sisälle anda: niin myös yhtähaawa osottamaan heidän waatimuxens, ja sen oikeuden kuin yhdellä toisen edellä olla taita; ja tuomitkon Tuomari yhtähaawa sen ylitze.

2. §. Jos welkapää taita osottaa, että hän on köyhtynyt meriwahingon, wihollisen sisälle langemisen, tulipalon, eli jongun muun wahingon kautta, johon ei hän itze ole syypää ollut, ja sen alla ei löytä petosta, eli että hän on wietellyt hänen wel-

kamiehens, uskomaan hänelle kalua eli rahaa; koetelkon sen Tuomari, ja olkon welkapää silloin wapa heidän tygöpuhestans, ehkä hänen tilans sitten paranis, perinnön, lahjan, palweluxen eli hänen käsitöidens kautta; ja ottakon welkamiehet siitä tawarasta, kuin welkapää jättänyt on, maxons, itzekungin oikeuden jälken, niinkuin 17. Lugusa eroitetan.

3. §. Jos welkapään köyhyys löytään tullen tuhlamisesta, pelamisesta, laiskudesta, eli lugunpitämättömudestä; niin wastatkon kaiken welan edestä, ja maxakon sen työllöns, eli istukon wangeudes, ellei welkamiehet muutoin tytyä taida; ja silloin luettakon welan päälle joka päiwäldä, neljäkolmattakymmendä äyriä; kuitengin nautitkon hän elatuxens welkamiehildä, niinkuin muukin wangi, ellei hän työllöns, woi itziäns elättä. Jos hänelle sen ajan sisällä tygölange kalua ja rahaa; niin mengön myös ne welan maxoxi.

4. §. Jos welkapää on petollisesti saattanut welkamiehiäns uskomaan heidän kalunsa hänen käsiins, ja hän on sen tuhlannut ja warjoon pistännyt; eli jos hän hawatan monenkertaisesti harjoittanen wiekkautta ja petosta welkamiehiäns wastan; niin pitä senkaldainen pettäjä asetettaman yhden kaakin eteen, torilla eli yhteisesä käräjä-paikasa, häpemään kahdexi herkexi, ja siinä siwusa rangaistaman wangeudella, wedellä ja leiwällä, eli tehkön työtä josakusa Kuningan Linnasa; ja käykön wielä sitten hänen kanßans, niinkuin 3. §. sanottu on.

5. §. Jos welkapää karkaa welan tähden; niin pitä hänen perääns kohta kuulutettaman. Jos hän pääse ulos waldakunnasta, ja tahto etziä rauhallista sisälle tulo Kuningan tyköna; tehkön sen kuukauden sisällä, sen ajan jälken, kuin hän ulkomaalle tuli. Jos hän saa rauha-kirjan, ja tahto sen nau-

nautita hywäxens; niin pitä hänen kahdexan päiwän sisällä, siitä ajasta kuin hän kotia tuli, andaman itzens edes Kuningan Käskynhaldian tykönä, eli Pormästarin ja Raadin lähimmäisesä Kaupungisa, jollei Kuningan Käskynhaldiata siinä paikkakunnasa ole. Ellei hän etzi rauhaa, eli anna yhden ajastajan sisällä laillista estettä tietä; älkön ikänäns nautitko rauhaa waldakunnan piirin sisällä, ja tuomittakon poisollesans niinkuin yxi pettäjä, ja hänen nimens lyötäkön yhden paalun päälle, kuin pettäjitä wasten joka Kaupungisa, on ylöspandu.

6. §. Koska welkapää on poiskarannut; niin mahta kohta hänen kalunsa, irtain ja kiindiä, takawaarikkoon pandaman, ja sitten ylöskirjoitettaman, niinkuin 1. §. sanottu on. Andakon myös welkamiehet hänen kirjans ja lukuns selitettää. Jos welkamiehet waatiwat, että se ylöspano pitä walalla wahwistettaman sen karannen waimolda, täysiikäisildä lapsilda, eli palkollisilda, joilla on tieto tawarasta; niin olkot he siihen welkapäät, ja olkon wielä sittekin welkamiesten ehdosa, waatia itze welkapäätä walalle, hänen kotia tultuans. Welkamiehillä olkon myös walda, kaikisa paikkakunnisa, kusa he luulewat hänellä jotakin kalua eli saamista olewan, andaa Kuningan Käskynhaldian kautta, niiden perän julkisesti kuulutta. Jos joku salaa sen kuin hän tietä itzens olewan hänelle welkaa; eli hänen kaluansa olewan hänen tykönäns, ja ei anna sitä ilme sen ajan sisällä, kuin hänen eteens määrätän; maxakon sen kahdenkertaisesti.

7. §. Ellei welkapää tule jällens kahden kuukauden sisällä, siitä kuin hän karkais, eli piti itzens salasa; niin mahtawat welkamiehet andaa myydä hänen tawaransa, taikka julkisen uloshuudon kautta,

ta, eli millä tawalla he omaxi ja hänen hyödytyxexens, sen parhaxi löytäwät. Jos siellä on senkaldaista kalua, joka ei salli niin kauwan pidettäg; niin käättäkön se rahaxi, sitten kuin se ylöskirjoitettu ja arwattu on.

8. §. Kaikki ne rahat, kuin welkapään tawarasta sisälle langewat, pitä hedelmällisexi tehtämän, siihen asti kuin itzekungin oikeudesta tuomittu on. Ellei niitä rohjeta kaswon päälle panna; niin seisokon ne yhteisesä taldesa, siinä paikasa kuin ne usiammat, eli ne, joiden enin saada tule, sen waarattomaxi löytäwät.

9. §. Koska welkapää on Kuningan rauhalla kotia tullut, ja on itzens edesandanut, niinkuin ennen sanottu on; olkon welwollinen kuuden wiikon sisällä, sitte kuin hän palais, itzens Tuomarin edesä selittämään, jos hän tahto etziä saadaxens kaiken tawaransa welkamiehille yhtähaawa ylönandaa, ja sitten heistä wapa olla. Jos hän sen ajan laiminlyö; älkön nautitko sitä etua eli rauhaa hywäxens: ja tuomitkon Tuomari asiasa, kuin ennen on sanottu.

17. Luku.

Welkamiesten oikeudesta ja edusta ennen toinen-toistans, welan-alaiseen tawaraan.

1. §.

Ellei welkapään kalu ulotu koko welkaan, ja welkamiehet ei taida keskenäns sopia, kenellä heistä etu oleman pitä; eroittakon heitä Tuomari.

2. §. Mitä welkapään tawaran seasa löyty toisen omaa, se pitä ensin eroitettaman, niinkuin taldekalu, eli se kuin pandu on kauppa-yhteyden ala, taikka myytäwäxi; warastettu, ryöwätty, lainaxi eli wuorolle otettu kalu; pantixi pandu kalu, koska lu-

lunastus sen edestä annetan: Kummin-lahja, läxiäis ando, ja muuta senkaldaista. Jos se on waihetettu, ja ei tähdellä; käykön sen kanßa niinkuin 16. §. eroitetan. Sitten nautitkon welkamiehet maxon tawarasta, sen jälken kuin nyt sanotan.

3. §. Jos jollakin on irtain pantti kädesä; hän nautitkon siitä maxon ennen kaikkia muita. Sama oikeus olkon myös käsityömiehellä waiwan palkan edestä siinä kalusa, kuin hänen työkönäns jälillä on.

4. §. Jos welan-alainen mies on kuollut, ja joku on lainannut rahaa eli kalua hänen hautamisexens, se pitä ensin maxettaman, sitte kuin se kalu on eroitettu, josta ennen sanottu on. Sen jälken se kulutus kuin kalun yläskirjoittamiseen kohtullisesti tehty on; niin myös waiwaisten osa, joka sadalda talarilda neljä äyriä, tawaran hinnan jälken; sitten Parandajan palkka, läkityxet ja elatus sen kuolleen wiimeisen sairauden alla, niiden waiwan ansio, jotka händä owat siinä holhonnet, niin myös palweljain ja palkollisten palkka, wiimeisen wuoden edestä.

6. §. Sitälikin olkon talon-isännällä oikeus huonen wuoroon, wiimeisen wuoden edestä, ja wiimeisten kolmen kuukauden elatuxen edestä, siitä kalusta kuin huonesa on. Ellei talon-isännällä ole mitän hänen kalustans sisällä; älkön nautitko parembata oikeutta kuin muutkan welkamiehet, josta 16. §. sanotan. Siitä kalusta kuin Laiwoisa on, otetan ensin laiwa-miesten palkka, ja sitten Laiwan wuoro.

6. §. Weron, kymmenesten, ja kaiken muun ulostegon edestä kiindiästä tawarasta, olkon myös sillä etu samaan maahan, jolle se wero tule, ellei se ole pidemmäldä ollut maxamata, kuin 17. Lugusa Maan-Kaaresa säätty on. Ellei welkapää itse ole

maan

maan isändä; niin nautitkon se jolle ulosteko tule, saman edun irtaimesa kalusa. Jos Lampuodi on welkapää rakennuxen puutoxeen, usiammain eli harwemmain wuotten edestä; olkon sama Laki. Rakennuxisa toisen perustuxen päälle Kaupungisa eli maalla; olkon maan isännällä etu siihen kuin sen päälle rakettu on. Jos sekä Kruunun että maan isännän werot maxamata owat; olkon Kruunulla etu.

7. §. Jos jollakulla on senkaldainen piilikirja, kuin merilaisa kirjoitettu on, olkon hänellä etu laiwasa, niin myös kalusa, sitten kuin laiwa-wäki maxettu on, niinkuin 5. §. on sanottu. Sitälikin maxettakon se laina ulos, jonga hahdenhaldia laiwan ja kalun päälle ottanut on; olkon myös sillä nykyisemmällä näistä kirjoista etu sen wanhemman suhten. Jos joku laina ulos waraa wuorten töiden toimittamisexi, eli muiden senkaldaisten tekoin päälle, olkon hänellä etu siihen, kuin sillä walmistettu on.

8. §. Sitte otetan lasten perindö ulos wanhembain eli holhojain tykönä, ja kirkkoin ja waiwaisten huonetten saamiset heidän edesseisojains tykönä, niinmyös welka Kruunulle ja Wapamiehelle, ylöskannosta. Ylöskandomiehen tykönä, joka sitten joudui holhojaxi, eli edesseisojaxi, olkon Kruunulla ja wapamiehellä etu siihen, kuin ylöskannosta kaikkein wuotten edestä puuttu. Jos hän oli holhojana ja edesseisojana, ennen kuin hän ylöskandomiehexi joudui; niin olkon lasten, kirkkoin, ja waiwaisten huonen kaluilla, etu. Jos joku on andanut sisälle kirjoittaa hänen tawaransa, ennen kuin hän holhojaxi ja ylöskandomiehexi joudui; niin nautitkon sisälle kirjoituxens hywäxens.

9. §. Näiden jälken tulewat ne, joilla owat sel-

selkiät welkakirjoituxet, ja joillen welkapäät owat kiindiän tawaransa eli huonens kaupungisa, kirjallisesti pantixi pannet ja ne samat kihlakunnan Kärajäsä, eli Raadihuonesa julkisesti sisälle kirjoittaa andanet, siinä paikasa, Kihlakunnasa, eli kaupungisa, josa tawara makaa, ja ottakon kukin maxons pantistans. Jos yxi pantti on usiammalle kirjoitettu, ja ellei se ulotu kaikille; olkon sillä etu, joka wanhemman sisälle kirjoituxen osotta.

10. §. Jos joku on welka-kirjoituxens, eli muun saatawan welkans, joka on hywäxi tuttu ja laillisesti wahwistettu, andanut siinä Oikeudesa sisällekirjoittaa, jonga alla welkapään kiindiä tawara makaa, ehkä se ei ole pantixi kirjoitettu; nautitkon yhtä hywin etua sisälle-kirjoituxens jälken ennen muita, jotka heidän saatawat welkans, eli pantti-kirjoituxens sitte owat sisälle kirjoitta andanet.

11. §. Jos usiammat owat sisälle-kirjoituxen saanet yhdesä ja samasa kihlakunnan Kärajäsä; olkon kaikilla yhtäläinen oikeus, ehkä yxi on ennen ja toinen jälken, oikeuttans walwonut. Sisälle-kirjoituxista yhtenä Raastupa-päiwänä, olkon sama laki.

12. §. Ei anna sisälle-kirjoitus etu-oikeutta muuhun kuin kiindiään tawaraan, joka welkapäällä oli silloin kuin sisälle-kirjoitus tapahdui: ei myös se joka sitten tapahtu, kuin welantekiä kuollut, eli hänen köyhydens kaikille tiettäwä on.

13. §. Jos welkamies istu kiindiäsä pantisa; nautitkon hän maxons siitä, lähin niitä, kuin ennen nimitetyt owat.

14. §. Waihetus-kirjan ottailla olkon sitälikin oikeus sen tyköna, kuin waihetus-kirjan andanut on, koska waihetus-kirja ei hywäxi lueta sildä kuin waihetuxen maxaman piti, ja waihetus-kirjan ulos-

an-

andaja sillä wällillä on köyhtynyt. Jos waihetus-kirja on hywäxi luettu, ja sen maxaja ei woi siitä sitten lunasta, nautitkon myös waihetus-kirjan ottaja saman oikeuden hänen tykönäns, jos siitä on waari otettu, kuin erittäin waihetus-kirjoista säätty on.

15. §. Ellei welkapään kalu ulotu kaikille näille welkamiehille; niin andakot yhtäläisesti langeta markasta niin kuin markasta, ne joilla on yhtäläinen oikeus toinentoisens kanßa, ja seisokon kaswo niin lujana kuin pää-welkakin. Waan kaswo ei mahda tainkaldaisisa tiloisa, welkamiesten wälillä, edemmäxi luettaa, kuin siihen asti, koska welkapään tawara tuli takawaarikkoon pannuxi.

16. §. Jos waraa löyty sitte, kuin se welka maxettu on, josta nyt on sanottu; nautitkon kaikki ne muut welkamiehet yhtäläisen oikeuden, ja puuttukon heildä samalla muoto niin markasta kuin markasta. Sakoilla on wähin oikeus.

18. Luku.

Toimitus-miehistä ja asian-ajaista.

1. §.

Jos joku pyyttään toiselda, hänen puolestans jotakin tekemään ja toimittamaan, ja hän suostu siihen; ottakon täyden wallan sen päälle, ja piträkön hän sitten siitä waarin: tehkön myös tilin ja lugun siitä kuin hänen halduuns annetan.

2. §. Mitä asian-ajaja täyden wallan jälken teke ja päättä, se seisokon niin lujana, kuin päämies sen itze olis tehnyt ja päättänyt. Jos asian-ajaja mene edemmäxi, kuin hänelle uskottu on; palkitkon itze kaiken wahingon, ja wetäkön sakkoa kaxikymmendä talaxia, ja päämies olkon syytöin.

3. §.

3. §. Jos toimitusmies käyttä itzens wilpistelewäisesti, harjoitta wiekkautta händä wastan, joka täyden wallan annoi, käyttä hänen kalunsa itze hywäxens, laina ulos hänen rahans, eli ottaa rahaa hänen nimeens; wastakon kaiken wahingon edestä, ja rangaistakon asian haarain jälken. Olkon myös se, joka täyden wallan andoi, syytöin kaikesta, mitä toimitusmies ilman hänen käskyäns eli tahtoans toiselda lainaxi ottanut, eli jongun kanßa päättänyt on; ellei näyttä taita, että se on hänen hywäxens käytetty.

4. §. Jos joku on saanut täyden wallan, toisen edestä tehdä ja jättä, ja se joka wallan annoi, saa siitä wahingon, olkon hänen oma wikans, ettei hän paremmin eteens katzonut. Jos asian ajaja on laiminlyömisestä, eli petoxesta, wikapää wahingohon, niin wetäkön sakkoa, kuin sanottu on.

5. §. Toimitus-mies nautitkon kohtullisen waiwan palkan, niin myös maxon siitä, kuin hän toisen asioisa oikeudella kuluttanut on. Ellei siitä ole wälipuhetta ollut, eli jos he ei sowi keskenäns; eroittakon sen Oikeus.

5. §. Jos toimitus-mies on welaxi andanut päämiehen tawaraa ja kalua sille, joka kunniallisexi ja rehellisexi miehexi tuttiin, mutta sitten tule niin köyhäxi, ettei hän woi sitä jällens maxaa; niin älkön toimitus-mies olko silloin welkapää sitä täyttämän, ellei hän erin-omaista maxoa siitä saa, että hän senkaldaises tilas waaran edestä seisoa mahta.

7. §. Jos joku on päällens ottanut, wissin ajan sisällä jotakin toisen edestä tehdä ja toimitta, eli luwannut sen päätöxehen saatta, ja tule siitä estetyxi,

Kuningan palweluxen, eli sairauden, omain askareitten, eli muun laillisen syyn kautta; andakon sen päämiehellens niin aikaisin tietä, että hän taita jongun toisen siaan otta; sitten olkon asian-ajaja syytöin, koska hän siitä ajasta tilin teke, kuin toimitus hänellä oli.

8. §. Jos päämies kuole; niin tehkön toimitus-mies tilin ja lugun hänen perillisillens, ja olkon sitten toimituxesta eroitettu, ellei he muutoin keskenäns sowi. Jos toimitus-mies kuole, ja jää jotakin welkaa; niin wastatkon hänen perillisens niin kauwas kuin hänen kalunsa ulottu.

9. §. Tahto joku toimitus-miehen toimituxen ylitse puhua; tehkön sen laillisesti, wuoden ja yön sisällä, sen jälken kuin hän toimituxestans erkani, ja luku ja tili hänelda on tehty, eli hänen perillisildäns, jos hän kuollut on. Ilmesty laillista estettä; nautitkon saman ajan sen jälken.

10. §. Edestule jotakin, josa pois-olewa ei ole taitanut toimitus-miestä nimittää; niin mahta hänen sukulaisens, eli ystäwäns hänen edestäns puhua ja wastata, koska hän, jos niin waaditan, on pannut takauxen, että pois olewa sen hywäxi otta, kuin hän tehnyt on. Ellei pois olewa siihen suostu; täyttäkön hän, joka ilman täyttä waldaa toisen asian päällens otti, eli hänen takaus-miehens, kaiken wahingon, kuin siitä seurais.

Pa-

Pahantegon Kaari.

1. Luku.

Pilkasta Jumalata wastan, ja luopumuxesta siitä puhtasta Ewangeliumin opista.

1. §.

Joka aikomuxesta, sanoilla eli kirjoituxilla, laitta ja pilkka Jumalata, hänen Pyhää Sanaans ja Sakramentejä; olkon hengens rikkonut. Jos se tapahtu ajattelemattomasti ja pikaisudesta, ja hän katu; wetäkön sakkoa sata talaria, ja rukoilkan rikoxens julkisesti Seurakunnasa anderi. Jos hän sitä teke toisen erän; tehkön kahdenkertaisen sakon. Joka ei woi sakkoa maxaa; kärsikön ruumillans, niinkuin Rangaistus Kaaresa sanotan.

2. §. Jos joku teke pilaa Jumalan palweluxesta, Jumalan Sanasta ja Sakramenteistä, malttamattomasta mielestä; wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria.

3. §. Jos joku luopu meidän oikiasta Ewangeliumin opista, ja anda itzens erhettywäiseen, eikä anna itzens ojendaa; niin pitä hän ajettaman ulos waldakunnasta, ja älkön nautitko perindö, eli asujamen oikeutta Ruotzin Waldakunnasa, ellei hän saa Kuningan armoa, ja tule takaperin, niinkuin 7. Lugusa 4. §. Perindö-Kaaresa sanottu on.

4. §. Jos koto- eli ulko-maan mies, julista erhettywäisen opin-kappalen, ja ei siitä, waroituxen jälken, lakkaa; ajettakon myös se ulos waldakunnasta. Jos hänen luulons on senkaldainen, että oikian uskon tunnustuxen Opettajat ei ole siitä yhtäpitäwäiset; käykön sen kanßa, niinkuin Kirkkosäännösä asetetan.

2. Luku.

Noituudesta ja taikauxesta.

1. §.

"Jokainen kuin harjoitta noitumista, ja wahin-"goitta toista ruumin eli omaisuden puolesta, "ja täysillä perustuxilla siihen woitetan; olkon hen-"gens rikkonut. Jos joku saa siitä kuoleman; niin "pitä mies teilattaman, ja waimon pää poislyötä-"män, ja hän sitte lawosa poldettaman. Jos jo-"ku on andanut noidan sen tehdä, eli auttanut sitä "täyttämän; olkon sama laki".

2. §. Jos joku edesäns pitä ennustuxia, luku-parannuxia, eli muuta taikausta; wetäkön sakkoa ensimmäisen kerran kymmenen talaria, eli enämmän, neljäänkymmeneen talariin asti, sen jälken kuin rikos on, eli istukon wangiudesa wedellä ja leiwällä. Jos hän teke sen toisen kerran; wetäkön kaxikertaisen sakon. Jos joku etsi neuwo eli parannusta lukuparandajain eli tietäitten tykönä; tehkön sakkoa wiisi talaria, eli enämmän, kahtenkymmeneen talariin asti, niinkuin rikos on, eli kärsikön wangiutta wedellä ja leiwällä.

3. Luku.

Kirouxesta ja Sabbatin rikoxesta.

1. §.

Jos joku puhke ulos saadatuxiin ja kirouxiin Jumalan palweluxen alla; tehkön sakkoa neljäkymmendä talaria, eli istukon wangiudesa wedellä ja leiwällä. Jos joku sen teke istuwan Oikeuden edesä; olkon sakko puolda wähembi. Jos se tapahtu ilkiwallaisudesta, eli pahasta tawasta, kokouxisa, krouwisa eli juoma-siasa, eli julkisesti yhteisil-

lä

lä kujilla ja paikoilla; wetäkön sakkoa wiisi talaria joka eräldä kuin händä sentähden Oikeudesa käytetän. Jos joku kiroo muutoin pikaisudesta ja mielen malttamattomudesta; wetäkön sakkoa yhden talarin. Jos hän kolmannen erän, eli usiamman sen kanßa löyttään; tehkön sakkoa wiisi talaria, kuin ennen sanottu on: ja langetkon näistä sakoista, puoli edesandajalle, ja puoli waiwaisille. Jos joku teke wäärän walan; siitä eroitetan Oikeudenkäymisen Kaaresa.

2. §. Jos lapsi-ikäinen kiroo; se pitä wanhemmilda eli isännäldä witzoilla kuritettaman, sen jälken kuin ikä eli paha sisu on. Jos se tapahtu usiammin; pandakon jalka-puhun kirkon owen tygö. Jos wanhemmat laiminlyöwät kurittaa lapsians kirouxista; tehkön sakkoa wiisi talaria.

3. §. Jos joku ylönkatzo sen yhteisen Jumalanpalweluxen, niin että hän harwoin tule Kirkkoon Sunnuntaina ja Juhlapäiwinä: Jos hän siitä on waroitettu, niinkuin Kirkko-säännösä sanotan; tehkön sakkoa kymmenen talaria. Jos joku pidettä perhens pois Kirkosta, niinkuin sanottu on; olkon sama laki.

4. §. Jos joku tule juowuxisa Kirkkoon, eli siihen kusa Jumalan palwelus pidetän, eli muutoin siellä teke sorinaa ja pahennusta; tehkön sakkoa wiisikolmattakymmendä talaria.

5. §. Jos joku juowuxisa, eli ripittämätä, mene HERran Pyhälle Ehtolliselle: eli, sitten kuin hän Papilda, Kirkko-säännön jälken on waroitettu, sieldä itzens pois pitämään; wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria.

6. §. Se kuin teke jongun rikoxen Sunnuntaina eli Juhlapäiwinä, kellon neljän lyömän wälillä aamulla, ja yhdexän lyömän ehtolla; tehkön

sakkoa kymmenen talaria Sabbatin rikoxesta, ja teostans erittäin.

7. §. Jos joku teke työtä, eli käsi-tekoa näiden päiwäin päällä; tehkön sakkoa kymmenen talaria Sabbatin rikoxesta, ellei se tapahdu omaxi, eli toisen hätätarpeexi, joka ylöslykkämistä ei sallia taida.

8. §. Rihkama-kammiot, eli muut puodit, ei pidä Sunnuntaina ja Juhlapäiwinä awattaman, myymisen tähden: Ruoka ja juoma mahta myytää hätätarpeexi, sitten kuin Jumalan palwelus on ohitze. Alkön kellakän olko walda näinä päiwinä kauppaa tehdä laiwois, eli muisa aluxisa. Jos joku rikko näisä tiloisa; maxakon sakkoa Sabbatin rikoxesta, kuin sanottu on. Sama sakko olkon; jos joku matkaa eteens otta, maalla eli wedellä, kaupungisa eli maalla, ennen kuin Jumalan palwelus on lopetettu. Jokainen kuin hewoisen eli wenhen siihen wuoroo; tehkön sakkoa wiisi talaria. Jos joku on matkalla; asettakon itzens Jumalan palweluxeen siihen Kirkkoon, kuin tien wieresä on.

4. Luku.

Petoxesta waldakundaa wastan.

1. §.

Jos joku kanda nurjaa kilpeä Waldakundaa wastan, eli teke jotakin wäkiwallaista työtä Waldakunnan Kuningan ja Herran, Drotningin, eli heidän Lastens päälle; eli tule siihen woitetuxi, että hän juonittele jotakin, taikka sisä- eli ulko-maan miehen kanßa, Kuningasta ja Waldakundaa wastan, heidän wahingoxens ja turmioxens: eli pyytä petollisesti ylönandaa Waldakunnan Alammaisia, Maata eli Kansaa, Sotajoukkoa, Linnoja, Wara-

rahuoneitä, Laiwoja, ja muuta senkaldaista; niin pitä hänen ja kaikkein kuin hänen kanßans samassa juonesa ja aikomuxesa ollet owat, oikia käsi poishakattaman, pää poislyötämän ja he teilattaman, jll heidän irtain ja kiindiä tawaransa käykön Kruunun alle. Jos ei he woi wahingota tehdä; olkon kuitengin hengens, kunnians ja tawaransa rikkonet.

2. §. Jos joku yllyttä eli edesautta senkaldaista petosta, kirjan, neuwon eli awun kautta; olkon sama laki.

3. §. Jos joku tietä senkaldaisia petollisia juonia hankkeisa olewan, ja ei niitä poisestä, niin paljo kuin hän taita ja woi, eli aikanans ei ilmoita; olkon myös saman rangaistuxen alla.

4. §. Jos hänellä ei ole niitä perustuxia, joilla hän uskalda taitawansa sitoa sen wiallisen tekoon eli aikomuxeen; niin pitä hänen kaikella kawahtamisella, ja ilman personan nimittämätä, andaman Kuningalle eli jollekulle hänen wirkamiehellens, kohta rehellisesti tietää, kaikki ne asian haarat, kuin hänelle tietyt owat, että waara ennätettää ja juonittelemus tiedustettaa mahdais. Jos hän sen laiminlyö; rangaistakon sen jälken, kuin hänen rikoxens koetellan olewan. Jos hän nimittä jongun wissin miehen ja se ei taida siihen sidottaa; rangaistakon niinkuin asia ja asian haarat owat.

5. §. Jos se, joka uskottu on tietämään Kuningan ja Waldakunnan salaisia neuwoja eli päätöxiä, niisä asioisa, joiden päälle Waldakunnan wartioitzeminen ja waarattomus on perustettu, niitä ilmoitta; eli jos joku ilman luwata ja suostumusta, anda niitä kirjoja ulos, jotka hänen senkaldaisisa asioisa pitä salaisudesa pitämän; seisokon saman rangaistuxen kuin Waldakunnan petoxesta sanottu on.

6. §. Jos joku otta lahjoja eli andimita wieralda herraudelda, edesauttaxens hänen hyödytystäns Kuningan ja Waldakunnan parasta wastan; olkon rikkonut hengens, ja sen kuin hän nautinnut on. Jos Kuningan wirkamies muutoin otta lahjoja eli andimita wieralda Herraudelda, ja ei ole ennen, eli kohta sen jälken, andanut sitä tietä, ja saanut siihen Kuningan lupaa; olkon kunniaans ja wirkaans paitzi, ja rikkonut sen kuin hän saanut on.

7. §. Ei mahda joku alammainen Waldakunnasa, andaa itzens pidettää, niinkuin sanansaattajana wieralda Herraudelda, eli olla wieralle sanansaattajalle awullinen, niisä asioisa, kuin hänen toimituxeens tulewat; Jos joku rikko tätä wastan; ajettakon ulos Waldakunnasta, ja kadottakon sen oikeuden ja edun, kuin Ruotzin alammaiselle tygö tule.

8. §. Jos joku pyytä, eli muille itzens aldixi anda siihen, että julkisesti, eli salaisen juonittelemuxen kautta, sisälle saattaa, ylöstuottaa eli edesauttaa yhtä piirittämätöindä yxiwaldiaista hallitusta Waldakunnasa; eli muuta hallituxen muotoa, kuin sen, jonga Waldakunnan Säädyt wahwaxi tehnet owat; rangaistakon niinkuin waldakunnan pettäjä, ja olkon rikkonut hengens, kunnians ja tawarans.

5. Luku.

Siitä, joka häpiällisesti puhuu Kuningasta, eli Hänen ja Waldakunnan Neuwonandajita wastan.

1. §.

Joka häpiällisesti puhu, eli kirjoitta, jotakin Kuningasta, eli Drotningita, eli sitä wastan, kuin Seurajaxi hallituxesa selitetty on; sen pää pitä poislyötämän. 2. §.

2. §. Joka soima Kuningan ja Waldakunnan Neuwonandaita, yhtä eli usiambaa, wiran tähden, siitä kuin heidän kunnians päälle käy, ja ei woi sitä todexi täyttä; olkon myös hengens rikkonut. Jos joku puhu, eli kirjoittaa heistä, sitä kuin muutoin häwäisewäinen on, wirasa ja wiran tähden; rukoilkon julkisesti andexi, ja wetäkön sakkoa wiisisata talaria.

6. Luku.

Metelin nostamisesta ja kapinasta.

1. §.

Joka kehoitta ja yllyttä yhteisen kansan rottelemattomuteen Kuningasta eli sitä wastan, joka Esiwallan puolesta toimitta ja käske; olkon hengens rikkonut. Jos siitä kapina nouse; olkon hukannut seka hengens että tawarans.

2. §. Jos miehet kokowat itzens yhteen, ja asettawat itzens Kuningan, eli hänen Käskynhaldians käskyä wastan; niin rangaistakon päämies, kuin ennen sanottu on, ja niistä muista otettakon, arwan jälken, joka kymmenes mies pois hengeldä, ja rangaistakon ne jäljellä olewaiset kumbikin neljälläkymmenellä parilla raippa-witzoja eli kuukauden wangiudella, wedellä ja leiwällä. Jos joku on siinä tegosa wähemmän osallinen; rangaistakon asian haarain jälken.

3 §. Jos se tule tapeturi, jolla Kuningan käsky oli, eli se joka tahdoi kapinata hillitä; olkon tappaja rikkonut oikian kätens, ja lyötäkön hänen pääns pois ja teilattakon, niin myös kaikki ne, jotka sitä kuollutta hosunet ja lyönet owat. Jos kapinan nostaja tule tapeturi; maatkon kostamata.

4. §. Jos joku käske sotawäkee ylös likkeelle nousemaan, ilman Kuningan käskyä Neuwon-anda-

jain neuwon kanßa; eli koosa pitä sitä sotajoukkoa joka koto-luwan saanut on, sillä täyttäyens wahingollista juonittelemista waldakunnan turwallisutta, eli sen asuwaisten wapautta wastan; niin ei pidä kenengän hänelle siinä tilasa kuuliaisen oleman, ja olkon hän rikkonut hengens, kunnian ja tawaransa. Jos wihollinen lange äkillisesti sisälle maahan, ja ei taita Kuningan käskyä odottaa, niin mahta tosin sotawäki torjumiseri nostettaa; kuitengin tehtäkön se kohta Kuningalle tiettäwäri.

5. §. "Joka pahasa aikomuxesa ylösajattele, eli "ymbäri maakunnan hajottele walheita ja wäärią "huutoja, jotka koskewat waldakunnan turwallisut"ta, eli saatta sillä matkaan yhteisen metelin ja "kapinan; olkon hengens rikkonut, eli rangaistakon "pois ajamisella waldakunnasta, raippa-witzoilla, "eli wangiudella, sen jälken kuin rikos on".

7. Luku.

Wääristä Myntejistä.

1. §.

Jos se lyö wäärää mynttiä, jolle mynttäminen uskottu on, olkon kunnians ja hengens rikkonut, ja täyttäkön wahingon tawarastansa. Jos joku muu mies lyö eli walaa wäärää mynttiä; olkon kunniatoin ja rangaistakon neljälläkymmenellä parilla raippa-witzoja, eli kuukauden wangiudella wedellä ja leiwällä, ja tehkön sitten työtä kolme ajastaikaa Kruunun linnasa eli pajasa; maxakon myös wahingon, jos hän jongun sillä on pettänyt. Sama laki olkon sille, joka siihen neuwonut eli auttanut on; niin että teko siitä on tapahtunut.

2. §. Jos joku uloskaupitze sitä mynttiä, kuin hän tietä wäärän olewan, ehkä hän ei ole myntta-

mi-

miseen neuwonut eli auttanut; käyttäkön wahingon, ja rangaistakon wangiudella wedellä ja leiwällä; taikka raippa-witzoilla, eli witzoilla, sen jälken kuin petos on.

3. §. Jos joku tule wäärällä myntillä petetyxi, ja waikka hän sen hawainut on, anda sen sitte toiselle ulos; rangaistakon wangiudella asian haarain jälken, ja maxakon wahingon.

4. §. Jos joku leikkele mynttiä, mitä lajia hywäns, eli sen muutoin yhdellä taikka toisella tawalla petollisesti wähendä; olkon kunniatans paitzi, ja rangaistakon neljällätoistakymmenellä parilla raippa-witzoilla, yhdellätoistakymmenellä parilla witsoja, eli usiammalla, taikka wangiudella wedellä ja leiwällä, aiwan sen jälken kuin rikos on, ja maxakon wahingon.

8. Luku.

Siitä, joka teke petosta toisen nimen ja kirjoitusten kanßa, eli niitä wäärin käyttä.

1. §.

Jos joku petollisesti käyttä Kuningan nimeä eli sinettiä itzellens hywäxi, eli toiselle wahingoxi; olkon kunniatoin, ja rangaistakon siinä siwusa, mies kahdellaneljättäkymmenellä parilla raippa-witzoja, ja waimo-ihminen neljällätkolmattakymmenellä parilla witzoja, eli neljänkolmattakymmenen päiwän wangiudella wedellä ja leiwällä; ehkä ei siitä yhtäkän wahingota seuraa. Jos se tapahtu Kuningan Käskynhaldian, eli jongun Oikeuden nimeen, eli sinetin kanßa; olkon myös kunniatoin, ja rangaistakon mies kahdexallatoistakymmenellä parilla raippa-witzoilla ja waimo neljällätoistakymmenellä parilla witzoja, eli kuudentoistakymmenen päiwän wangiudella wedellä ja lei-

leiwällä. Jos he petträwät sillä itzellens kalua eli rahaa; seisokot myös warkan oikeuden alla.

2. §. Jokainen kuin wääräxi teke Oikeuden tuomiokirjoja, muistokirjoja eli kirjoituxia, eli Kruunun laskuja ja muita kirjoja, jotka yhteisexi hyödytyxexi ja ojennuxexi owat; asetettakon rauta-kaulasa yhden paalun eteen, ja rangaistakon työllä Kuningan Linnasa, eli warustuxesa wissit wuodet, eli kaiken elin-aikansa, niinkuin teko on.

3. §. Jos joku ulospyhki, tygö-pane, eli muutta toisen nimen eli sinetin, eli muulla tawalla wääräxi teke kirjoja, laskuja, welka-kirjoja, lähetyskirjoja ja muita raamatuita, eli rikki repi ja poltta niitä, ja kirjoitta toiset siaan, sillä wahingota tehdäxens; olkon kunniatoin ja tehkön sakkoa neljäkymmendä talaria, maxakon myös wahingon. Jos hän sen teke wiran-toimituxesa; wetäkön kaxikertaisen sakon.

4. §. Jos joku awa toisen miehen lähetys-kirjan, luke eli anda toisen lukea, ilmoitta ja ulos-hajoitta sitä kuin kirjoitettu on, ja etzi sillä hänen wahingotans ja häpiääns, jota se koske; wetäkön sakkoa kaxikymmendä talaria, eli enämmän, ja olkon siinä siwusa kunniatoin, jos rikos sen ansaitze.

9. Luku.

Kaxinaimisesta.

1. §.

"Jos mies eli waimo luopu hänen laillisesta awio-"puolisostans, ja anda itzens wihkiä toisen "kanssa joka naimatoin on; olkon se kaxnainut hen-"gens rikkonut, ja se joka ei ennen nainut ollut, "rangaistakon neljälläkymmenellä parilla raippa-"witzoja, kolmellakymmenellä parilla witzoja, eli "kuu-

"kuukauden wangiudella wedellä ja leiwällä; jos "sen edellisen awioskäsky hänelle ennen tiettäwä oli. "Jos ei he ole itzens sekoittanet toinen toisens kanßa; "tehkön se kaynainut sakkoa kahderankymmendä ta"laria, ja se toinen neljäkymmendä talaria".

2. §. Jos laillisesti nainut mies eli waimo kihlaa itzens toisen kanßa; wetäkön se nainut sakkoa kuusikymmendä talaria. Jos he sekoittawat itzens kihlamisen jälken toinentoisens kanßa; niin rangaistakon se nainut neljälläkymmenellä parilla raippawitzoja, kolmellakymmenellä parilla witzoja, eli kuukauden wangiudella wedellä ja leiwällä. Sama rangaistus olkon, jos se, joka Tuomarilda on selitetty jongun puolisori, anda wihkiä itzens toisen kanßa. Jos se toinen on siitä tietänyt; rangaistakon kolmella parilla kolmattakymmendä raippawitzoja, kahderalla parilla toistakymmendä witzoja, eli kahdenkymmenen päiwän wangiudella, wedellä ja leiwällä.

10. Luku.

Sekoituxesta järjettömän luondokappalden kanßa.

1. §.

Jokainen kuin sekoitta itzens eläimen eli muun järjettömän luondokappalen kanßa; sen pää pitä pois lyötämän ja hän lawosa poltettaman, surmattakon myös sama eläin ynnä ja poltettakon.

2. §. Jos joku ei taida sidottaa itze tekohon, waan löytän olleen täydesä aikomuxesa ja walmisa senkaldaista kauhistusta täyttämään: niin pitä hänen kaula-raudasa tekemän työtä puolen wuotta, eli enämmän, asian haarain jälken.

11. Luku.

Murha-Poltosta.

1. §.

Jos joku ehdollans pistä tulen Kuningan Huonen, Linnan ja Warustuxen, Laiwan, Krutihuonen, Wara-huonen, Aset-huonen, eli muun senkaldaisen päälle; sen oikia käsi ja pää lyötäkön pois, ja poltettakon hän lawosa; täyttäkön myös wahingon, jos hän woi. Jokainen kuin siihen käske, neuwo eli awullinen on, niin että teko siitä tapahtu; seisokon saman rangaistuxen.

2. §. Jos joku aikomuxesta sytyttä walkian toisen taloon, ja poltta siinä ylös huoneita, yhden eli usiamman; sen pää lyötäkön pois, ja maxettakon wahingo hänen tawarastansa. Jos ihmisiä siinä sisällä pala, eli tule kuoletetuxi; niin olkon murhan-polttaja siinä siwusa oikiaa kättens paitzi.

3. §. Jos joku pahasta sisusta sytyttä walkian ulko-huonen, metzän, elo-auman, heinä-suowan, eli olki-riittan päälle, jotka kaukana talosta owat; rangaistakon neljälläkymmenellä parilla raippa-witsoja, kolmellakymmenellä parilla witzoja, eli yhden kuukauden wangiudella wedellä ja leiwällä: palkitkon myös wahingon.

4. §. Jos murhan-polttaja siinä työsä käsitetän; rangaistakon kolmella kolmattakymmenellä parilla raippa-witzoja, kahdexallatoistakymmenellä parilla witzoja, eli kahdenkymmenen päiwän wangiudella wedellä ja leiwällä, ehkei siitä yhtään wahingota tapahduis.

12. Luku.

Murhasta ja ilkeyden töistä niiden päälle, kuin ei taida itziäns warjella.

1. §.

Jos mies eli waimo surmaa toisen wäijywäisesti ja salaisesti; lyötäkön murhajan pää pois; mies teilattakon, ja waimo lawosa poltettakon.

2. §. Sama laki olkon siitä, joka tappa lapsiikäisen, nuoremman kahtatoistakymmendä ajastaika, eli jongun makawan, uiwan, kylpöwän, eli sen, kuin senkaldaisesa tilasa eli toimituxesa on, ettei hän itziäns warjella taida. Jos joku lyö eli haawoitta händä; sakotettakon kahdenkertaisesti.

3. §. Jos joku otta toisen kiinni wäkiwallalla, repi ulos silmät, eli lyö ulos hambaita, leikka pois kielen, nenän, eli muun jäsenen; olkon hengens rikkonut.

13. Luku.

Itzens-Surmajasta.

1. §.

Jos joku tappa eli surmaa itzens; niin mahta sen ruumis sildä, joka sen löytä, soimamata ylösotettaa, ja erinäns laskettaa; jos Tuomari sitte koettele, että hän tahdollans itzens on hukannut; niin pitä senkaldainen itzens-surmaja metzään wietämän teloittajalda ja maahan kaiwettaman. Jos se löyttään pään-heikkoudesta, raiwoudesta, eli muusta senkaldaisesta tuskasta tapahtunen; niin mahta hän muilda ihmisildä poiswietää ja haudattaa.

2. §. Jos joku taita sen hengen pelasta, joka itzens hirttänyt on, eli muulla tawalla itzens hukata tahto, ja ei händä pelasta; rangaistakon asianhaarain jälken.

3. §.

3. §. Jos joku löyty makawan kuollunna, ja ei kukan tiedä kuinga hän hukkunut on; se mahdetan kunniallisesti haudattaa. Jos hän jumalatoinda elämäkertaa on pitänyt; niin pandakon Kirkko-aitaan johongin erikulmaan.

4. §. Jos niin taita tapahtua, että se joka itsens hukata tahto, ei saa siitä kuolemata; rangaistakon wangiudella wedellä ja leiwällä, raippawitzoilla eli witzoilla, asian-haarain jälken.

5. §. Jos joku petollisesti tunnusta, että hän senkaldaisen työn tehnyt on, joka kuoleman-rangaistuxen ansaitze; olkon sama laki.

14. Luku.

Wanhemmitten, lasten, weljein ja sisarten tappamisesta; niin myös, jos joku lyö eli sanoilla häwäise wanhembitans.

1. §.

Jos isä, eli äiti, ehdollans ja wahwasta neuwosta tappa lapsens; eli jos lapsi tappa isäns, eli äitins; mies waimons, eli waimo miehens; lyötäkön pois oikia käsi ja pää, mies teilattakon, ja waimo lawosa poltettakon. Jos joku tappa isä-eli äiti-puolens; appens eli anoppins; appi- eli anoppi-puolens; elikkä jos ne tappawat lapsi-puolens, eli wäwyns; weli eli sisar, toinentoisens; niiden pitä pää pois lyötämän, mies teilattaman, ja waimo lawosa poltettaman.

2. §. Jos lapsi lyö omaa isäns, eli äitiäns; olkon hengens rikkonut, eli rangaistakon neljällä-kymmenellä parilla raippa-witzoja, kolmellakymmenellä parilla witzoja, eli yhden kuukauden wangiudella wedellä ja leiwällä, asian-haarain jälken. Jos joku lyö isä- eli äiti-puoldans, appeens eli anoppians, appi- eli anoppi-puoldans; wetäkön sakkoa sata talaria.

3. §.

3. §. Jos lapsi langetta häwästys-sanoja isää, eli äitiä wastan; rangaistakon kolmekolmattakymmenellä parilla raippa-witzoja, kahdexallatoistakymmenellä parilla witzoja, eli kahdenkymmenen päiwän wangiudella wedellä ja leiwällä. Jos se tapahtu puoli-wanhembia eli appee, taikka anoppia wastan; wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria. Rukoilkon myös kaikisa näisä tiloisa andexi julkisesti.

15. Luku.

Isännän eli esi-miehen tappamisesta, hosumisesta ja lyömisestä: niin myös luwattomista sanoista heitä wastan.

1. §.

Jos palkollinen ehdollans tappa oikian isändäns, eli emändäns; olkon kätens ja pääns rikkonut, sa tulkon päällisexi mies teilatuxi ja waimo lawosa poltetuxi.

2. §. Jos joku aikomuxesta hosuu ja lyö isändääns eli emändääns, ehkä he kuitengan ei saa siitä kuolemata; rangaistakon kahdellaneljättäkymmenellä parilla raippa-witzoilla, neljälläkolmattakymmenellä parilla witzoja, eli neljänkolmattakymmenen päiwän wangiudella wedellä ja leiwällä. Jos se tapahtu pikaisudesta; niin rangaistakon kahdexallatoistakymmenellä parilla raippa-witzoja, neljällä parilla toistakymmendä witzoja, eli kuudentoistakymmenen päiwän wangiudella wedellä ja leiwällä.

3. §. Jos palkollinen heitä sanoilla häwäise; wetäkön sakkoa neljäkertaisesti sitä wastan kuin laisa luwattomista sanoista, asetettu on.

4. §. Jos palkollinen asetta itzens heitä wastan uhkauxella, eli ylönkatze-sanoilla eli käytöxillä; rangaistakon wangiudella wissixi ajaxi, sen jälken kuin asia on.

5. §. Joka tappa esimiehens, sen kuin on pandu isännän siaan; andakon hengen hengestä, mies teilattakon ja waimo lawosa poldettakon.

6. §. Jos joku lyö esimiestäns eli sitä kuin isännän siasa on; wetäkön neljänkertaisen sakon.

7. §. Jos joku heitä sanoilla häwäise; wetäkön kolmikertaisen sakon. Uhkauxesta ja ylönkatzesta wetäkön sakkoa wiisi talaria, eli enämmän, niinkuin asia on.

8. §. Ryyttäri, Soldati, eli Puosmanni, joka lyö, eli solwaise Rusthållaritans, eli Ruotu-talonpoikaans, eli hänen waimoans, eli lapsia, taikka palkollisia, heidän wanhemmittens eli isändäns tähden; olkon kahdenkertaises sakos, ja maxakon wahingon.

9. §. Kaikisa näisä asioisa pitä sen wikapään, julkisesti rukoileman andexi, koska ei hänelda henge oteta.

16. Luku.

Lasten-murhasta.

1. §.

"Portto, joka luwattomasta sekannuxesta raskaxi "tule, ja sitä ei ilmoita ennen synnyttämisen "aikaa, etzi yxinäisyttä itze synnyttämisesä, ja sen "jälken pane sikiäns lymyyn, hänelda pitä pää pois "hyötämän ja hän lawosa poldettaman, joko hän e"desanda sikiän kuollunna syndynen, eli kesken-eräi"sen olleen. Jos se kohta edestoimitetan, ja koetel"la nollen kesken-eräisen, eli jos ei löytä jotakuta wä"kiwaldaista merkkiä sen päälle; niin rangaistakon "äiti witzoilla, wangiudella eli työllä; kärsikön myös "siihen tygö luwattoman sekannuxen edestä".

2. §. "Jos senkaldainen portto on saanut ke"sken-eräisen, joka wahingollisesta langemisesta, eli "muusta tapaturmasta tapahtunut on, ja ei ole pannut

"nut sikiätä lymyyn, waan sen kohta ilmoittanut, "ja taita osotta syyn keskensynnyttämiseen, niin ran"gaistakon ainoastans luwattoman sekannuxen edestä".

3. §. Jos portto teloitta eli ulosaja sikiäns; olkon hengens rikkonut. Sama laki olkon siitä, joka siihen neuwoo ja auttaa.

4. §. Jos joku on pyytänyt ulosajaa sikiäns, ehkä ei siitä yhtän waikutusta seurannut ole; wetäkön sakkoa sata talaria, eli kärsikön ruumillans.

5. §. Jos portto heittä sikiäns ulos kedolle eli kujalle, niin että se näljästä, wilusta eli muusta tapauxesta kuole; olkon hengens rikkonut. Jos sikiä hengis ylösotetuxi tule, mutta kärsi siitä terweydens puolesta; rangaistakon portto witzoilla. Jos ei se saa siitä wahingota; kärsikön kuitengin wangiutta wissin ajan, asian haarain jälken.

17. Luku.

Surmamisesta myrkyllä, eli muulla tawalla.

1. §.

Jokainen kuin aikomuxesta surmaa toisen myrkyllä, eli muulla senkaldaisella, sen pää pitä pois lyötämän, mies teilattaman ja waimo lawosa poldettaman. Jos ei kuolema senkaldaisesta surman tarjosta seura; otettakon kuitengin wikapäältä hengi.

2. §. Sama laki olkon siitä, joka yhdellä taikka toisella tawalla myrkyttä jotakin, mitä ikänäns se olla taita, siinä aikomuxesa että sillä wahingoitta jotakuta hengen eli terweyden puolesta.

3. §. Jos joku on walmistanut myrkkyä, jotakuta sillä surmataxens, eli jos hän on ollut samasa neuwosa, eli työsä osallinen: olkon myös hengens rikkonut. Jos hän ennen kiinni otetan kuin hän on woinnut täyttä pahan tahtons, wetäkön sakkoa sata talaria, eli kärsikön ruumillans.

4. §. Älkön yxikän, ehkä kuka hän olis, rohjetko myydä jotakuta myrkkyä, waan uskottawalle miehelle, eli waimolle; jos toisin tapahtu; wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria. Jos siitä on wahingota tapahtunut; olkon kahdenkertaisen sakon alainen.

18. Luku.

Kirkko-rauhasta ja Oikeudenkäymisen-rauhasta.

1. §.

"Jokaitzella pitä oleman rauha tiellä Kirkkoon ja "Oikeuteen mennesä ja sieldä palatesa, joko "hän tule omasta, eli toisen miehen huonesta. Jo"ka silloin hänen tappa, eli lyö hänelle mustane"man, eli werinaarman, kostaxens hänelle; se ja "kaikki ne, jotka hänen kanßans samas tahdos ja "tegos olit, owat rikkoneet Kuningan walan, ja sen "rauhan, kuin Kuningas on wannonut pitäxens a"lammaisillens".

2. §. Jos ei hän tee senkaldaista wahingota, kuin sanottu on; waan turmele eli muutoin wahingoitta hänen juhtans eli kaluns, rikki repi hänen asens, tembaa eli lykkää, eli jotakuta muuta senkaldaista tekoa teke, josta hänen paha aikomuxens taitaan koeteldaa; maxakon wahingon, ja olkon kahdenkertaisesa sakosa tappeluxen tähden: Olkon myös neljänkymmenen talarin sakko rauhan rikoresta.

3. §. Jos joku wetä weitzen, eli paljastaa miekan wihasta, kirkosa Jumalan palweluxen alla, eli kusa Oikeutta pidetän, ja teke sillä wahingota; olkon hengens rikkonut. Jos tappo tapahtu; hakattakon siinä siwusa hänen oikia kätens pois. Jos ei hän woi wahingota tehdä; wetäkön sakkoa kaxi sata talaria. Jos hän siellä jongun päälle karkaa muulla tawalla, lyöden ja hosuen, olkon sama sakko.

4. §.

4. §. Jos joku nyhki eli lykki toista wihaisesta mielestä Kirkosa Jumalan palweluxen alla; tehkön sakkoa sata talaria. Jos se tapahtu silloin kuin ei Jumalan palwelus päällä seiso; eli jos joku toru ja riitele Kirkosa Jumalan palweluxen alla; olkon sakko puolda wähembi. Jos se tehdän mualla, kusa Jumalan palwelus pidetän, ja Seurakunda on; olkon sama laki.

5. §. "Jos joku kiukusta wetä weitzen eli miekan toista wastan, eli lyö händä Kirkko-aidasa, "koska hän mene Jumalan palweluxeen, eli sieldä läh"te, eli Käräjä-siasa, joko hänellä Käräjä-asia on, "eli ei; wetäkön sakkoa wiisikymmendä talaria. "Jos siihen tule mustanema eli werinaarma; niin "hän on Kuningan walan rikkonut".

6. §. Jos joku otta toisen tien omain asiains ja toimitustens tähden, koska hän taikka Kirkkoon ja Oikeuteen mene, eli sieldä palaja: ja siellä hänen päällens karataan, eli tappelus tule niiden wälille pikaisudesta, eli se, joka siihen tuli, ei riennyt, että toinen on Kirkkoon, Käräjään eli Raaditupaan aikonut; silloin rangaistakon itzekukin työns jälken, ja ei ole Kuningan wala rikottu.

7. §. "Koska joku koston pyynnöstä sowitun ja "sakotetun asian päälle, eli kostaxens sille, joka "händä wastaan Oikeudesa todisti, eli sentähden, "että hän siellä asians händä wastaan warjeli, "tappa, haawoitta, lyö mustaeman eli werinaar"man; silloin on hän, ja kaikki ne, jotka hänen "kanßans samassa aikomuxesa ja työsä olit, Kunin"gan walan rikkonet".

8. §. "Jos joku lyömisellä ja hosumisella kan"da kättä jongun Tuomarin eli muun Kuningan "wirkamiehen päälle wiran toimituxesa, eli sentäh"den hänelle kosta; olkon hengens rikkonut. Jos

"hän tappa hänen; lyötäkön myös edelläpäin hä-
"nen oikia kätens pois; Jos joku häristä eli uhka
"händä, eli anda hänelle häpiällisiä sanoja; teh-
"kön sakkoa wiisikymmendä talaria, eli enämmän,
"sataan talariin asti, niinkuin rikos on; ja ano-
"kon anderi. Jos ne sanat käywät arwon ja kun-
"nian päälle; tehkön sakkoa kahdenkertaisesti, ja
"olkon kunniatoin. Joka ei woi sakkoa maxaa;
"rangaistakon wangiudella wedellä ja leiwällä, eli
"raippa-witzoilla, eli witzoilla. Jos ei se tapahdu
"wiran tähden; rangaistakon, niinkuin Laki muu-
"toin woipi".

9. §. "Jos joku rohkene lyömisellä ja hosumisel-
"la niiden päälle karata, heidän wirasans, eli wi-
"ran tähden, jotka Kuningan, eli hänen wirkamie-
"stens eli Oikeuden asioita käywät; niin hän on
"rikkonut Kuningan walan. Jos heidän päällens
"uhkauxilla, eli häwäistys-sanoilla käydän; maxa-
"kon se, joka sen teke, kymmenen talaria sakkoa.
"Jos se tapahtu yhteisesä wiran paikasa; tehkön
"sakkoa kaxikymmendä talaria. Jos he itze wirkan-
"sa asioisa tekewät wäkiwaldaa, eli wäärynttä, sa-
"nalla eli työllä; olkon sakko kahdenkertainen sitä
"wastan, kuin muutoin siinä asiasa asetettu on".

19. Luku.

Wangihuonen-rikkomisesta, ja niistä, jotka wangeja warjelewat, eli päästäwät.

1. §.

Jokainen kuin rikko Kuningan wangihuonen, wan-
gia ulosauttaxens, eli laina siihen kaluja ja
aseita; eli warjele jongun pahantekiän niitä wa-
stan, jotka tulewat händä kiinni-ottamaan, niin
että hän sen kautta pois pääse: eli päästä wan-
gin

gin ehdollans irralle: eli yhdellä, taikka toisella kawaludella autta händä ulos; sen pitä wetämän sakkoa sata talaria.

2. §. "Jos joku otta wangin wäkiwallalla niil-"dä, jotka hänen kiinni-ottanet owat ja tallella pi-"täwät, eli wangiuteen, eli Oikeuden eteen, eli tuo-"mittuun rangaistuxeen wiemän pidäis; olkon Ku-"ningan walan rikkonut. Jos hän haawoitta hei-"tä, eli lyö mustaneman eli werinaarman; niin on "hän ja kaikki ne kuin hänen kanßans täydesä neu-"wosa ja samasa työsä olit, hengens rikkoneet".

3. §. Jos wahti-mies päästä wangin irralle laiminlyömisestä eli kätkemättömydestä; olkon wirkaans paitzi, ja rangaistakon siinä siwusa sakolla, wangiudella, työllä eli raippa-witzoilla, niinkuin laiminlyöminen, eli myös sen pois-päästnen rikos on.

20. Luku.

Koto-rauhasta ja rappamisesta.

1. §.

"Jos joku aiwotulla mielellä, tehdäxensä wahin-"gota, mene kotia toisen tygö, hänen karta-"noons eli huoneissiins, joko ne seisowat sisällä, eli "ulkona pihasta, ja owat hänen omans, eli hä-"nellä iuwan eli wuoron kautta, eli jos hän me-"ne toisen aluxeen eli laiwaan, olkon se wuorottu "eli oma, ja tappa siellä isännän itze, hänen wä-"kens eli majamiehens; niin pitä hänen joka sen "teki, ja kaikkein niiden, jotka hänen kanßans sa-"masa tahdosa ja työsä olit, oikiata kättäns ja "hengeens wailla oleman. Jos hän muuta wahin-"gota teke, haawoilla, mustanemilla eli werinaar-"moilla; rangaistakon Kuningas walan rikoxen ede-"stä, kuin edespäin sanotan. Sama laki olkon siis-

"tä joka samankaldaises aikomises karka jongun "päälle, tiellä eli kadulla, ja aja händä taka toi"sen miehen huoneseen, taloon eli aluxeen, johon"ga hän pakons otta, ja siellä händä wahingoitta, "eli heittä taikka ambu hänen perääns, niin että "se sattu sitten kuin hän pihaan, huoneseen eli a"luxeen tullut on".

2. §. "Jos ei yhtäkään wahingoo tehdä talo"sa, huonesa eli aluxesa, waan joku tule wedety"xi, eli pakotetuxi sieltä ulos wäkiwallalla, ja hä"nen päällens sitten senkaldainen rikos tehdän; ol"kon sama laki".

3. §. Jos se joka kotona on, juoxe ulos huo"neesta, talosta, taikka aluxesta, koska hän siellä suojas olla taita, ja saa wahingon; eli jos se wa"hingoitetan, joka suojelustansa siellä etziä tahto, ennen kuin hän sinne päästyt on; niin ei ole Ku"ningan wala rikottu.

4. §. Jos yxi eli usiammat, mene kotia toisen tygö, ja tahtowat hänelle, eli niille kuin hänen talosans owat, wahingota tehdä, waikka ei he woi; niin tehköön itzekukin kohdastans, neljäkymmendä talaria sakkoa, koto-rauhan rikoxesta. Jos ne myös lyöwät jotakin rikki, eli turmelewat; maxakot wahingon.

5. §. "Jos joku tule toisen tygö, hänen huo"neseens, taloons, eli aluxeens, ja tapahtu tappe"lus, äkkituitusta niiden wälillä; siinä ei ole Kunin"gan wala eikä koto-rauha rikottu: jos ei niin "ole, että hän mene pois wihoisans, ja palaja sit"ten täyden aikomuxen kanßa wahingota tekemään, "ja sen täyttä; koetelkon kuitengin Tuomari ajasta "ja asian-haaroista, jos se mahta sen äkkituitun "alle luettaa".

6. §.

6. §. Jos joku heittä toisen miehen huoneseen, taloon eli aluxeen, kiwen, tangon eli muuta, wahingota sillä tehdäxens; tehköön sakkoa wiisi talaria. Jos siitä tule haawoja; tehköön kaxikertaisen sakon, ja siihen tygö haawoittamisen edestä, niinkuin Laki sano.

7. §. "Jos joku kiinni-otta, köyttä eli sito jon-"gun joka ei ole syyhyn woitettu, ilman ilmeistä "pahatekoa, jonga tähden hän kiinni-otettaa ja "wangiuteen pandaa mahta; hän on Kuningan wa-"lan rikkonut. Jos joku otta toisen wäkiwallalla, "omasta eli toisen miehen huonesta, kadulda, tiel-"dä eli mualda, ja poiswie wastoin hänen tah-"toans, wangiuteen, eli muuhun paikkaan; olkon "sama laki, ehkei hän mitän wahingota tehnyt olis".

8. §. "Jos joku kiduttaa toista, waatiaxens "händä sen kautta tunnustuxeen josakusa asiasa; "silloin on myös Kuningan wala rikottu; ja teh-"köön hän sakkoa ilman sitä kahdenkertaisesti, haa-"woista, jos niitä siinä tule".

9. §. Jos joku rappaa ja täydellä wäkiwal-lalla otta toiselda hänen huonesans, talosans, lai-wasans, kadulla eli tiellä, jotakin, mitä ikänäns se olla taita, enämmän eli wähemmän; otettakon pois hengeldä.

10. §. "Jos joku mene toisen miehen puutar-"haan, joka suljettu on, ja otta hedelmitä wäki-"wallalla, ja tahto isändä eli hänen wäkens sitä "warjella: jos silloin tappelus tule niiden wälillä, "ja isändä eli hänen wäkens saa haawan, musta-"neman, eli werinaarman; siinä on Kuningan wa-"la rikottu. Jos he saawat muun wahingon; ol-"koon kahdenkertaises sakos, ja koto-rauhan rikoxe-"sta wetäkön sakkoa neljäkymmendä talaria, niin-

"kuin ennen sanottu on. Jos tappo tapahtu; otet-
"takon pois oikia käsi ja hengi".

11. §. Jos joku taidais pahudesta, eli itzewaldaisudesta ja tuimudesta, maahan hakata, turmella, eli jollakin muulla muodolla kelwottomaxi tehdä toisen miehen hedelmiä kandawaisia puita, eli senkaldaisia, jotka talon kaunisturexi istutetut owat; täyttäkön wahingon arwio-miesten sanan jälken, ja wetäköön sakkoa wäkiwallan-teosta joka puulda kymmenen talaria.

12. §. Jos joku, ilman oikiata pakkoa, wäkisin maahan repi, eli turmele toisen miehen rakennuxen, eli pysty-aidan; wetäköön sakkoa kaxikymmendä talaria, ja riuku-aidan edestä kymmenen talaria, maxakoon myös wahingon. Jos joku muutoin rikko eli repele; sakotettakon, niinkuin Rakennus Kaaresa eroitettu on.

13. §. Jos joku aiwotulla mielellä mene ja teke wahingota talonpojalle, eli hänen wäellens, koska he työtä tekewät, pellolla, niitulla, eli muilla hänen tiluxillans: eli jos joku aja pois jongun hänen saraldans ja tiluxeldans, toisen miehen saralle, ja teke hänelle siellä wahingota; wetäkön sakkoa neljäkymmendä talaria wäkiwallasta, ja haawoittamisesta olkon kahdenkertainen sakko. Jos joku wäkiwallalla rikki-hakka eli turmele toisen peldo-aseita, kalan-pyydyxiä, eli muita kaluja kuin hänen työhöns tarwitaan; wetäkön sakkoa kaxikymmendä talaria, ja maxakoon wahingon.

14. §. Jos joku on ottanut sisälle toisen miehen eläimen pelloldans, eli niituldans, ja se tule, jonga eläin oma on, ja otta sen wäkiwallalla jällens; tehkön kaxikymmendä talaria sakkoa. Jos hän sen salaa poisotta; sakotettakon, niinkuin Rakennus Kaaresa sanottu on.

21. Lu-